[illegible]

[illegible]

[illegible]

ዐፄ ዮሐንስ ለንግሥት ቪክቶሪያ የጻፉት

(ፐብሊክ ሪኮርድ ኦፊስ ለንደን)

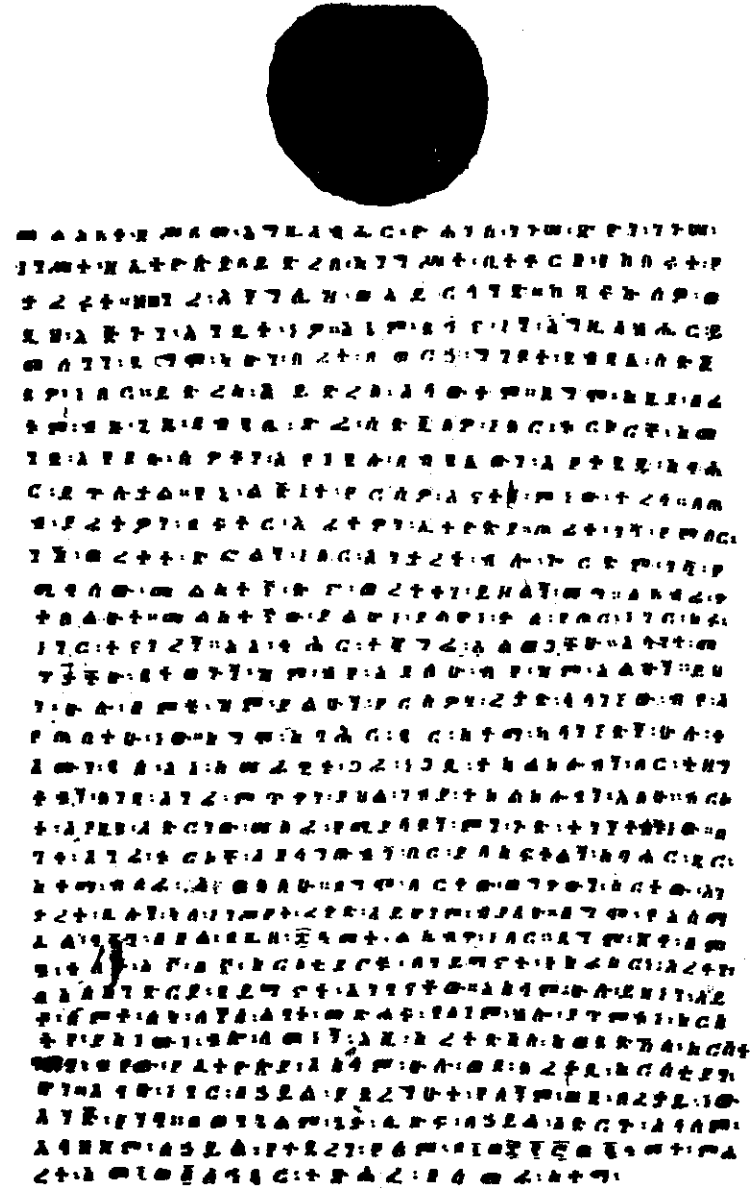

ዐፄ ዮሐንስ ለንግሥት ቪክቶሪያ የጻፉት

(ፐብሊክ ሪኮርድ ኦፊስ ለንደን)

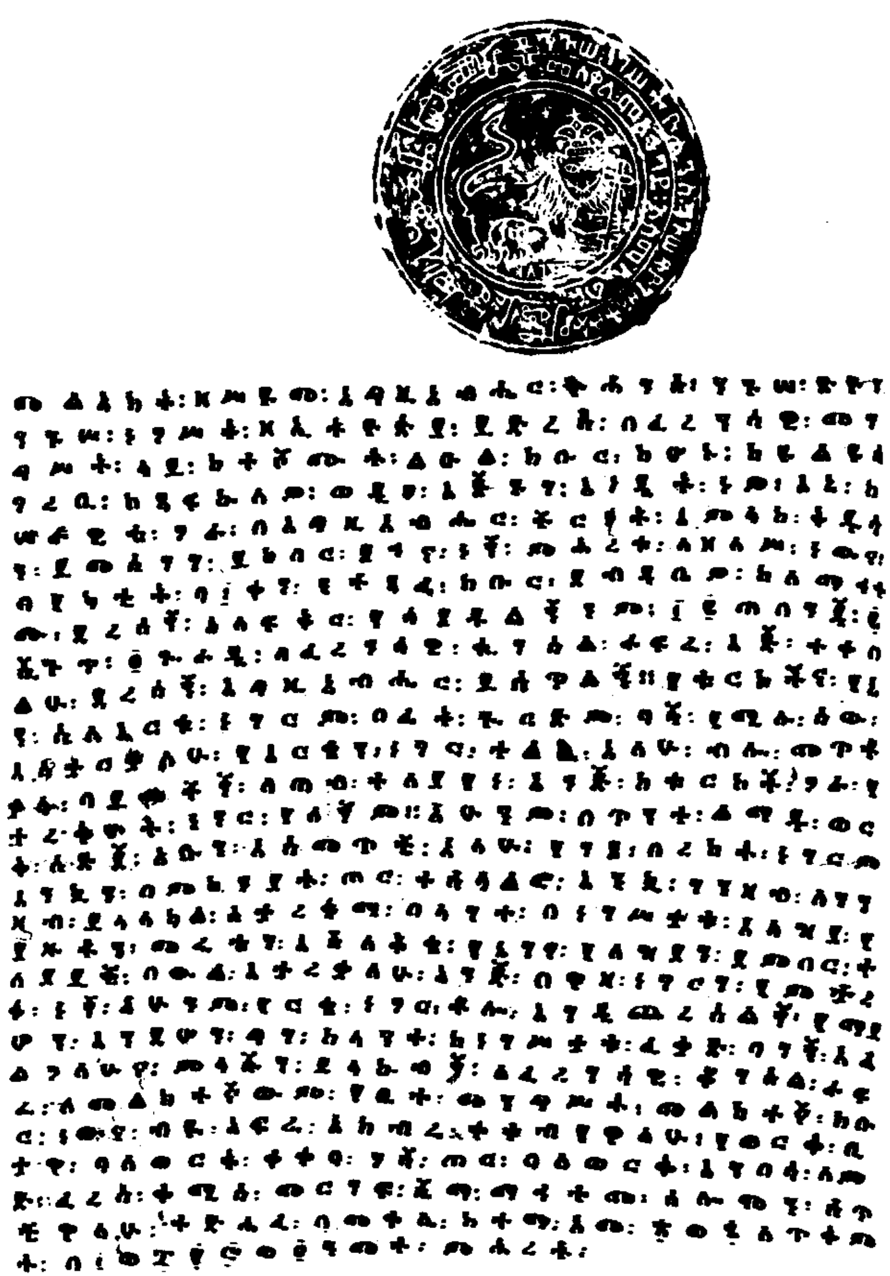

ዐፄ ዮሐንስ ለፈረንሳይ ፕሬዚዳንት የጻፉት

(ሚኒስቴር ዴዛፌር ኤትራንዤር ሚሞዋር ኤ ዶክዩማ አፍሪክ ፣ ፓሪ)

ምዕራፍ ዐሥራ አንድ

ከስሞታ በኋላ የመዠመሪያው ጦርነት—የሙንሲንጀር ፓሻ ፍጻሜ

ለአውሮፓ ኃያላን የስሞታው ደብዳቤ የሚያሳስባቸው አልሆነም ። ባለፈው ምዕራፍ እንዳስገነዘብነው ፣ ግብጽ በዓለም ዐቀፍ ደረጃ በተለይ ከነዚህ ዐፄ ዮሐንስ ከጻፉላቸው መንግሥታት ጋር በፖለቲካም በባህልም ፣ በንግድም ከኢትዮጵያ በተሻለ ሁኔታ ግንኙነቷን አስፋፍታ ይዛ ስለ ነበረች ፣ ሁሉም የየመንግሥታቸውን ጥቅም መጠበቅ ስለ ነበረባቸው ፣ "በዚህ ፣ በግብጽና በኢትዮጵያ የወሰን ክርክር ፣ ኢትዮጵያን ብንደግፍ ከዚች በጣም ካልታወቀችና የፖለቲካም ፣ የንግድም ግንኙነት ከሌለን ኋላ ቀር አገር ምንድነው የምናገኘው ጥቅም ?" ለሚለው ጥያቄ በቂ መልስ የሚሰጥ የኢትዮጵያ ጠበቃ አልነበረም ። በመንግሥት ደረጃ መሪዎች ሁሉ የጥቅምን ጉዳይ መከተል እንጂ ፣ የሞራልን መንገድ ወደጐን ማድረግ ነበረባቸው ።

ስለዚህ ፣ የጀርመኑ ጠቅላይ ሚኒስትር አቶን ቢስማርክ ለጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት ለዊልሄልም በጻፈው ማስታወሻ ላይ "...በግብጽና በኢትዮጵያ የወሰን ክርክር ለመግባት ለጀርመን ምንም ዐይነት የፖለቲካ ጥቅም የለም ። በዚህ ጉዳይ የከዲቩን ምኞት የሚፃረር አቅዋም ብንወስድ በእሱ አገር ያለንን ቁም ነገር ያለውን የንግድ ጥቅማችንን እናበላሻለን..." ያለው የሁሉም አስተያየት ነው ።[1] በኦርቶዶክስ ሃይማኖቱ የተማመኑበት የመስኮብ መንግሥት አቅዋሙ ከነዚሁ ከእንግሊዝና ከጀርመን መንግሥታት የተለየ አልነበረም ።

የተቀሩትም የአውሮፓ መንግሥታት ከየቆንሲሎቻቸው ፣ ከየሚሲዮናውያኑ በተለይ ያፄ ዮሐንስ ጠበኛ ከሆነው ከሙንሲንጀር ፓሻ የተጻፈውን "የቦጎስ ፣ የሐባብ ፣ የመንሳ ፣ የሐልሃል ፣ የቤኒ አሚር ሕዝብ ሃይማኖቱ እስላም ስለሆነ ፣ ካልሠለጠነው ከኢትዮጵያ አገዛዝ ይልቅ በሠለጠነውና የሃይማኖት ዘመዱ በሆነው በግብጽ መገዛትን ይመርጣል ፤ አሁንም ወዶ ተቀብሏል" የሚለውን እያነበቡ የግብጽን አባባልና ወረራውን ደግፈውታል ።[2]

1 Zewde G.S., The Process of Reun. of the Eth, pp. 120—121.

2 G. Douio, Historire du regne du kedive Ismael, Tome III. pp. 769—770.

በዚህም ላይ የምኒልክን ከዮሐንስ ጋር አለመተባበር ፣ እንዲሁም የነራስ ወልደ ሚካኤል ፣ የነራስ ወልደ ሥላሴ ፣ የነራስ ወልደ ማርያም ካዜ ዮሐንስ መሸፈት ፣ የነአለቃ ብሩ ከዳት ለሙንሲንጀርና በርሱም ስብከት ለተማመነው ለከዲቭ ኢስማኤል ኢትዮጵያን ወርሮ ከሱዳን ጋር የመደባለቁ ጉዳይ ምንም ያህል እንቅፋት የሌለበት ጥርጊያ ጐዳና መስሎ ታያቸው ።

ጄኔራል ናፒየር ፣ ዐፄ ቴዎድሮስን ለመውጋት ሲመጣ ፣ "ዐፄ ቴዎድሮስና የኢትዮጵያ አንድነት" በተባለው መጽሐፍ ላይ እንደም ናስታውሰው ፣ ሙንሲንጀር በመንገድ መሪነት ፣ በወሬ ነጋሪነት ፣ በፖለቲካው አመራር እንደ ኃላፊ ሆኖ አብሮ መጥቶ ጥሩ አገልግሎት ሰጥቶ ነበር ። እርሱም ከዚያ መልስ በእንግሊዞችም ፣ በፈረንሳዮችም ዘንድ ተከብሮ እስከ ቆንሲልነት ደረጃ ደርሶ ነበር ። ያሁኑንም ከዐፄ ዮሐንስ ጋር የሚደረገውን ጦርነት የተመለከተው በዚያው በመቅደላው ጦርነት ዐይነት ነበር ። ነገር ግን ፣ በሁለቱ ጦርነቶች መካከል ያለውን ልዩነት ሊገመግመው አልቻለም ፤ ወይም አልፈለገም ።

ከፈረንሳዮች ወደ ግብጾች ዞሮ የምጥዋ አገረ ገዥነትን ሲሾም የ"ቤይ" ማዕረግ ተሰጥቶት የነበረውን ፣ አሁን ደግሞ የግብጽ ጦር በርሱው አሳሳቢነትና አመራር ቦጐስና አካባቢውን ሲይዝ ፣ ባላባቶቹም ያለምንም ተቃውሞ ተገዥነታቸውን ሲያረጋግጡ በከዲቭ ኢስማኤል ፈቃድ ከፍ ያለውን የፓሻነት ሹመት አገኘ ። ባለቤቱም የቦጐስ ተወላጅ ነበረች ። ከዚህም ጋር ያዜ ዮሐንስ ዋና ታማኝ አገልጋይ የነበሩት እስቃ ብሩ ፣ እስከ ግብጽ አገር ድረስ ሔደው ጳጳሱን አቡነ አትናቴዎስን በማምጣትና ዐፄ ዮሐንስን በማንገሥ ከፍ ያለ አስተዋጽኦ ያደረጉት ፣ አሁን ንጉሠ ነገሥታቸውን ከድተው ከሙንሲንጀር ጋር ሰምና ወርቅ ሆነው ስለ ተባበሩለት ፣ ሁኔታው ለጊዜው መልካም መሥመር የያዘ መሰለው ።

ይኸ ሁሉ ከታሰበና ፣ አስቀድሞ በፕላን እንደ ታቀደው ፣ በሰሜንና በምሥራቅ የሚዘምት የጦር ሠራዊት ከተዘጋጀ በኋላ ፣ በምሥራቅ በታጁራ በኩል ለሚዘምተው ዋና መሪ ራሱ ሙንሲንጀር ፓሻ ፣ በሰሜን በኩል በዘይላ ለሚዘምተው ራውፍ ፓሻና የጠቅላይ ሚኒስትሩ የኑባር ፓሻ የልጅ ልጅ (የርሱ ምክትል ኮሎኔል አራንድሩፕ (የዴንማርክ ተወላጅ) እንዲሆኑ ተመድበዋል ። ዋናውም እሳብ በሰሜን ራውፍ ፓሻ ፣ በትግራይና በትግሬ ዮሐንስን የከዱትን የክርስቲያን መኳንንት ከእስላሞቹ ባላባቶች ጋር አስተባብሮ ፣ በምሥራቅ በኩል የወሎንና የአውሳን ፣ እንዲሁም የእዘቦ አሮሞን ባላባቶች ቀስቅሶና ቢቻል ምኒልክንም ጨምሮ ፣ ዮሐንስን በሁለት ወገን

አዋክቦ በማድከምና በመጣል የግብጽን የበላይ ገዥነት በኢትዮጵያ ለመመሥረት ነበር ።

ይሁን እንጂ ፣ በምሥራቅና በሰሜን በሁለቱ አዝማቾች መካከል መቀናናት ነበር ይባላል ። የስዊሱ ተወላጅ ሙንሲንጀር ለግብጽ ሊያስገኝ ባቀደው ሰፊ ግዛት በኢስማኤል ዘንድ ሲወደድና ሲመሰገን ፣ በሰፋፊ ግዛት ላይ ሲሾም ፣ ራውፍ ፓሻ ፣ ግብጻዊው ግን ለዚያ ዕድል ባለመብቃቱ በቅናት እየተገፋፋ የሙንሲንጀር ፓሻ ተልዕኮ እንዲስናከል ይጣጣር ነበር ይባላል ።

በ1868 ዓ.ም. በ17 መስከረም ኮሎኔል አሬንድሩፕ የጦሩ የበላይ አዝማች ሆነ ። የዚህም ጦር ዋናው ዓላማ ከምጥዋ ተነቃንቆ ወደ ደጋው ወደ አሥመራ ወጥቶ ሐማሴንን ፣ ሠራዌንና አካለ ጉዛይን ወርሮ እስከ መረብ ወይም እስከ ዐድዋ በመዝለቅ ፣ የተያዘውን ሰፊ አውራጃ በቀጥታ የማስተዳደሩ ተግባር በግብጽ የበላይ ገዥነት የሚወሰን ጉዳይ መሆኑን ኢስማኤልና ኮሎኔል አሬንድሮፕ ተጻጽፈውበት ይገኛል ። "ይኸንንም አሳብ ዮሐንስ የተቃወሙ እንደሆነ በጐንደር ፣ በጐጃም ፣ በሸዋ በዮሐንስ ላይ የሚነሡትን መሳፍንት አግዛቸው" የሚል የኢስማኤል ደብዳቤ ለአሬንድሮፕ ደርሶታል ።[1]

ስለዚህ ፣ አሬንድሮፕ መስከረም 26 ቀን 1868 ዓ.ም. ምጥዋ ገብቶ ሲደራጅ ሰንብቶ ከምጥዋ ተንቀሳቅሶ በጥቅምት 14 ቀን ሠሐጢንና ዶጋሊን ዐልፎ ጊንዳዕ ደረሰ ። ከዚያም የግብጽ ጦር ግማሹ ሐማሴን ፣ የቀረውም አከለ ጉዛይ ሲገባ በንጉሠ ነገሥቱ በዐፄ ዮሐንስ ትእዛዝ የሐማሴኑ ገዥ ደጃች ገብሩ ፣ የሠራዬው ደጃች ማሩ ግዛታቸውን እየለቀቁ ንጉሠ ነገሥቱ ወደሚገኙበት ወደ ዐድዋ ሔዱ ።

በዚህም ጊዜ ፣ ለማታለልና ለማዘናጋት በከዲቭ ኢስማኤል እንደ ታዘዘው የጦር እዛዡ "...የግብጽ መንግሥት አበሻን ለመያዝ ሐማሴንንም ለመውሰድ ምኞት የለውም ። ነገር ግን ፣ ከርስዎ በኩል ጄኔራል ኪርክሃም የሚባለው እንግሊዛዊ የአሥመራና የጊንዳዕ አገረ ገዥ ተብሎ መሾሙን (ኢስማኤል ከዲቭ) ስለ ሰማና በወደብ ላለው ግዛቱ ስለ ሠጋ ፣ ደግሞም እንግሊዙ አገዛዙ መጥፎ የሆነባቸው ባላባቶች ለከዲቩ አቤቱታ ስለ አሰሙ ፣ ወደ ደጋው ከፍ አልን እንጂ ከዲቩ እንደ ቀድሞ ከርስዎ ጋር በወዳጅነት ለመኖር እንጂ ፣ ለመዋጋት ምንም ዐይነት ምኞት የለውም" የሚል ደብዳቤ ጽፎ ላከ ።[2] ይኸን

1 Douin, Historie du regne du Kedive Ismael, Tom III pp. 770—772
2 J. de Coursac, Le regne de Yohannes, p. 305.

የመሰለውን የማዘናጊያ ደብዳቤ ከላከ በኋላ ፣ አሬንድሮፕ በ24 ሬጅመንት የተከፈሉ 2500 የሠለጠኑ የግብጽና የሱዳን ወታደሮች ብዙ የረሚንግቶን ጠበንጃዎችን ፣ 6 የተራራ መድፎችንና 6 ሮኬቶችን እንደያዙ ጉዟቸውን ዠመሩ ። ለተጻፈላቸው የማታለያ ደብዳቤ ዐፄ ዮሐንስ ምንም ዐይነት መልስ ስለ አልሰጡ ፣ አሁንም አሬንድሮፕ አብድኤልራሂምን (አብዱልራሂም) የሚባለውን ልኮ ፣ ዐፄ ዮሐንስ ስለ ሰላም ጉዳይ የሚነጋገሩ መልዕክቶችን እንዲልኩ ቢያስጠይቅ[1] ስለአልላኩ ፣ ጠሩ ጉዞውን ወደፊት ቀጥሎ እስከ መረብ ወንዝ ደረሰ ።

በቅርብ ጊዜ የታተመው ያፄ ዮሐንስ ዜና መዋዕል ፣ የዚህን የወረራና የጦርነት ጉዳይ እንደዚህ ሲል ያትታል "... ዐፄ ዮሐንስ በነገሡ በአራተኛው ዓመት[2] ከግብጽ ኢስማኤላውላን መጥተው የአግአዚ አገር የሆነችውን ሐማሴን የምትባለዋን ወረሩ ። በዚህ ጊዜ እስማኤላውያን የተባሉት ቱርኮች (ግብጾች) ወደ ሠፈሩበት ሔደው ሁኔታቸውን የሚስሉ ሰዎች ልከው ፣ እነዚህ ሰዎች ወደ ንጉሣቸው ተመልሰው የቱርኮችን (የግብጾችን) ፣ የፈረሶቻቸውን ብዛታቸውን ፣ ጽናታቸውን ገለጡላቸው" ካለ በኋላ ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስ "ኃይለኛ በሠራዊቱ ብዛት አይድንም ፣ ፈረሰኛም በፈረሱ ጽናት አያመልጥም" ብለው ዐይናቸውን ወደሰማይ ሰቅለው ፣ "ሕዝብህን ከጥፋት አድን ፤ ርስትህንም ባርካት ፣ ለኛ ለአገልጋዮችህ የማሸነፍ ኃይል ስጠን" ብለው ጸልየው ወደ ጦርነቱ ጉዞ መዠመራቸውን ያመለክታል ።[3]

በሙሴ ሼን የታተመው ሌላው የግዕዝ ዜና መዋዕል ፣ በነገሡ ባምስተኛው ዓመት እስማኤላውያን ... ብዙ መድፍና ጠበንጃ ይዘው ሠራዊ መጥተው ስለ ነበረ ፣ ዐፄ ዮሐንስ ይኸንኑ ሰምተው መረብን ተሻግረው ከእስማኤላውያኑ ጋር መሬት በደም እስክትታጠብ ድረስ ብዙ እልቂት አድርገው ፣ ከጠላቶቻቸው አንድም ሳያስተርፉ መፍጀታቸውን ያመለክታል ።*

1 Zewde G.S., The Process of Reun..., pp. 139—140

2 Bairu Tafla, (ed.) A Chronicle of Emperor Yohannes IV, F. 140.

3 Ibid. pp.

* ወኮነ ዓቢይ ተቃትሎ እስከነ ትትሐፀብ ምድር በደመ እስማኤላውያን ወተቀትለ ኩሉ እመ ሰባዓቱ ለጎዳር ወኢያትረፉ አሐደ እምኔሆሙ . . . . Histoire de Yohannes IV — P 9—11 መሬቷ በደም ታጠበች የሚለው ቃል አጋና ነው ። በተለይ ደግሞ "አንድም ሳያስተርፉ ሁሉንም ፈጁት" የሚለው የተለመደ ያባቶቻችን አጻጻፍ ሆኖ ነው እንጂ ፣ ከዚህ ጦርነት የሸሸውም ፣ የተማረከውም ብዙ መሆኑ የታወቀ ነው ።

በምጥዋ የፈረንሳይ ቆንሲል ደሳርዜክ በዚሁ ጊዜ የፈረንሳይ መንግሥት መልእክት ይዞ ወደ ዐድዋ መጥቶ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር ሆኖ ሁሉንም ይመለከት ስለነበረ ፣ ስለ ጉዞውና ስለ ጦርነቱ አዠማመር በበኩሉ እንደዚህ ይላል ። "...ዮሐንስ በ2 ኅዳር 1875 ዓ. ም. ቤተ መንግሥታቸውን ከጧቱ በአምስት ሰዓት ላይ በለቀቁ ጊዜ ታላቅ የመሬት መናወጥ ተቀስቅሶ ከሽሎዳ ተራራ ላይ የተፈነቃቀለው የደንጊያ ናዳ እየተንከባለለ ከንጉሡ እግር ሲደርስ ፣ ንጉሡ በግንባራቸው ተደፍተው ለሠራዊት አምላክ ሰግደው ቀና ካሉ በኋላ ፣ ፊታቸውን ወደ ሠራዊታቸው መልሰው ፣ "ይህ አስደንጋጭ ምልክት ዐረመኔዎቹ (ግብጾች) በጥንታዊቱ ኢትዮጵያ ተቀብረው ለመቅረታቸው አምላክ የሰጠው ምልክት ነው" ብለው ከተናገሩ በኋላ ፣ ከዐድዋ የሦስት ሰዓት ጉዞ ራቅ ብለው ንጉሠ ነገሥቱ እንደ ሠፈሩ የጦር ሠራዊቱም ቁጥር ከያለበት ተሰብስቦ ባንድ ጊዜ ከአንድ ሺ እስከ 70 000 መድረሱን ፣ አቡነ አትናቴዎስም ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር በመተባበር ጦርነቱ ቅዱስ ጦርነት ነው እያሉ ወታደሩን ማበረታታቸውን ይገልጻል ።[1]

ከዚህ በኋላ ፣ የሁለቱም የጦር ሠራዊቶች ጉንደት ላይ ተያዩ ። በዚህ ጊዜ አሬንድሮፕ ግማሹን ጦር በጉንደት ትቶ ኮንት ዘኪ ወዳለበት ወደ ከሳድ ዒቃ እንደ ተደባለቀ ፣ ኢትዮጵያውያኑ ተጠግተው በኃይል ውጊያ ዠመሩ ። እርሱም በመዠመሪያ የወጠነውን የማጥቃት ተግባር ትቶ ምሽግ ሥፍራ ይዞ መከላከል ዠመረ ። ነገር ግን ፣ ኢትዮጵያውያኑ በነሻለቃ (ወደፊት ራስ) አሉላ ፣ በነደጃች ሐጐስ ፣ በነደጃች ተሰማ የሚመራው ጦር ወታደሩን ስለ ፈጁበት ፣ ከአለበት ሥፍራ እንደገና ለቆ ወደ ጉዳጉዲ ሸለቆ ተዛውሮ ያንድ ሰዓት ጦርነት እንደ ተደረገ ግብጾቹ ሙሉ በሙሉ ተሸነፉ ። አሬንድሮፕ ከጦርነቱ ሜዳ ላይ ሞቶ ተገኘ ። ግማሹ ሲሞት ወይም ወደ ኋላው ሲሸሽ 150 ግብጻውያንና ሱዳኖች ፣ 3 ዩዝባሽ (ያገር ተወላጅ የቅጥር ወታደር ሹማምንት) ግማሾቹ ሲማረኩ አንዳንዶቹ በሽሽት አመለጡ ።

ከኢትዮጵያ ወገን ፣ በመዠመሪያ መረብ አጠገብ በተደረገው ጦርነት 31 ወታደር ሲሞቱ 55 መቁሰላቸውን ፣ በጉዳጉዲው ጦርነት 521 ሞተው 335 መቁሰላቸውን ደሳርዜክ ያመለክታል ።[2]

ከዚህም አያይዞ ንጉሠ ነገሥቱ ከዓዲኳላ ፣ "የምሥራች! ደስ ብሎኛል ደስ ይበልህ በእግዚአብሔር ቸርነት ጠላቶቼን አሸነፍሁዋቸው"

1 J. de Coursac, Le Regne de Yohannes, pp. 306.

2 Ibid. 303—306 Zewde G.S., The process of Reun,...pp. 140—143. L. dei Sabelli, Storia di Abyssinia, pp. 247—248.

የሚል የደስታ ደብዳቤ ለእሱ እንደ ላኩበት ፣ ደሳርዜክ ይገልጽና የጦርነቱን ሁኔታ ለመንግሥቱ በጻፈው ሪፖርር ላይ ከኮሎኔል አሬንድሩፕ ጋር ሆኖ ይዋጋ የነበረው ኮንት ዘኪ የሚባለው የአውስትሮ ሃንጋሪያን ተወላጅ በከሳድ ዒቃ በተደረገው ጦርነት ላይ ከፉኛ ቆስሎ በ8ኛው ቀን የርሱን (የደጎርዜክን) ዕድዋ መገኘት ሰምቶ ሳይበላ ፣ ሕክምና ሳያገኝ በጣም ተጕሳቁሎ ፣ ቆስሎና ተልቶ በመዳፉም ፣ በጕልበቱም እየዳኸ ሲሔድ ከመንገድ አግኝቶት እንደ ረዳውና በኋላ እንደ ሞተ ይገልጻል ።

ይኸ ሁሉ በሰሜን በኩል ሲደርስ ፣ በምሥራቅ በኩል ከዚህ በፊት እንዳወሳነው ፣ እነ አሬንድሩፕ በጥቅምት ወር 1866 ዓ. ም. ላይ ወደ መረብ ሲጓዙ ሙንሲንጀር ፓሻ ከአለቃ ብሩ ጋር ሆነው በከዲቭ ኢስማኤል ትዕዛዝ ከነበረበት ከሰንሂት ቀደም ብሎ በመስከረም ወር 1866 ዓ.ም. ላይ ወደ ምጥዋ ሔዶ ፣ ከዚያ ወደ አውሳ ሌላ ጦር ይዞ ለመሔድ ተዘጋጀ ። ዝግጅቱም እንዳለቀ በጥቅምት ወር 1866 ዓ.ም. ወደ አውሳ ጕዞውን ዠመረ ። ዋናው እሳብ በሰሜን በኩል አሬንድሩፕ ኃይሉን በዐፄ ዮሐንስ ላይ በሚያሳይበት በዚያው ሰዓት የአውሳን ፣ የራያንና የአዘቦን ፣ የወሎን ሕዝብ ቀስቅሶ በዚያ በኩል ዐልፎ ከምኒልክ ጋር ግንኙነት በማድረግና ለሸዋው ንጉሥ ማናቸውንም ስጦታና ተስፋ ሰጥቶ ዐፄ ዮሐንስን በሁለት ወገን ከቦ ለማስጨነቅ ነበር ።

ዳሩ ግን ፣ ይኸን ዓላማውን ወደ ፍጻሜ ከማድረሱ በፊት ባለፈው እንዳነበብነው ፣ በሰሜን የዘመተው ጦር ጕዳጕዲ ላይ ተመትቶ መሪው ኮሎኔል አሬንድሩፕ ራሱ በጦሩ ሜዳ ላይ እንደ ወደቀ ቀርቷል ። ስለዚህ ጠቅላይ ሚኒስትሩ ኑባር ፓሻ የጕንደቱን ውድቀት ገልጾ በዚያው ባለበት በአውሳ ግዛቱን አጠባብቆ እንዲይዝ እንጂ ፣ ወደፊት እንዳይገሠግሥ ከምኒልክም ጋር ግንኙነት ለማድረግ ጊዜው ምቹ ስለአልሆነ እንዲያቆየው ለሙንሲንጀር ደብዳቤ ልኮለት ነበር ። ሙንሲንጀር ደብዳቤው በፍጹም ሳይደርሰው ፣ በሰሜን የዘመተው ጦር መሸነፉንም ሳይገነዘብ ፣ የአሰል ሐይቅ በሚገኝበት ቦታ አድርጎ በአገሩ ባላባት እየተመራ ሲጓዝ ስለ መሸበት ፣ ከታጁራ ዐርባ ኪሎ ሜትር ራቅ ብሎ ከሚገኘው ቀበሌ ከነጓዙና ከነጦሩ አብሮ ሠፈረ ። ባላባቱም ፣ እነ አለቃ ብሩም አብረውት ነበሩ ። በኅዳር ወር እጋማሽ ላይ የበረሃ ጕዞ አድክሟቸው ሁሉም በተኙበት ሰዓት ከሌሊቱ በዘጠኝ ሰዓት[1] ላይ በርከት ያሉ የደንከል ሰዎች በደፈጣ በድንገት ደርሰው

1 ዘውዴ ገ/ሥላሴ በገጽ 63 ደንከሎች ጥቃት የሰነዘሩት ጠዋት መሆኑን ገልጸዋል ።

ወጕዋቸው ። በጭለማው ሰዓት ድካም የተጫናቸው ወታደሮች እንደ ሚገባ ሳይከላከሉ ብዙዎቹ አለቁ ። አደጋውን በጥሩምባ ሊያሰሙ የሚገባቸው እስቀድመው ስለ ተመቱ ምንም ማድረግ አልተቻለም ።

ሙንሲንጀር ፓሻም ከባለቤቱ ጋር በሠፈሩ መካከል እንደተኛ በነዚሁ በደንከሎቹ ተከበበ ። በጠበንጃም ፣ በሽጕጥም እየተከላከለ ከወራሪዎቹ መካከል ሊይዙት የሞከሩትን ሦስቱን ከገደለ በኋላ አንዱ ደንከል ጭንቅላቱን ሌላው ትከሻውን በጕራዴ ደብድበው ከጣሉት በኋላ ፣ በጦር ጨቅጭቀው ገደሉትና ሕይወቱ በዚህ ዐይነት ተፈጸመ ። ባለቤቱና ላንፍሬዲ የሚባለው ከርሱ ጐን ሕይወታቸው ዐለፈ ።

ከተከተለው ጠቅላላ ጦር 155 ግብጸውያንና 500 የደንከል ተወላጆች[1] ሞተው የተረፉት 73 ሱዳኖች 73 ዐረቦች (ግብጾች) ከጽራት የጦር መኮንኖች ጋር ጭለማውን ተገን አድርገው ሌሊቱን በመሸሽ ከዚያም ቀን በመደበቅ ሌሊት በመጓዝ ከ8 ቀን በኋላ ታጁራ ገብተው ነፍሳቸውን አዳኑ ።[2]

በዚህም የሌሊት አደጋ ብልጡ አለቃ ብሩ ሸሽተው ከወንዝ (አዋሽ) ውስጥ ተደብቀው በነጋታውም በሕይወት ያሉትን ሱዳኖች ፣ ቁስለኞቻቸውን ትተው ፣ ከርሳቸው ጋር ወደ ታጁራ እንዲሸሹ አባብለው "እሺ" አሰኝተው ፣ ሱዳኖቹ አለቃ ብሩን ተከትለውና በሕይወት የተረፈውን አንድ መኮንን በቃሬዛ ተሸከመው ታጁራ (ቱጉሪ) በደህና እንዳደረሱዋቸው ኩርሳክ በጻፈው መጽሐፍ ያረጋግጣል ።[3] ነገር ግን ፣ በሌላ መጽሐፍ የአለቃ ብሩ በዚሁ ጊዜ መሞታቸው እንጂ ማምለጣቸው አልተመለከተም ።[4]

1 ዝኒ ከማሁ የሙንሲንጀር ወታደሮች በጠቅላላ 361 ብቻ እንደ ነበሩ ገልጸዋል ።
2 L. Sabelli, Storia di Abyssinia pp. 245—246.
Zewde G.S., The process of Reun., pp. 144—147.
A. Wylde, Modern Abyssinia, pp. 14—46.
3 J. de Coursac, Le regne de Yohannes, pp. 314—316.
4 S. Rubenson, The Survival of Eth. Indep., p.372

በስመ፡ እግዚእ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፡ ሎቱ፡ ስብሐት፡
ወልእልት፡ ዘሥዩመ፡ እግዚአብሔር፡ ዮሐንስ፡ ንጉ
ሠ፡ ጽዮን፡ ንጉሠ፡ ነገሥት፡ ዘኢትዮጵያ፡ ይድረስ፡
[illegible]

ዐፄ ዮሐንስ ለንግሥት ቪክቶሪያ የጻፉት

(ፐብሊክ ሪኮርድ ኦፊስ ፣ ለንደን)

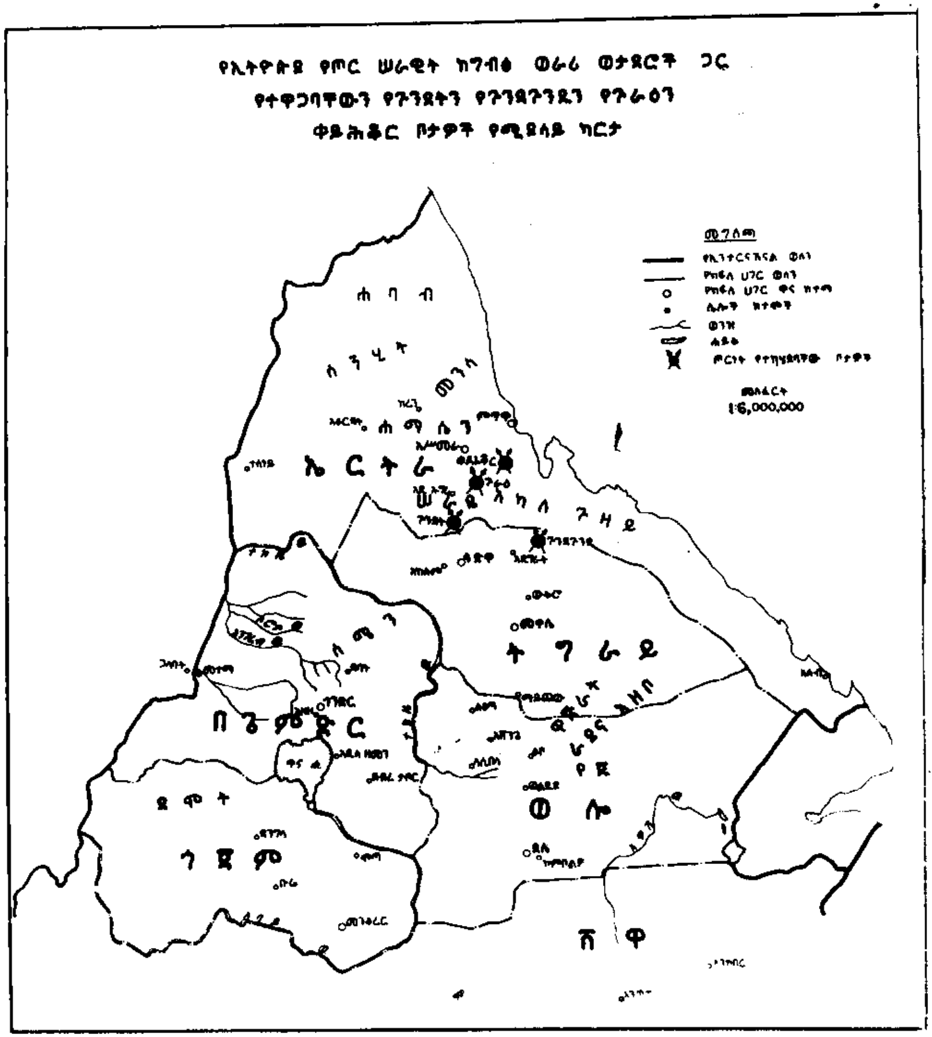

የኢትዮጵያ የጦር ሠራዊት ከግብጽ ወራሪ ወታደሮች ጋር የተዋጋባቸውን የጉንደትንና ፣ የጉንዳጉንዲን ፣ የጉራዕን ፣ የቀይሕቆርን ፣ ቦታዎች የሚያሳይ ካርታ ።

ምዕራፍ ዐሥራ ሁለት

ሁለተኛው ጦርነትና የኢትዮጵያ ድል አድራጊነት

የመዠመሪያው የጉንደት ጦርነት በኢትዮጵያ አሸናፊነት እንደ ተፈጸመ ዐፄ ዮሐንስ በድል አድራጊነታቸው በመጠቀም ወደ ቦጎስም፣ ወደ ምጥዋም አልተጓዙም ። ወደዚያ ለመሔድም ብዙ የሚገጥማቸው ችግር ነበር ። አንደኛው ቁጥሩ መጠነኛ ቢሆንም የግብጽ ጦር በቦጎስና በምጽዋ ወደብ ይገኝ ነበር ። ሁለተኛ ከሃምሳ እስከ ሰባ ሺ የሚደርስ ጦር እንደያዙ ከደጋው በሐማሴን ዐልፈው ወደ ቆላው ወደ ምጥዋ ቢወርዱ ለዚህ ሁሉ ሠራዊት ከነከብቱ የሚበቃ የእህልም ፣ የማርም ፣ የውሃም ስንቅ ይቸግራል ።

ስለዚህ ፣ የመዠመሪያውን ድል እንዳገኙ ወደፊት ገፍተው ወደብ በመያዝ ከሌሎቹ መንግሥታት ጋር ጠብ እንዳይፈጠር ጉዳዩን ዓዲኳላ ላይ ከመኳንንቶቻቸው ጋር መክረው ፣ ዘክረው ሁሉንም ትተው ወደ ዐድዋ ተመልሰው ኢስማኤል በቀድሞው ወሰን እንዲቆም አንድ ደብዳቤ ፣ እንደዚሁም ለንግሥት ቪክቶሪያ ሌላ ደብዳቤ ጽፈው ላኩ ። ለንግሥት ቪክቶርያ በጻፉት ደብዳቤያቸው ላይ ፣ አላግባብ የግብጽ ጦር አገራቸውን ወሮ በአልሞት ባይ ተጋዳይነት ተዋግተው ማሸነፋቸውን ፣ ኢስማኤልን "አንተም ከአባቶችህ አትበልጥም ፣ እኔም ከአባቶቼ አላንስምና ባገርህ ረግተህ የያዝኸውን አገሬን ልቀቅ" ቢሉት እምቢ ብሎ መዋጋቱን ፤ እርሳቸው ለንግሥት ቪክቶሪያና ለሌሎቹም ኃያላን የሚጽፉትን ደብዳቤ ምጥዋ ላይ ሙንሲንጀር ቀዶ እየጣለ ፣ በዚህ ፈንታ እርሳቸውን ጥፋተኛ ለማድረግ እርሱ እንደልቡ እየጻፈ መላኩን በዝርዝር ጽፈው ፣ በዚያው በአገልጋያቸው በጄኔራል ኪርክሃም እጅ ልከው ነበር ። ነገር ግን ፣ አሁንም የግብጽ ባለሥልጣኖች ምጥዋ ላይ መልክተኛውን 6 ወር አስረው አስቀምጠውት በመጨረሻ በሕመምና በችግር ተጉላልቶ ለመሞት በቅቷል ።

በግብጽ በኩል ፣ በጉንደቱ መሸነፍ የነኮሎኔል አሬንድሮፕ መሞት በካይሮ እንዳይሰማ በጥብቅ ተከለከለ ። በዚህ ፈንታ የግብጾች በኢትዮጵያውያን መሸነፍ ውርደት ስለሆነ ፣ ዐፄ ዮሐንስን እንደገና በመውጋት በደንብ ትምህርት ሰጥቶ ለመቅጣት የሚችል እና ያለፈውን መሸነፍ

ተቀብሎ የግብጽን የተዋጊነት ዝና የሚመልስ ከፍ ያለ የጦር ድርጅት በትጋት ይካሔድ ዠመር ። በግብጽ ባለሥልጣኖች ዘንድ ይኸን የመሰለ ራሳቸውን የማኩራራት ፣ ኢትዮጵያን በዝቅተኛ ደረጃ የመገመት ስሜት የሚያሳድርባቸውን ምክንያት በሁለቱ ቤተ መንግሥቶች (በካይሮና በመቀሌ) እና በሁለቱ ሕዝቦች መካከል ያለውን የሥልጣኔ ድርጅት ፣ የወታደራዊ ትጥቅና የጦር መሣሪያ ልዩነት በመገመት መሆኑ ጥርጥር የለውም ። ይሁን እንጂ ፣ በሁለቱ ሕዝቦች መካከል የነበረውን የተዋጊነት መንፈስ በተለይ ጦርነቱ የሚካሔድበት ሠፈር ለኢትዮጵያውያኑ ቀና ፣ ለግብጾቹ አደናጋሪ መሆኑን የግብጾቹ መሪዎች በነርሱም ውስጥ ያሉት የፈረንጆቹ አዝማቾች ሊገመግሙት አልቻሉም ።

ስለዚህ ፣ በኩራት መንፈስ እንደ ተከበቡ አዲስ ለሚዘምተውና ቁጥሩ 15 000 ለሚደርሰው ጦር የበላይ አዝማች ፣ የግብጽ የጦር ኃይል ጠቅላይ አዛዥ ፣ መሐመድ ራቲብ ፓሻ ተሾመ ። ለርሱም ቺፍ ኦፍ ስታፍ (ኤታ ማዦር) ሆኖ በምክትልነት የሚረዳው የአሜሪካኑ ተወላጅ ዤኔራል ዊ.ዊ. ሎሪን ተመደበ ። ከነዚህም ቀጥለው ዊሊያም ማክዳይና ቻርልስ ፊልድ የሚባሉ ኮሎኔሎች ተጨመሩ ።[1] ከነዚህም ጋር ከጀርመን የጦር ትምህርት ቤት ሠልጥኖ የተመረቀው ልዑል ሐሰን የሚባለው የራሱ የኢስማኤል ልጅ ተመደበ ።

በዚህ ዐይነት ፣ ካይሮ ላይ ዝግጅቱ በኅዳር ወር ላይ እንዳለቀ እንደ አውሮፓውያን አቆጣጠር ታኅሣሥ 5 ቀን 1875 ዓ.ም. ከንጉሡ ከኢስማኤልና ከጠቅላይ ሚኒስትሩ ለራቲብ ባሻ በዝርዝር የተሰጠው መመሪያ "ዮሐንስ ባለፈው ጦርነት ባሳዩት ድፍረት ምክንያት ሠራዊታቸውን በማፈራረስ ከሚሰጣቸው የበቀል ቅጣት ጐን ንጉሡ ከተመቱ በኋላ ግብጽ በምትፈልገው ዐይነት የዕርቅ ድርድር እንዲቀበሉ ማድረግ ፤ ምናልባት ወደ ሐማሴን መጥተው የግብጽን ጦር ለመማጠም የፈሩ እንደሆነ እዚያው አሉበት እከተማቸው ዐድዋ ድረስ ሔዶ በመምታትና የውስጥ ባላጋራዎቻቸውን በዚያው ሰዓት በማበረታታት የግብጽን ገዥነት ከመረብ ምላሽ እንዲጸና ማድረግ" የሚል የትምክህትና የኩራት አሳብ ይገኝበታል ።

በዚሁ ጊዜ ፣ የጦር ወታደሩ ቁጥር ከ15000 ወደ 20 000 ከዚያም እንደ ሁኔታው እየታየ ወደ 25 000 ከፍ እንደሚል ተነግሮት ጠቅላይ

1 ዘውዴ ገ/ሥላሴ በገጽ 151 ከጄኔራል ሎሪንግና ከሁለቱ ኮሎኔሎች ሌላ ስድስት አሜሪካውያን መኰንኖች እንደነበሩ ገልጸዋል ።

አዛዡ ከነጦሩ ጉዞውን ወደ ምጥዋ ዠመረ ። በ1875 እ.ኤ.አ. በታኅሣሥ ወር መጨረሻ ላይ ምጥዋ የገባው የግብጽ ጦር ፣ በጥር ወር ላይ ከምጥዋ ወደብ ለቆ ወደ ደጋው ወደ አሥመራ ወጥቶ ጉራዕ ደረሰ ። ጉራዕ ከአሥመራ ወደ ደቡብ ምሥራቅ ሲል ዐርባ ኪሎ ሜትር ላይ የሚገኝ የመንደር ከተማ ነው ። ከግብጽ የጦር ሠራዊትም ጋር ብዙ የሱዳንና አዲስ የተቀጠሩ የአገር ተወላጅ ወታደሮች "ባሽቡዙክ" ነበሩ ። ከሁሉም የበለጠ ከግብጾቹ የራስነት ማዕረግ የተቀበሉት የሐጸጋው ባላባት ወልደ ሚካኤል ሰሎሞን የፈረስ ስማቸው አባ ጐሚዳ ስለሚገኙ ፣ ጦርነቱ እንደ ተዠመረ ብዙ መኳንንት እንደሚገቡላቸው በግብጾች በኩል ተስፋ ተደርጎ ነበር ።

በዚህ ዐይነት ፣ ዐፄ ዮሐንስ "እዩልኝ! ጥፋተኛውን መርምራችሁ ፍረዱ" እያሉ ለንግሥት ቪክቶሪያና ለሌሎችም የአውሮፓ መሪዎች በመጻፍ የለመኑት ፣ "አንተም ካባቶችህ አትበልጥ ፣ እኔም ከአባቶቼ አላንስምና በየአገራችን ረግተን ወዳጅነታችንን እንደ ቀድሞው እንቀጥል" እያሉ ለከዲቭ ኢስማኤል በደብዳቤ ያሳሰቡት ምንም ዐይነት ውጤት ሳያገኝ መቅረቱንና በዚህ ፈንታ የግብጽ ጦር ከቀድሞው በበለጠ እኳኋን ተዘጋጅቶ በራቲብ ፓሻ እየተመራ እንደገና መጥቶ ጉራዕ ላይ መሥፈሩን ሲመለከቱ በበኩላቸው እርስቸውም ፣ "የአጋርና የኢስማኤል ልጆች ኢስማኤላውያን ፣ ሞዓባውያን ፣ ኤዶማውያን የተቀደሰችውን አገራችንን ለመውረር ሕዝባችንን ባሪያ አድርገው ለመግዛት መጥተውብናል ፤ ሁላችሁም ስለ አገራችሁና ስለ ሃይማኖታችሁ ጠላትን መመከት አለባችሁ" በሚል ዐዋጅ ሠራዊታቸውን ከቀሰቀሱ በኋላ ፣ ከከተማቸው ከዐድዋ የመዠመሪያ ጉዟቸውን ወደ እንደርታ አድርገው ሰውም ፣ ስንቅም ፣ ገንዘብም ከሰበሰቡ በኋላ ተመልሰው በጉንደትና በአዲኳላ አድርገው ወደ ጉራዕ አመሩ ። የተከተላቸው የጦር ሠራዊት ቁጥር ከ15 000 እስከ 70 000 ሲደርስ[1] ከዚሁ ከዐሥር አንዱ ባለጠበንጃ እንደ ነበርና ከንጉሡ በታች ሆነው ጦሩን ይመሩ የነበሩት ራስ ባርያው እንደነበሩ በየመጽሐፉ ተመልክቷል ። የግብጽ ጦር ግን ፣ ቁጥሩ ከ15 ወይም ከ20 000 ላይ ቢመደብም ፣ ሁሉም ባለጠበንጃ ሆኖ በሥነ ሥርዓትና በደንብ የታጠቀ ነበር ። መሪዎቹም በደንበኛ የጦር ትምህርት ቤት የሠለጠኑ ነበሩ ።

በዚህም ጊዜ ፣ ራቲብ ፓሻ በጉራዕ ምሽጉን እየሠራ ዐርባ የሚሆነውን መድፍና ዐሥር ሮኬት በያለበት ጠምዶ ፣ ከዚህ ቀደም

1 ሀሮልድ ማርከስ የሠራዊታቸውን ቁጥር እስከ 200,000 አድርሶታል ። ከሁሉም ጠቅላላው 50,000 ወታደር ሆኖ ከዚህ ውስጥ 3,000 ፈረሰኛ ፣ 6,000 ባለጠበንጃ ያለው የሚመስል ነው ።

ጄኔራል ናፒየር ወደ መቅደላ በዘመተበት ሰዓት ለኢትዮጵያ መኳንንት ፡ "የእንግሊዝ ጦር እስረኞችን ለማስፈታት ሲል ከቴዎድሮስ ጋር ብቻ ከመዋጋት በቀር በምንም ዐይነት አገራችሁን አንፈልግም" ብሎ ያወጀውን እንደ ምሳሌ በመውሰድና በመጠቀም ፡ አሁንም መኳንንቱን ከንጉሡ ከዐፄ ዮሐንስ ለመለየት ሲል ፡ "እናንተን ከሚጨቁኑት ፡ የሰውን መብትና የሃይማኖትን ነጻነት ከማይጠብቁት ከዐፄ ዮሐንስ ጋር ከመዋጋት በቀር እናንተንም ፡ አገራችሁንም አንፈልግም" የሚል ዐዋጅ ባልተጣራ አማርኛ አጽፎ በንባብ አሰማ ። ምንም እንኳን እርሱ በያዘው አውራጃ አንዳንድ መኳንንትና ሽኮች ቢገቡለት ፡ የቀረው ባዬ ዮሐንስ በኩል ያለው ክርስቲያናዊው ጦር ከነመኳንንቱ ኅብረቱን አላላላም ።

ቢሆንም ፡ ባለፈው በጉንደቱ ጦርነት የደረሰውን የመሸነፍ ውርደት ያውቃልና ራቲብ ፓሻ ቁጥሩ የበረከተውን የኢትዮጵያን ጦር በሜዳ ላይ ፊት ለፊት መግጠሙ አደገኛ መስሎ ስለ ታየው ፡ እላይ እንዳልነው ደንበኛ ምሽግ በጉራዕና በቀይህ ኮር አሠርቶ በዚያ ላይ መድፉንና ጠበንጃውን ደግኖ እንዲቀመጥ ወታደሩን አዞ ስለ ነበረ ፡ ኢትዮጵያውያኑም ወደምሽጉ ሔደው መውጋቱ አደጋ መሆኑ ስለ ገባቸው ፡ ሁለቱም ቅርብ ለቅርብ እየተያዩ ሳይዋጉ ብዙ ጊዜ አሳለፉ ።

በመጨረሻ ግን ፡ የጦርነቱ ጊዜ መራዘም ለሁለቱም ወገን ተዋጊዎች በስንቅና በውሃ ረገድ ብዙ ጉዳት የሚያስከትል መሆኑ ተሰማቸው ። በተለይ በማዡር ሐሰን ጉትጐታ የግብጽም ጦር ከምሽጉ ወጣ እንዲልና ያዬ ዮሐንስም ጦር ኪሠፈረበት ቦታ እንዲንቀሳቀስ ተደረገ ። ያዬ ዮሐንስ ጦር ተነቃንቆ ባምስት መሥመር ሲጓዝ የሁለቱ ወገን የጦር ሠራዊት በመጋቢት 7 ቀን 1868 ዓ.ም. ውጊያ ገጥመው ለአራት ሰዓት ያህል እንደ ተዋጉ ወደ መጨረሻው በሜዳው ላይ ጦርነት አበሾቹ ማጥቃት ሲዠምሩ ግብጾቹ ወደየምሽጋቸው እየሮጡ መግባት ዠመሩ ። በዚህም ጦርነት ኢትዮጵያውያኑን በመናቅ ከሜዳ ወጥቶ መዋጋትን የተመኘው ማዠር ሐሰን ኢስማኤል ወዲያና ወዲህ እያለ በጉብዝና ተዋግቶ ነበር ይባላል ። ቢሆንም ፡ አደጋውን ሲያዩ ተዋጊውን አጋልጠው ከወታደሩ ቀድመው ወደ ምሽጉ የገቡ ዋናው አዝማች ራቲብና አሰን ናቸው ተብሎ መሳለቂያ ሆነዋል ።[1]

1 L. Dei Sabelli, Storia di Abyssinia - Vol. PP. 248—251.
Douin, Histoire dun!regne du Kedive Ismael, Rom. III. PP. 944—55.
S. Rubenson, The Survival of Ethiopian Independence, PP. 322-329
Zewde G.S., The Process of Reun., P. 154—170

ነገር ግን ፡ የኢትዮጵያ ወታደር እስከ ምሽጉ ድረስ እየተከታተለ ብዙውን የግብጻውያንን ወታደር በፊጀ መጠን ፡ ግብጾቹም በተለይ በምሽግ ያሉት በረሚንግተን ጠበንጃና በክሩፕ መድፍ እንደ ልብ እየተኮሱ ብዙውን የኢትዮጵያ ወታደር ፈጅተውታል ። በዚህ ዐይነት በሜዳ የተሰለፈው የግብጽ ጦር ቢሸነፍም ፡ በምሽግ ያለው ወታደር ሁለት ቀን በመመከቱ ሊደመሰስ አልቻለም ።

በዚህ ጦርነት ከግብጽ ወገን በሜዳ ግንባር ከገጠመው ከ5 ወይም ከ6000 ወታደር መካከል ሕይወቱ ተርፎ የተመለሰው ቁጥሩ ከ2.500 የማይበልጥ ሲሆን ፡ የሞተውና የተማረከው የግብጽ ጦር ቁጥሩ እስከ 3500 ይደርሳል ። ከምሽጉ ወጥቶ የተጠመደው 20 መድፍና 13000 ረሚንግተን ጠበንጃ በብዙ ሺ ከሚቆጠር ጥይት ጋር በኢትዮጵያውያኑ እጅ ተማረከ ። ቢሆንም ፡ በምሽግ ያለውን ጦር አጥቅተን መድፉን እንማርካለን በሚል ዓላማ ተነሣሥተው ወደ ምሽጉ የተጠጉ ቁጥራቸው ከ3 500 እስከ 4000 የሚደርስ ኢትዮጵያውያን ሞቱ ፤ 1000 የሚሆኑ ቆሰሉ ። የተማረከ ግን አንድም ኢትዮጵያዊ የለም ። ሐጋይ ኡርሊክ የሚባለው ጸሐፊ በዚህ ጦርነት አቡነ አትናቴዎስ መቁሰላቸውን ያወሳል ።[1]

በዚህ በጉራዕ ጦርነት ከ5 200 የግብጽ ወታደር ውስጥ የተረፈው 400 ብቻ ሲሆን ፡ የቆሰሉ 1600 ፡ የሞቱ 1000 ፡ የተማረኩ 2 200 መሆናቸውን ዱወ የሚባለው የፈረንሳዊ ጸሐፊ በበኩሉ መዝግቦት ይገኛል ። ይኸው ጸሐፊ ከኢትዮጵያውያን ወገን ከዘመተው 50000 ከሚሆን ጦር 5000 የሞተና የቆሰለ ሆኖ ግማሹም ዘማች ከውጊያው ላይ ብዙ የምርኮ መሣሪያና ዕቃ ስለአገኘ ፡ የማረከውን እየያዘ ያለ ስንብት ወደያገሩ ስለ ተበተነ ፡ ከዋናው ከጉራዕ ጦርነት በኋላ ምሽጉንም መደምሰስ ካልቸገረ ወዲህ ፡ በንጉሡ አጠገብ የተገኘው ጦር አጋማሹ ብቻ ፡ ማለትም 25000 ብቻ እንደነበረ አስገንዝቧል ።[2] ከኢትዮጵያውያን ወገን የተዋጉትን ፡ የሞቱትንና የቆሰሉትን ፡ ባገራችን በኩል በትክክል የሚገልጽ ጽሑፍ የለም ። ጦርነቱ ራሱ በደንብ ተዘርዝሮ አይገኝም ። አለቃ ለማ ኃይሉ በዚህ በጉራዕና ባለፈውም በጉንዳጉንዲ ጦርነት ላይ አባ ጉራጌ የሚባሉ ከጉራጌ አገር መጥተው አንኮበር

1 H. Erlech, A Political Biography of Ras Alula, pp. 60—61.
2 በአንደኛውና በሁለተኛው ጦርነቶች የተመለከቱትን አኀዞች በማብዛትም ሆነ በመቀነስ የተለያዩ ታሪክ ጸሐፊዎች የተለያዩ ቁጥሮችን አስፍረዋል ።
G. Douin, Histoire du Regoe du Kedive Ismael, pp. 832—962.

የኖሩ ፣ በኋላ ከአንኮበር ዐድዋ ሔደው የነበሩ መነኩሴ ፣ “በይው—የትግሬዋ ልጅ በይው የትግሬዋ ልጅ!” እያሉ ወዲያና ወዲህ እየተፈናጠሩ ማዋጋታቸውን ጠቅሰውለታል ።[1] የዚህን የጉራዕን ጦርነት ብዙ የውጭ አገር ሰዎች ከዚህም ለየት እያደረጉ ሲተነትኑት እላይ እንዳልነው፣ ባገር ተወላጅ እጅ ተጽፎ ወደ ዘመናችን የተላለፈው በጣም ባጭሩ ነው ።

በቅርብ ጊዜ የታተመው ያፄ ዮሐንስ ዜና መዋዕል ፣ በራሱ የቃለ አጋኖ አነጋገር “በሁለተኛው ጦርነት ፣ ውጊያው የባሰ ሆኖ ዓለም ከተፈጠረ ዠምሮ ፣ ሆኖ የማያውቅ ጦርነት መደረጉን ፤ የመድፉና የጠበንጃው ጩኸት እንደ ክረምት ነጐድጓድ እየጮኸ ፣ ሕዝቡ ፣ ሰማይ ወድቆ የመሬትን መሠረት ያናወጠው እንደ መሰለው ፤ ጥይት እንደ በረዶ በመዝነቡ ሰዉ መደበቂያ ሥፍራ እንዳጣ ካመለከተ በኋላ ፣ በመጨረሻ ንጉሠ ነገሥቱ ከፈረሳቸው ላይ ወጥተው ሕዝባቸውን በንግግር አበረታትተው ሲቀድሙለት ፣ ሠራዊቱ የንጉሡን የልብ ጽናት በመመልከት ወደ ጦርነቱ ገብቶ የእስማኤላውያኑን አንገት አንድም ሳያስተርፍ እየቆራረጠ መጨረሱን ሲያወሳ የጦርነቱን ዓመትና ቀን ፣ የሠራዊት ቁጥር ፣ የሞተውንና የቆሰለውን ፣ ከጠላትም ወገን ሆነ ከኢትዮጵያም ወገን የሆነውን ዝርዝሩን አይሰጥም ።[2] በሙሴ ሼን የታተመውም ከዚህኛው አሳጥሮ በጥቂት መስመሮች ጠቅሶት ያልፋል ።[3]

የሆነ ሆኖ ፣ በዚህ በሁለተኛው ጦርነት መሸነፍ ጐን በዋናው የግዛት አቀንቃኝ በነበረው በወርነር ሙንሲንጀር ሞት ሳቢያ ከካይሮ እስከ ዛንዚባር ወይም ከሜዲተራኒ ባሕር እስከ ሕንድ ውቅያኖስ ድረስ ሊዘረጋ ታስቦ የነበረው ሰፊው የኢስማኤል የቄሣር ግዛት የምኞት ዓላማ ከሸፈ ። የመዠመሪያው ድል አድራጊነታቸውን እንደ ጥፋት ቆጥሮት ዐፄ ዮሐንስን በደንብ ሊቀጣ ተዘጋጅቶ የመጣው ሁለተኛው የራቲብ ፓሻና የልዑል ሐሰን ጦር ራሱ ተቀጣ ። ኢስማኤል ለሦስተኛ ጊዜ ሊሳሳት ስላልፈለገ ፣ ሦስተኛ ጦር ለመላክ

1 መንግሥቱ ለማ ፣ መጽሐፈ ትዝታ ዘአለቃ ለማ ኃይሉ ፣ ገጽ 167-170 ።

2 ወባሕቱ በዳግማይ ጸብዕ ጸንዓ ተባዕሰ ወኮነ ዓቢይ ቀትል ዘኢኮነ ከማሁ እም ተፈጥረ ዓለም እስከ ይእዜ እስመ ድምፀ መድፍዕ ወመንገኔ ተመሰለ ከመ ነጐድጓድ በወርኀ ክረምት ። ቦ እለ መሰሎሙ ጸድፈ እምርዕሱ ወንሕለ መሠረተ ምድር በታሕቱ ። እሜሃ ተሐጥአ መካነ ተኀብአ ወተሠውሮ እስመ ይዘንም አረር ከመ በረድ . . . እሜሃ ወጽአ ዮሐንስ ላዕለ ፈረሱ ። ወአስተጸንአሙ ለሕዝቡ . . . ወሶበ ርእዮ ሠራዊተ ንጉሥ ጥብዓተ ልቡ ለዮሐንስ . . . መልሑ አስይፍቲሆሙ ወመተሩ ክሳውዲሆሙ ። ወከመዝ ኃልቁ ወኢተርፈ አሐዱ እምውስቴቶሙ . . . ገጽ 140-141

3 M. Chaine, Histoire du Regne de Yohannes IV, PP. 10—11.

አልቃጣም ። ሁሉንም አመዛዝኖ “እንግዲህ በቃን” ብሎ ጦረኛ የመሰለው መሪ ሰላማዊ ሆኖ ፣ የሰላም ደብዳቤ በመጻፍ መሸነፉን ለመደባበቅ ይሞክር ዠመር ።

ከዚህ ድል ቀጥሎ ያለው ውዝግብ የዕርቁ ጉዳይ ነበር ። የተረፈውን ጦር ፣ በምሽጉ ውስጥ የነበረውን እንደ ያዘ ፣ ጠቅላይ አዝማቹ ራቲብ ፓሻ እንደ ምክትሉ የሚቆጠረውን ዋናውን ጸሐፊ መሐመድ ሪፋት ቤይ የሚባለውን ላከ ። እሱም ምንም ሳይፈይድ ተመለሰና በርሱ ፈንታ ዐሊ አል ሩቢ የሚባለው የዕርቁን ድርድር ከራቲብ ፓሻ በጽሑፍ ይዞ ወዳፄ ዮሐንስ መጣ ። ከራቲብ በኩል የቀረበው ድርድርም ፦

1ኛ/ ሁለት ጊዜ በተደረገው ጦርነት ከግብጾቹ የተወሰደው (የተማረከው) የጦር መሣሪያ እንዲመለስ ።

2ኛ/ ምርኮኞቹ ተለቀው ወደ ግብጽ እንዲመለሱ ።

3ኛ/ በሁለቱ መንግሥታት መካከል ነጻ የንግድ ልውውጥ እንዲደረግ የሚል ነው ።

ለዚህ ድርድር ፣ ዐፄ ዮሐንስ በበኩላቸው የሰጡት መልስ ፣ “የበጎስን ግዛት ለቃችሁ ወደ ነበራችሁበት (ወደ ምጥዋ ወደብ) ተመለሱና እኔም ምርኮኞቹን እለቃለሁ ። ነጻ ንግዱንም እፈቅዳለሁ ፤ የተማረከው የጦር መሣሪያ ግን አይመለስም” ብለው መልስ ከሰጡ በኋላ ፣ የዚህን ጉዳይ ተነጋግረው እንዲጨርሱ የእንግሊዝ ቋንቋ ዐዋቂውን ሊቀመኳስ ምርጫ ወርቄን ወከሉ ። ይኸው ጉዳይ ውሳኔ ሳያገኝ ከግብጾች ጋር ተደርበው የነበሩት ደጃዝማች ወልደ ሚካኤል ሐማሴንን ዘራርፈው ዐፄ ዮሐንስን በመፍራት ወደቆላው ወደ ዓይለት ሸሹ ። በምጥዋ በግብጾች እጅ ታስሮ የነበረው ያፄ ዮሐንስ ባለሚልና መልክተኛ ዤኔራል ኪርክሃም ታሞ እንደ ዕብደት አድርጎት መሞቱ ተሰማ ። የስምምነቱም ጉዳይ በየምክንያቱ ስለ ተራዘመ ፣ ዐፄ ዮሐንስም በጦር ኃይል የግብጽን ጦር ከቦጎስም ፣ ከሐባብም የማባረሩና ወደምጥዋ መዝመቱ ስለ አልተመቻቸው ፣ ለሐማሴኑ ግዛት ደጃች ኃይሉ እባ ሐባል የሚባሉትን የራስ ወልደ ሚካኤልን ዐይነተኛ ባላንጣ ሾመው ወደ ከተማቸው ወደ ዐድዋ ተመለሱ ። ዝርዝር ሁኔታው ወደፊት ይገለጻል ።

የዐፄ ዮሐንስን ወደ ዐድዋ መመለስ ፣ ለዚህ ጦርነት ተሰልፎ የነበረውም ዋናው ጦር መበተኑን ራቲብ ፓሻ ሲያውቅ እንደገና ወደ ሐማሴን መግፋት ዠመረ ። በርሱም የተደገፉት ደጃች ወልደ ሚካኤል በዐፄ ዮሐንስ የተሾሙትን ደጃች ኃይሉን በሐምሌ ወር ጸሐዘጋ ላይ

ወግተው ማርከው ገደሏቸው ። ቢሆንም እላይ እንዳልነው ፣ የግብጹ
መሪ ኢስማኤል ፓሻ በአገሩም ፣ በውጭም ብዙ ችግር ስለ ገጠመውና
በእርግጥም ከዐፄ ዮሐንስ ጋር ስምምነቱ እንጂ ፣ ጦርነቱ አለመጥቀሙን
ስለ ተረዳ ፣ በመጨረሻ ለወልደ ሚካኤል የበቃ እርዳታ እታድርጉ የሚል
ትእዛዝ ለራቲብ ፓሻ ላከ ። ወልደ ሚካኤል ከሁለት የወደቀ ዛፍ ሆኑ ።
በዚሁ መካከል ፣ ዐፄ ዮሐንስ ለሻለቃ አሉላ እንግዳ ከመረብ ወዲያ ያለ
ውን ግዛት ከራስነት ማዕረግ ጋር ሰጡአቸው ። አሉላም ወደ ግዛታ
ወው እንደ ደረሱ እስካሁን ከግብጾች ጋር የነበሩትን ደጃዝማች
ወልደ ሚካኤልን በመልዕክት አባብለው በማስገባት ፣ ደብረ ታቦር
ወስደው ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር አገናኙአቸውና ዕርቀ ሰላም ወረደ ።

በንጉሠ ነገሥቱ ፈቃድ ፣ ወልደ ሚካኤል የራስነት ማዕረግ አግ
ኝተው ከራስ አሉላ ጋር ወደ ሐማሴን ተመልሰው በቦጎስ እንዳሉ
"እንደገና ከግብጾች ጋር በምስጢር ይላላካሉ" በሚል ሰበብ በራስ
አሉላ ትዕዛዝ ታስረው ወደ መቀሌ ተላኩ ። ከዚያም በንጉሠ ነገሥቱ
ትዕዛዝ ወደ አምባ ስላማ ተራራ ተልከው ተግዘዋል ። በኋላም ነጻ
ሆነው በሽምግልናቸው ወራት የዐድዋንም ጦርነት ተካፍለዋል ።

ግብጾች በሁለቱም ጊዜ ጦርነት በጠቅላላው ከ12 እስከ 13000
ሰው ስለ ሞተባቸው ፣ 39 መድፍ ፣ 15000 ጠበንጃ ፣ 40000 በቅሎና
ግመል ስለ ተማረኩባቸው ፣ በገንዘብም ረገድ ከግማሽ ሚሊዮን ስተር
ሊንግ በላይ ስላወጡ ፣ ከእንግዲህ ወዲያ የጦርነቱን ነገር እርግፍ አድ
ርገው በመተው ከሐማሴን ፣ ከአካለ ጉዛይና ከሠራዬ ተጠቅለው ወደ
ምጥዋ ወደብ ገብተው የወደቡን ሥራና አስተዳደር እያጠባበቁ ተቀ
መጡ ። የክርስቲያን ይዞታ የሆኑትን እነዚህን አውራጃዎች ሲለቁ
ቦጐስና ሐባብ ግን በእጃቸው እንዳለ ቆየ ።

የግብጽ ባለሥልጣኖችና ራሱ ከዲቭ ኢስማኤል በነበራቸው
የንቀት መንፈስ የመዠመሪያውን ጦርነት ውጤት እንደ ደበቁ ሁሉ ፣
ያሁኑን የሁለተኛውን የጦርነት ውርደት ሕዝባቸውም ፣ የውጭ አገር
ሰዎችም እንዳያውቁ የበለጠ ይጣጣሩ ነበር ። ወሬውን ሰምቶ ፣ ከም
ጥዋም ከሱዳንም ወደ ካይሮም ፣ ወደ እስክንድርያም የሚገባው ሰው
ወሬውን እንዳይነዛ የጠበቀ ቁጥጥር ለማድረግ ሞከሩ ።

"በኢትዮጵያ የተደረገው ጦርነት ቀንቶናል" የሚል ንጉሣዊ
ማስታወቂያ ወደ ካርቱም ፣ ወደ ሰናሂት ለማስተላለፍ ከዲቭ ኢስማ
ኤል ሲዘጋጅ አላዲን ቤይ የሚባለው ፣ "እንግዲያው ስለ ድሉ የደስታ
መድፍ ለምን አንተኩስም" ብሎ ቢጠይቅ ፣ ፋሂሪ ፓሻ የሚባለው ፣

"የጦርነቱን ጠቅላላ ፍጻሜ መጠበቁ የተሻለ ነው" ብሎ መለሰለት
ይባላል ።[1]

የጦርነቱ ጠቅላላ ሁኔታ ሲታይ ከሜዳ ላይ በተደረገው ዋነኛው
ጦርነት ኢትዮጵያውያን እንዳሸነፉ ማናቸውም የውጭ አገር ጸሐፊ
አረጋግጧል ። ነገር ግን ፣ በምሽጉ ጦርነት ግብጾቹ ተደብቀው በሙሉ
ከመጨፍለቅ ራሳቸውን አድነው በሜዳ የተጋለጡትን ብዙ ኢትዮጵ
ያውያን ስለ ጨረሱ ፣ ንጉሠ ነገሥቱ የምሽጉን አለመበገር ተመልክተው
ወደፊት ገፍተው ወደ ቆላ ለመውረድ ሆነ ጠብ ያበቀለውን የቦጎስንና
የሐባብን ወረዳ ለመውረር ሳይመቻቸው ቀርቶ ፣ ወደ ዐድዋ መመለሳቸ
ውና ከዚህ ጊዜ በኋላ እላይ እንዳልነው ሁለቱም ወገኖች ወደ ዕርቅ
ድርድር ለመግባት መገደዳቸው የታወቀ ነው ።

የሆነ ሆኖ ፣ በዚህ በሁለተኛው ድል አድራጊነት ያፄ ዮሐንስ
ዝና በያለበት እየተሠራጨ ሲሔድ ፣ የግብጽ መንግሥት ባገር ውስጥም
በውጭም እየተዋረደ ሔደ ። ንጉሠ ነገሥቱም ቀድሞ በውስጡ ዘውድ
የደፋ አንበሳ ያለበት ዙሪያውን ንጉሠ ነገሥት ዮሐንስ ዘኢትዮጵያ
የሚለውን ማኅተማቸውን አስፈርሰው ፣ "መስቀል ሞዓ እስማኤላውያን"
የሚል አዲስ ማኅተም አሠርተው በዚህ ማኅተም ከውጭ አገር መሪ
ዎች ፣ ካገር ውስጥ መኳንንትና መሳፍንት ጋር ይጻጻፉ ገፉ ።[2]

መስቀል ሞዓ እስማኤላውያን ማለት ፣ ክርስትና እስልምናን ወይም
የእስማኤል ተከታዮችን አሸነፈ ለማለት ነው ።

የሆነ ሆኖ ፣ ዐፄ ዮሐንስ ሁለት ጊዜ በግብጾች ላይ ያገኙት ድል
አድራጊነት በወታደርነት መስክ ዝናቸውን በያለበት እያደመቀው
ሔዷል ። ድል አድራጊነታቸውን በማውሳት ስሙን የማናውቀው ያገ
ራችን ገጣሚ እንደዚህ ሲል አሞግሷቸዋል ።

"ከላይ የወረደው ከጽዮን መቅደስ
ባባቱ ሚካኤል* በናቱ ሥላስ
አጨደው ከመረው ፣ ያን ያሕዛብ ገብስ
ወቃው ደበደበው ሰጠው ለነፋስ
ዐሊሙ ነፍጠኛ ዐፄ ዮሐንስ"

1 Zewde G.S., The Process of Reun. . ., pp. 168—170.
2 S. Petrides, Le Liver d' or de la dynastie Salomonienne d' Ethiopia, pp. 23—2
* አባቱ ሚካኤል የሚለው የራስ ስሑል ሚካኤል ተወላጅነታቸውን ለመጥቀስ ነው ።

ምዕራፍ ዐሥራ ሦስት

በግብጾችና ባፄ ዮሐንስ መካከል የምኒልክ አቅዋም

ካፄ ዮሐንስ ጋር በነበራቸው የንጉሠ ነገሥትነት የከረረ ፍልሚያ አንጻር ፡ ምኒልክ በግብጾችና ባፄ ዮሐንስ ጠብና ጦርነት መካከል የወሰዱት የገለልተኝነትና የቁጥብነት አቅዋም በብዙ የውጭ አገር ሰዎች ዘንድ ተመስግኗል ።[1]

ዮሐንስና ምኒልክ ፡ ሁለቱም ባንድ ዘመን ተገናኝተው ሁለቱም በየክፍለ ሀገራቸው በንጉሠ ነገሥትነት ሥያሜ እየተጠሩ ፡ በንጉሠ ነገሥትነት ማኅተም እያተሙ ፡ የውጭን አገር መንግሥታትን ወዳጅነትና እሠልጣኝነት ይሹ ነበር ። ሁለቱም የወሎን ፡ የቤገምድርን ፡ የየጁንና የላስታን ፡ የጐጃምንና የስሜንን ባላባቶች ታማኝነት በትጋት ይሻሙ ነበር ። የነዚህም እውራጃዎች መሳፍንት የቤገምድሩ ራስ ወልደ ማርያም ፡ የስሜኑ ራስ ወልደ ሥላሴ(ወሬኛ) ፡ የየጁው ደጃች ወሌ ፡ የጨጨሆው ራስ ብሩ አሊጋዝ ፡ የሰቆጣው ዋግሹም ተፈሪ ወደ ዮሐንስ ፡ ወደ ምኒልክም ፡ ወደ ግብጽም እያሉ በመዋለል የዮሐንስ ጠላት ለምኒልክ ወዳጅ ፡ ምኒልክን እምቢ ብሎ ወዳፄ ዮሐንስ የተጠጋው ደግሞ ፡ ሹመትና ባለሙዋልነትን ሲያገኝ ፡ በዚሁ ረገድ የውጭ አገር ሰዎችም በሁለቱ ነገሥታት ላይ የነበራቸው አቅዋም የተለያየ ነበር ።

ከዮሐንስ ይልቅ ፡ ምኒልክ የሚሲዮናውያኑን የወንጌል ስብከታቸውን ስለ አልተቃወሙ ፡ ብዙ የፈረንሳይ ተወላጆች በቃልም በጽሑፍም ለምኒልክ ድጋፍ ያደርጉ ነበር ። የዐፄ ዮሐንስ የቅርብ ወዳጅና ደጋፊ የነበረው በምጥዋ የፈረንሳይ ምክትል ቆንሲል ፡ ኮንት ደሳርዜክ፡ በወሬ እንደ ሰማውና በደብዳቤም አጻጻፍ እንደ ተረዳው በሙሉ ልቡ ምኒልክን እንደሚደግፍ ገልጿል ።[2] ምኒልክም ይኸንኑ ወሬ ስለሰሙ በርሱ አማካይነት ከፈረንሳይ መንግሥት ጋር ለመወዳጀት አስበው ፡ "የተላከ ከንጉሠ ነገሥት ምኒልክ ዘኢትዮጵያ ይድረስ ከኩንሱል ፈረንሳዊ ደሳርዚክ. . . የርስዎን ደግነት ርእሰ መማክርት ጊዮርጊስ ነገረኝ ። ስለዚህም ነገር ፍቅርዎን ፈለግሁኝ ። ከአውሮፓ ነገሥታት

---

1 J. de Coursac, Le Regne de Yohannes. . ., p. 316.

ሁሉ እንዲያፋቅሩኝ ብርሃን በኢትዮጵያ እንድትገባ እንዲጥሩልኝ. . .
ቤተ መንግሥትን የሚያጠና ተግባር ይፈልጉልኝ. . . ብለው በጥር 24
ቀን 1864 ዓ.ም. እንደ ኢትዮጵያ ቁጥር የጻፉለት ደብዳቤ ኩርሳክ
ባሳተመው መጽሐፍ ላይ ይገኛል ።[1]

በእርግጥ የሌሎችን መንግሥታት ወዳጅነት እንደሚፈልጉ ሁሉ
ከግብጽ መሪ ከከዲቭ ኢስማኤል ጋር ደብዳቤና ገጸ በረከት ተለዋው
ጠዋል ። በርሱ ወዳጅነት ከግብጽ አገር ፤ እንደ ባላንጣቸው እንደ
ዮሐንስ ፤ ጳጳስ አስመጥተው በደንብ ለመንገሥ ፈልገው ዮሐንስን ከድ
ተው ወደ ግብጾች በገቡት በአለቃ (ራስ) ብሩ ፡ በዘይላው ባላባት በአ
ቡበከርና በልጁ በኢብራሂም ፡ በፈረንሳዩ በሙሴ ፒዬር አርኑ አማካ
ይነት ተጣጥረዋል ። ከዲቭ ኢስማኤልም የወረራ ምኞቱን ላዔ ዮሐንስ
እንደ ሸፈነው ሁሉ ፤ ለምኒልክም የግብጽ መንግሥት በኢትዮጵያ ላይ
ምንም ዐይነት የመሬት ፍላጎት እንደሌለው ፤ የርሱም አሳብ ዮሐንስን
በሰላምም ፤ በውጊያም ጥሎ የኢትዮጵያን ንጉሠ ነገሥትነት ለምኒልክ
ለማስጨበጥና እርሳቸውን ብቻ ለማወቅ መፈለጉን በደብዳቤም ፤ በነ
አለቃ ብሩም እንደበት አረጋግጧል ። ይኸም የመዠመሪያው ወቅት
አሳቡ ለምኒልክ ሳይጥማቸው አልቀረም ። ስለዚህም በመዠመሪያው
ወቅት በሁለቱ መካከል የደብዳቤውና የገጸ በረከቱ ልውውጥ ደመቅ
ብሎ ታይቷል ። በዚህም ጊዜ ከዲቭ ኢስማኤል ለ"ሐበሻ ሡልጣን"
በሚል አርዕስት ለምኒልክ በምጥዋ ወኪሉ በኩል የላከውን ደብዳቤ ፤
ወኪሉ የዮሐንስና የምኒልክ ሁኔታ ስለ ተማታበት አሳስቶ ለዮሐንስ
ላከው ። ዮሐንስም ደብዳቤው በእርግጥ ለርሳቸው እንደ ተጻፈ በማመን
በደስታና በአክብሮት ተቀብለው ከቆዩ በኋላ ፤ ስሕተት መሆኑን የተረ
ዱትና በዚሁ ብዙ ውዝግብ የተፈጠረው በኋላ ነበር ።[2]

የሆነ ሆኖ ፤ የከዲቭ ኢስማኤል አያያዝ በቃልም በደብዳቤም የሚ
ለውና በተግባር የሚፈጽመው ፤ ይኸውም ማለት ኢትዮጵያን በሰሜናዊ
ምሥራቅና በሰሜናዊ ምዕራብ እየወረረ ግዛቱን ለማስፋፋት ከሚያደ
ርገው ጥረት ጋር ስለ አልገጠመ ፤ ንጉሥ ምኒልክ ከርሱ እየራቁ ከዙ
ፋን ባላንጣቸው ጋር ተቀራረቡ ። በዚሁ መሠረት በሁለተኛው ጦርነት
ዋዜማ ላይ የግብጽ ጦር ተዘጋጅቶ ኢትዮጵያን ለመውረር መምጣቱን
ገልጸው ፤ ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስና ጳጳሱ አቡነ አትናቴዎስ ፤ ይኸን
የመጣውን ያገርና የሃይማኖት ጠላት የኢትዮጵያ ሕዝብ ተባብሮ እንዲ
መልስ ባደረጉት ዐዋጅ መሠረት ፤ ምኒልክም ላዔ ዮሐንስ ያንድ ክፍል

1 Ibid.
2 A. del Boca, Gli Italianni in Africa, p. 85.

የፈረሰኛና የእግረኛ ጦር ልከው ነበር ። ድሉም ከተገኘ በኋላ በዓሉ
በዐድዋ ሲከበር እርሳቸውም በአንኮበር እንዲከበር አድርገዋል ይባ
ላል ።[1]

ነገር ግን ፤ በመሳፍንት መካከል በየትኛውም ክፍለ ዓለም እንደ
ዙፋን ባላንጣነት የበለጠ የሚያካርር ፡ የሚያዋጋና የሚያፋጅ ሌላ ምክን
ያት አልነበረም ። ዮሐንስና ምኒልክ በስሜንና በደቡብ በተለያየ
የትውልድ አውራጃቸው ሆነው በአንዲቷ የኢትዮጵያ ዙፋን በመፋለም
ላይ እያሉ ፡ የኢትዮጵያን የየአውራጃ መሳፍንት ወደየራሳቸው ጐራ
በመሳብና የውጭን አገር መሪዎች ወዳጅነት ለየግላቸው በሚሻሙ
በት ሰዓት ፤ ባላንጣቸው ዮሐንስ እንዲያሸንፉ ምኒልክ ከሸዋ ለዮሐንስ
እርዳታ መላካቸውና ያዔ ዮሐንስ ማሸነፍ ሲሰማ ፤ በዓሉን በሸዋ ማክ
በራቸው አጠራጣሪ ይመስላል ።

ነገር ግን ፡ ምኒልክ በሕይወታቸው የራሳቸውን የግል ስሜት
እያሸነፉ የሕዝብን ፍላጎት ሲያሟሉ ይገኛሉ ። "ዐፄ ቴዎድሮስና
የኢትዮጵያ አንድነት" በተባለው መጽሐፍ ላይ እንዳነበብነው ፤ ከመ
ቅደላ አምልጠው ከመጡ ወዲህ ፡ የቴዎድሮስ ሞት ሲሰማ እንዳይወ
ረር ይሠጋ የነበረው ጦራቸው ከነመኳንንቱ በቴዎድሮስ ሞት ግባት
እየተኮሰ ከውጭ ባደባባይ ሲደሰት ፤ እርሳቸው በእልፍኛቸው ውስጥ
በሐዘን ላይ ነበሩ ። አሁንም ኢስማኤል ኢትዮጵያን ለመውረር መሞ
ከሩ ማንንም ኢትዮጵያዊ ሲያሠጋ ፤ ለእርሳቸው ካገር ጠላት ጋር
መወዳጀቱ እንደማይጠቅማቸው ከመረዳታቸውም በላይ ፤ ገና ዐፄ
ዮሐንስን አስጠቃለሁ በማለት የግብጽ ጦር በያለበት የሚያደርገውን
ወረራ በአሳባቸው ለመቀበል አዳጋች ሆኖባቸው ነበር ።

የኢስማኤል ጦር በሜዳ ላይ ጦርነት ፡ ለሁለተኛ ጊዜ ተሸንፎ
በምሽጉ ውስጥ እንዳለ የወረራውን አሳብ ለመተው ሁኔታው አስገ
ድዶታል ። ጦርነቱ በመጋቢትና በሚያዝያ ወራት ላይ እንዳለቀ ከዮሐ
ንስም ፡ ከምኒልክም ወዳጅነት በሚፈልግበት ሰዓት ምኒልክ በሰኔ 10
ቀን 1868 ዓ.ም. ለኢስማኤል የጻፉት በዲፕሎማሲ አነጋገር የተሸፈ
ነው ደብዳቤያቸው ደንበኛ አቅዋማቸውን ይገልጻል ። ቃሉም ከዚህ
የሚከተለው ነው ።

> "ከዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ይድረስ
> ወደ ከበረው ፤ ከፍ ካለው ከታፈረው ኢስማኤል ፓሻ. . .
> የዛሬ 3 ዓመት ከኢብራሂም አቡበከር ጋር የሰደዱልኝ ገጸ

2 አፈ ወርቅ ገ/የሱስ ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ፤ ገጽ 24 ።

በረከት . . .ደረሰኝ ። . . .አሁን ደግሞ አቶ ጴጥሮስ አርኑስ የፈረንሲስ ነጋዴ ወደ አውሮፓ የሚመለስ ቢሆን እርሱም የማምነው ሰው ስለሆነ ፣ የመንግሥትንና የንግድን ጉዳይ ሁሉ እንዲያደርግልኝ አዝዣለሁ. . . ከርሱም እጅ ጥቂት የፍቅር በረከት ምስከር እንዲሆን ይቀበሉኝ. . .የርስዎ መንግሥት ምክር ለኔ ሥራ በርን የሚደፍን መሰለኝ ። ጐረቤቶቼን (ዐፄ ዮሐንስን ወይስ የሐረርጌን ሡልጣን?) ሊወጉ የመጡ የርስዎ ወታደሮች በኢትዮጵያ ደቡብ (ሰሜን) በኩል ትግሬን ተዋጉት ። ዛሬም አላረፉም ። ከኗያ የተከፈሉት (ግማሹ የግብጽ ጦር) ተጕሪን (ታጁራን) ያዙት ። አውሳንም ጨውንም ያዙት ። የሸዋን መንግሥትና የኦሮሞን አገር ይዞ የነበረው አዳሉም ሐረርጌም በርስዎ ወታደሮች እጅ ሆነ ። ዛሬ ጦሩ በጥጋችን (በአጠገባችን) ነው ። ሦስተኛ ጦር በነጭ አባይ መጥቶ (በምዕራብ መጥቶ ቋራን የወረረው) በኦሮሞ አገር ታየ ይሉናል ። በሐረርጌና በዘይላዕ (ዘይላ) የወጣው (የመጣው) ከላይኛው ጦር ጋራ ጉራጌ ላይ እንዲገናኙ ተቃጥረዋል ይባላል። ይህም ምስጢር አይደለም ጉራጌውም የኔ ግዛት ነው።

አሁን ይህን ምን እንበለው ። የወታደሮችዎ ሥራና የወዳጅነት ፍቅር የሚያሳይ የደብዳቤዎ ቃል የተተካከለ አይመስለኝም ። እጅግ የሚያስፈራ ነገር ነው ። በዚህም እጅግ አዝኛለሁ ። ነገር ግን እርስዎ እኔን ወዳጅዎን አለአንድ ብልሃት ፣ አለአንድ ሥልጣን መጥተው ይወጉኛል አይመስለኝም አገሬ ድረስ መጥተው ። ለጊዜው ብቻ አሳዘነኝ እንጂ ነገር ግን ኢትዮጵያ በእናንተ ጦር መከበቧን ማሳየት ይገባናል ።

ዛሬ በባሕረ ኤርትራ ያሉ በሮች ፣ በሕንድ ውቅያኖስ አውራጃ ያሉ በሮች ወደኛ ከጨርቅ በቀር ሌላ ዕቃ እንዳ ይወጣ ከለከሉ ። ነፍጥ ባሩድ የወታደር መሣሪያ ሁሉ ለመጠበቂያ የሚሆን ሁሉ በዕውቅ ተከለከለ ። የግብጻውያን ጦር አገሩን ሁሉ ከበበው ። ጥቂት ቆይቶ አዋሽ ሊገባ ነው ከኔ ግዛት ላይ ። ይህ የሆነ እንደሆነ የፈራሁት ሁሉ ደረሰ ይህም ለርስዎ ማሳየት ይገባል ።”

ምኒልክ ስለ ግብጽ ወረራ ያላቸውን ሥጋት በዚህ ዐይነት ከገለጹ በኋላ በደብዳቤያቸው መጨረሻ ላይ . . .
“. . .ለመንገዱ ለበሩ ሳንከለከል በተጕሪ(ታጁራ) አውራጃ ያለ መካከለኛ መንገድ በማህል እንዲኖርልን ፣ የንግድ ዕቃ

ሁሉ ይህ ይቅር ሳይባል ከወዲያ (ከአውሮፓ) የሚመጣ ሁሉ ከዚህም የሚሄድ ሁሉ መሄድና መምጣት እንዳይ ከለከልብን. . .ስለዚህም አቶ አርኑስን ሥልጣን ሰጥቼ ሰድጄዋለሁ. . .ስለዚህ መልካም ፍሬ ከርስዎ እንዲያገኝ ተስፋ አለኝ ። እግዚአብሔር ያብራልዎ እድሜዎም ይርዘም ።
10 ለሰኔ 1868 በልቼ ከተማ ተጻፈ ።”
በማለት ደምድመዋል ።

ከዚህ ቀጥሎ ባለው ጊዜ የግብጽ መንግሥት ያለአቅም ፣ ያለበቂ ጥናት በያለበት እየፎለለ ብዙ አገር ከያዘ በኋላ ፣ በኢትዮጵያ ሰሜን ባፄ ዮሐንስ ሲሸነፍ ፣ በሱዳን የመህዲ መነሣት የወታደሩን አውታር ገረሰሰው ። በዚሁ ጐን በያለበት ያሠራጨውን ወታደር ፣ በያለበት የዘረጋውን የልማት ሥራ ለማራመድ የኢኮኖሚው አቅዋም ሳይችል ቀረ ። በመጨረሻም ከውስጥና ከውጭም በተነሣ ንቅናቄ የኢስማኤል መንግሥት ከመውደቅ አልዳነም ነበር ።

ምዕራፍ ዐሥራ አራት

በኢትዮጵያና በግብፅ መካከል ተንጠልጥሎ የቀረው የሰላም ውል

ከውጊያው በኋላ በዚያው በምሽግ ውስጥ እንዳሉ ልዑል ሐሰንና ዋናው አዝማች ራቲብ ፓሻ "ጥፋቱ ያንተ ነው፤ የለም ያንተው ነው" በመባባል ከተጨቃጨቁ በኋላ፣ ራቲብ ሳይወድ በግዱ ሁኔታውን ለግብጹ መሪ ለኢስማኤል በቴሌግራም አሳወቀ። ቀጥሎ በራፖር ገለጸ። ራሱንም ከወቀሳና ከቅጣት ለማዳን ጥፋቱን ሁሉ በአውሮፓውያኑ መሪዎች ላይ እንደዚህ ሲል ለጠፈው።

"... በመጋቢት 6 ቀን 1876 የጠላት ጦር ወደ ቀይህ ኮር መኀዙን እንደ ሰማሁ ጄኔራል ሎሪንግና ኮሎኔል ዳይ ከምሽግ ወጥተን እንግጠም ቢሉኝ፣ ይኸ ዐይነቱ የሜዳ ጦርነት አደገኛ መሆኑን አጣርቼ ብነግራቸውም 'እምቢ' ብለው ስለወተወቱ፣ አንደኛ ከነርሱ ጋር በስምምነት እንድሠራ ከበላይ ትእዛዝ ስለ ተቀበልሁ፣ ሁለተኛም ጊዜው ስለ አጠረ 'እሺ' ብዬ በማግሥቱ ከምሽግ ወጥተው ስንጓዝ ንጉሡ ዮሐንስ በተመለከተን ጊዜ ወደ ቀይህ ኮር መኀዙን ትቶ 250000 ጦሩን እንደ ያዘ ወደኛ ቀልበስ ብሎ ገጠመንና የኛዎቹ በጀግንነት የጠላትን ጦር ገጥመው ታላቅ እልቂት ሆኖ ወደኋላ እንዲያፈገፍግ አደረጉት ... ግሩም የሆነ የጨበጣ ጦርነት ነበር። ልዑል ሐሰን ራሱ በእጁ የጠላትን ብዙ ወታደሮች ገድሏል። ቢሆንም ከኛ ወገን የሰባት ባታሊዮ ጦር ፈርሶ 19 መድፎች ተማርከውብናል... ሠምበር ወደ መጥለቅ ስታዘነብል፣ ወደ ምሽጋችን ገባን... በዚህ ሰፊ ራፖር እንደ ዘረዘርሁት፣ መደምደሚያውን የዚህ ጦርነት መሸነፍ የደረሰው በጄኔራል ሎሪንግና በኤታ ማዦር መሆኑን በግልጽ አመለከታለሁ።[1]

ይኸን ውሸት የበዛበት ራፖር ለከዲቭ ኢስማኤል ከምጥዋ ወደ ካይሮ ወስዶ የሰጠው ሶሊማን ኒያዚ ፓሻ ይባላል። ኢስማኤል

---

1 G. Douin. Histoire du Kedive Ismaei, PP. 939—942.

ከራፖሩም በተጨማሪ ዝርዝር ሁኔታውን ከመላከተኛውም ፥ ከሌሎችም ከአዳመጠ ወዲህ በምሬትና በጸጸት ፥

> . . . በተደረገው ያመራር ስሕተት በጣም እናዝናለን . . . መቼም በጦርነት ጊዜ አንዳንድ ስሕተት መድረሱ የተለመደ ነው. . . የሆነ ሆኖ ለጊዜው ተገቢ የሆነውን እርምጃ የመውሰዱ ፋንታ ያንተው ነው ። ወታደርም ፣ መድፍም ጨምረን እንልክልሃለን. . . በጉብዝናህና በታማኝነትህ ሙሉ እምነት አለን . . . የሚያስፈልገውን እርዳታ ጨምረን በኢስማኤል ሪፍኪ ፓሻ መሪነት እንልክልሃለን ። ከርሱ ጋር ካሉት 11 የባታዮ ጦር ጋር ጨምረን በድምሩ የ14 ባታዮ ጦር ይደርስሃል ።*
>
> "ከኡስማን ሪፍኪ ጋር በወታደራዊ ምልክት እየተግባባችሁ በኅብረት እየሠራችሁ በበኩልህ የጉራዕን ምሽግ ጠንክረህ ተከላከል ፤ ሌላም እርዳታ ቢያስፈልግህ ይደርስሃል። ሰላምታችንን ለልጆችንና ለጦር ሠራዊቱ ንገርልን" ሲል

መለሰለት ። [1]

በዚህ ዐይነት ፥ ብዋናው የሚዳ ጦርነት ያፄ ዮሐንስ ጦር አሸንፎ ቁጥሩ የበረከተ የጠላትን ምርኮኛ እንደያዘ ፥ መድፉንና ጠበንጃውን ሁሉ ሰብስበው እጅ ካደረጉ በኋላ ፥ ባንድ ወገን ምርኮኛውን በማስጠበቅ የሞተውን ወታደራቸውን በማስቀበር ላይ እንዳሉ ራቲቨና ሐሰን ከተረፈው ወታደራቸው ጋር ያሉበትን የጉራዕ ምሽግና ከዚህኛው ራቅ ብሎ የሚገኘውን የቀይህ ኮር ምሽግ ጭምር በወታደር አስከብበው ራሳቸው ከታላቅ የወርካ ዛፍ ሥር ተቀምጠው ሳለ የራቲቨ ፓሻ አስተርጓሚና ጸሐፊ መሐመድ ሪፋት የሚባለውን አንድ የኢትዮጵያ ፈረሰኛ ማርኮ በማስፈራራት በመደብደብም ከፊቱ አስቀድሞ አመጣና ከደጃች ማሩ ጋር አገናኘው ። ከዚያም በደጃዝማች ትዕዛዝ ያው ፈረሰኛ እየመራ ወስዶ ከንጉሠ ነገሥቱ ካገናኘው በኋላ በዚሁ ምርኮኛ አማካይነት የእርቅ ንግግር ተከፈተ ። ከኢትዮጵያ ወገን ቋንቋ ዐዋቂዎቹ ሊቀ መኳስ ምርጫ ወርቄ ፥ አቶ ደስታና አቶ ገብረ እግዚአብሔር የሚባሉት ተመደቡ ።

---

* ያንድ ባታዮ ጦር ቁጥሩ እንዳገሩ ይለያያል ። በጠቅላላው አንድ ባታዮ በውስጡ ስድስት ኮምፓኝ ጦር አለው ። ባንድ ኮምፓኝ (ክፍለ ጦር) 250 የሚሆን ተዋጊ ጦር አለው ።

1 Ibd PP. 943

በነዚህ አማካይነት ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ለጦር አዛዦና ለልዑል ሐሰን ሁለት ደብዳቤዎች አሲዘው ላኩዋቸው ። ለራቲቨ ፓሻ የተጻፈው ፥

> . . . እስካሁን በሁለታችን መካከል የተደረገውን ጦርነት ያበቀለው ሙንሲንጀር ፓሻ ነው ። ያለዚያ በኔና በከዲቨ ኢስማኤል መካከል የነበረው ወዳጅነት የጸና ነበር. . የናንተ ወታደር ሐማሴንን ወሮ እስከ መናገሻ ከተማችን ተጠግቶ ስለ ነበር * በሚያሳዝን አኳኋን ጦርነት ተደርጎ ብዙ ደም ፈሰሰ ።. . . ያም ሳይበቃ ቀርቶ እንደገና ጦር ሰብስባችሁ መጥታችሁ በመሬታችን ላይ መሽጋችሁ ተቀምጣችሁ ምክንያቱንም ሳትነግሩን ጦርነት ከፍታችሁ ፥ ሦስት ቀን ሙሉ ከሁለታችን ወገን በሰውም በአምላክም ዘንድ ያልተወደደ ብዙ ደም ፈሰሰ. . . አሁን የዕርቅ ድርድር ትፈልጉ እንደሆነ ሁነኛ ሰው አድርጉና ከኛም አንዱን እንድንመድብ ዛሬውኑ መልሱን አስታውቁን. . . የሚል ነው ።

ይኸ ደብዳቤ ከደረሰው በኋላ ራቲቨ ፓሻ "... መልካም ነው እኛም ዕርቁን እንፈልጋለንና ሁነኛ ሰው ይላኩልን" የሚል መልስ ስለላከ ፥ ንጉሠ ነገሥቱ ፥

> . . . በሁለታችን መካከል የሚያጣላ ምንም ነገር አልነበረም. . . ያለፈው ጦርነት የሰይጣን ሥራ ነው... እኔና ወንድሜ እስማኤል ፓሻ አንድ ነን... ከወንሜድ ከኢስማኤል ልጅ ጋርም ምንም ጠብ የለንም. . . የወጋችሁንም የሽፍታ ነገር እየሰማችሁ ነው. . . አሁን ግን ፣ ያለፈው ዐለፈ. . . ለወደፊቱ በወሰናችን ረግተን በዝምድና ውል እንተሳሰር. . . ምርኮኞቻችሁን በሙሉ እንመልስላችኋለንና በኩራት (በሰላም ሳትዋረዱ) ወደ አገራችሁ ትገባላችሁ. . . አምላክ በወሰን ክልሎ የሰጠንን ወሰን ማክበር እምቢ ካላችሁ በሁለታችን መካከል እሱ ይፈርዳል ። በቆየው የወዳጅነት ባህል ጦርነቱ ወይም ወዳጅነቱን የመምረጡን ጉዳይ ለናንተ ትተነዋል. . . **

ካፄ ዮሐንስ በኩል ይኸን የመሰለ ግልጽ የሆነ የዕርቅ አሳብ ሲቀርብ፡ ከግብጹ መሪ የሚላከው መልስ ቅጥፈትና ማጭበርበር የመላበት

---

* ያለፈውን ዓመት የጉንደት (ጉዳ ጉዲን) ጦርነት ሲጠቅሱ ነው ።

** ትክክለኛውን ያማርኛ ደብዳቤ ስላላገኘነው ከዚህ በላይ ያስፈርነው ከፈረንሣዊው ትርጉም ላይ ወደ አማርኛ እየመለስን ነው ።

ነበር ። እንደ ፊተኛው ያሁኑም የሁለተኛው ጦርነት የመሸነፍ ውርደት በግብጽም ፣ በሱዳንም እንዳይሰማ ከምጥዋ ወደ ካይሮ በሚመላለስ ሰውና የዚህን ወሬ በያዘ ደብዳቤ ላይ በየፖስታ ቤቱ ጥብቅ ቁጥጥር እየተደረገ ፣ ያሁኑንም ካፄ ዮሐንስ የተላከውን የዕርቅ አሳብ ነገሩን ዘወር አድርገው ፣ "ያበሻ ንጉሥ ስለ ተሸነፈ ግዴታ ሆኖበት ዕርቅ ጠየቀ" ተብሎ እንዲወራ አደረጉ ። በሌላ ወገን ደግሞ "...ዮሐንስ በጦርነቱ ላይ ከ40 እስከ 50.000 የሚደርስ ወታደር ስለ ሞተበት ፣ ከጦርነቱ ቦታ ወደ ከተማው ወደ ዐድዋ ተመለሰ" እየተባለ ይጻፍ ዠመር ። የነዚህም የሟቾች ቁጥር እንደዚህ ሊበረክት የቻለው ራቲብ በሐሰት ያፄ ዮሐንስን ከ50.000 የማያልፈውን ጦር እስከ 250.000 ስለ አደረገው መሆኑ ነው ።

ነገር ግን ፣ የጦርነቱን ሁኔታ ከዲቭ ኢስማኤል ከራቲብ ፓሻም ከልጁ ከሐሰንም በመልእክት ከሰማው ሌላ ትክክለኛውን ወሬ ከምጥዋ ከመጣ ሰው ላይ በዝርዝር ቢረዳውም "ኢጂብሺያን ሞኒተር" የሚባለው ጋዜጣም ዐልፎ ዐልፎ ወሬውን ብልጭ ማድረጉ ባይቀርም ፣ ከዲቩ ለራቲብ ፓሻና ለልጁ ለሐሰን ባንድ ወገን "መልካም ነው ምርኮኛውን በሙሉ ከተማረከው የጦር መሣሪያ ጋር የሚመልስልን ከሆነ አገሩንም እንለቃለን ፣ ዕርቁን እንፈልጋለን ብላችሁ መልስ ሰጡ" የሚል ትእዛዝ እያስተላለፈ ፣ በሌላ በኩል ደግሞ ተሸንፈናል ማለቱ እየቆጨው ፣ "ምኒልክ ወደ ዐድዋ ዮሐንስን ለመውጋት የመጣ እንደሆነ የጠየቀውን የጦር መሣሪያ ስጡ ። የቀሩትም የቤገምድሩ ራስ ወሬኛ ፣ የሰቆጣው ዋግሹም ከበደ ፣ የሰለዋው ራስ ኃይሉ ፣ የወሎው ይማም አህመድ በዮሐንስ ላይ ተባብረው የሚነሡበትን መንገድ ፈልጉ ።እንደዚሁም ለምኒልክ መገዛት አንፈልግምና የግብጽ መንግሥት ይጠብቀን ብለው የራያና የአዘቦ ከደቡብም የጅማ ፣ የጐማና የእናርያ ባላባቶች የላኩዋቸውን መልክተኞች በሚገባ አስተናግዳችሁ ፣በጋላባትና በጐጃም በኩል አድርጋችሁ ፣ ከነርሱ ጋር መልካም ግንኙነት ፈጥራችሁ በዮሐንስ ላይ ሁሉም እንዲያብሩ ማድረግ ነው ። በዚህ ዐይነት ዮሐንስ ከኛ በኩል የሚጠይቀውን የዕርቅ አሳብ እምቢ ብሎ ምርኮኛውን ከተማረከው የጦር መሣሪያ ጋር ካልመለሰ ፣ ባንድ ወገን የዕርቅ መንገድ የምትፈልጉ እየመሰላችሁ በሌላ ወገን እነዚህን ሁሉ ማስተባበር ነው ። ከሁሉ የበለጠ ራስ ወልደ ሚካኤልን ውስጥ ውስጡን በመሣሪያ ትጥቅና በስንቅም እንዲጠናከር እያገዛችሁና እያበረታታችሁ አደርጁት ። አሁንም 400 ጠመንጃ ከነጥይቱ እንድትሰጡት ፈቅጀለሁ"የሚል ትእዛዝ ለራቲብ ፓሻ እያከታተለ ይጽፍ ነበር ።

ዐፄ ዮሐንስ ፣ በግልጽ በሜዳ ላይ ጦርነት ድልን እንዳገኙ አሁንም በሐቀኛ መንገድ ሰላም ሲፈልጉ ፣ የራቲብ ጦር ግን የሜዳው ጦር ሳይሆንለት ቀርቶ በምሽጉ ውስጥ ተደብቆ እንዳስቸገረ ሁሉ የዕርቁንም መንገድ የሚፈልገው በድብብቆሽ ፣ በተንኮልና በማጭበርበር መንገድ መሆኑ ግልጽ ነበር ። በኢትዮጵያ ጦር ተሸንፈን ታረቅን ማለቱ የማይዋጥ ጉርሻ ስለ ሆነባቸው ፣ የጦርነቱን ጉዳይ ራሳቸው ያልቻሉትን በንጉሠ ነገሥቱ ላይ ለጊዜው ባፈነገጡ የኢትዮጵያ ባላባቶችና ይልቁንም ከብዙ ጊዜ ዠምሮ የነርሱን ድጋፍ ባገኙት በወልደ ሚካኤል በኩል ለማጥቃት ተመኙ ። ይሁን እንጂ ፣ ከወልደ ሚካኤል በቀር የቀሩት ውስጥ ውስጡን ዐልፎ ዐልፎ መላላካቸው ባይቀርም ፣ በመጨረሻ የዮሐንስ አሸናፊነት ተስፋ እያስቆረጣቸው ወደ እሳቸው ለመግባት ግዴታቸው ሆኗል ። እስከ መጨረሻ ያፈነገጡት ራስ ወሬኛ (ወልደ ሥላሴ) በራስ አዳል ተሸንፈው ሲታሰሩ ምኒልክም ወዳፄ ዮሐንስ ሲገቡ ወደፊት እናነባለን ።

የሆነ ሆኖ ፣ ካፄ ዮሐንስ በኩል ሊቀ መኳስ ወርቄና እነ ደስታ ፣ ከራቲብ ፓሻ ወገን ከመሐመድ ሪፋት ወዲህ ዐሊ አፈንዲ አል ሩቢ የሚባለው የፈረሰኛ ሹም ተልኮ ወደ ንጉሠ ነገሥቱ መጥቶ የስምምነቱ ንግግር ተደረገ ። የግብጾቹ መሪዎች እንደ ላኩትም ምርኮኛውን ፣ የተማረከውን መድፍና ጠበንጃ በሙሉ መልሱልንና ሐማሴንን ለቀን ወደ ምጥዋ እንመለሳለን አሉ ። ዐፄ ዮሐንስ ግን ይኸንኑ ከመኳንንቶቻቸው ጋር ሲወያዩ "ምርኮኛው ፣ ግድ የለም ይመለስላቸው ። ነገር ግን ከኛ ወገን ብዙ ወታደር ሞቶብን አሁን የሞትንበት የጦር መሣሪያ ምንም ቢሆን አይመለስም ፣ ያውስ ቢሆን ጠመንጃው ከየማረከው ወታደርና ሹም ላይ እንዴት ይሰበሰባል"ብለው መኳንንቱ በጥብቅ ስለ ጠየቁ ፣ንጉሡም አሳባቸውን ደግፈው"ምርኮኛውን እንለቅላችኋለን ፣ የተማረከውን የጦር መሣሪያ ግን አንመልስም" የሚል መልስ ሰጡ ።

ይህ የዕርቅ ድርድር በሚደረግበት ጊዜ ፣ ባንድ ወገን ደጃች ወልደ ሚካኤልን በጦር መሣሪያና በገንዘብ ውስጥ ውስጡን በምስጢር እያደራጁ በሌላ ወገን ላፄ ዮሐንስና ለነራስ ባርያው ፣ ለነራስ አርአያ ፣ ለነራስ አሉላ የሰላምና የወዳጅነት መልክ ያሳዩአቸው ነበር ። አንዳንድ የግብጽ የጦር ክፍል ከጉራዕ ምሽግ እየወጣ ወደ ቀይህኮር ፣ ከቀይህኮር ወደ ምጥዋ ሲጓዝ ዝም ብለው የኛዎቹ አሳልፈውታል ። ከምጥዋም የቆሰሉት ወደ ካይሮ ተሸኝተዋል ። በሚቀጥለው ጊዜ መሣሪያውም ቢቆይ ወደፊት ንግግር እንደሚደረግበት ለጊዜው ግን ፣ እስረኞቹ እንዲለቀቁ መልዕክት ተለዋውጠው ምርኮኞቹ በሊቀ መኳስ

ወርቄ ምርጫ አማካይነት ወደ ራቲብ ተላኩ ። ለሊቀ መኳሱ የተሰ
ጠው መመሪያ ፣ "ሐማሴንን እንዲለቁ ካስፈረመ በኋላ ምርኮኞቹን
እንዲያስረክብ ሲሆን ፣ ግብጾቹ ግን በማጭበርበር ምርኮኞቹን ካገኙ
በኋላ ፣ ቁጥራቸው እንዳልተሟላና ሲሟላ እንደሚፈርሙ በመግለጽ ጊዜ
ስለ አራዘሙ ታላቅ ውዝግብ ተፈጥሮ ነበር ።

የሆነ ሆኖ ፣ በዚሁ የቃል ስምምነት በጉራዕ ምሽግ ተከቦ ተቀ
ምጦ የነበረው ልዑል ሐሰን ከምሽጉ ወጥቶ ወደ ካይሮ ተመለሰ ።
እሱን ለማስለቀቂያ የግብጽ መንግሥት ላፄ ዮሐንስ የከፈለውን ገን
ዘብ የተለያዩ መጻሕፍት የተለያየ ቁጥር ይሰጣሉ ። [1]

የግብጽ መንግሥትም የቃሉን ስምምነት መፈረም ቅር ቢለውም፣
ሐማሴንና አካለጉዛይን እየለቀቀ ወደ ምጥዋ ፣ ወደ ምንኩሉ ስለ ጠቀ
ለለ ፣ በዚሁ አካባቢ ያፄ ዮሐንስ ግዛት እየተጠናከረ ሔደ ።ለሐማሴን
ግዛትም የጸሐዘጋውን ባላባት ደጃች ኃይሉ ተወልደ መድኅንን
(የፈረስ ስማቸው አባ ኃባል የሆነውን) ሾመው በዐድዋ ከተማ
ቸው ተቀምጠው ከግብጾች በኩል የስምምነቱን ሁኔታ ሲጠባበቁ ግብ
ጾቹ እስረኞቻቸውን ካገኙ ወዲህ ፣አንድ ጊዜ የምርኮኞቹ ቁጥር አል
ተሟላም በሚል ሰበብ ፣ሌላ ጊዜ ደግሞ ከካይሮ ትእዛዝ የሚጠብቁ
በማስመሰል ምክንያት እየሰጡ ሲያራዝሙ ውስጥ ውስጡን ግን ፣
የደጃች ወልደሚካኤል ገዥነት በሐማሴን እንዲጠናከር ማድረጋቸ
ውን እንደ ቀጠሉ ነበር ።

በዚህም ጊዜ ወደ ምጥዋና ወደ ካይሮም የሚላኩትን ያፄ ዮሐንስን
መልክተኞች ሊቀ መኳስ ወርቄን ፣ አቶ ደስታንናን የዐድዋውን አቶ
ገብረ እግዚአብሔርን ግብጾቹ በግብዣም ፣ በስጦታም እያስተናገዱ
ለንጉሡም ያማረውን የልዑል ሐሰንን ድንኳን እንደ ገጸ በረከት አድ
ርገው ላኩላቸው ። ዐፄ ዮሐንስም በበኩላቸው የግብጾቹን መላክተ
ኞች እነ ዐሊ አል ሩቢን እየሸለሙ ለጊዜው ተረቆ የነበረው የንግ
ድና የወዳጅነት ውል ግብጾቹ ምክንያት እየሰጡ በማራዛማቸው የተ
ነጣ እንደዚሁ ተንጠልጥሎ ቆየ ።

ኢስማኤል ፓሻ ፣ በጠቅላላው የፊት ለፊት ጦርነቱንም ማሸነፍ
አልቻለም ። በሐቅ መንገድ መሸነፉንም አምኖ የሰላም ውል ማድረጉ
ንም አላወቀበትም ። ያዋጣኛል ብሎ ያመነበት የተንኮልና የማጭበር
በር ዘዴውም አልጠቀመውም ። እርሱና የጦር መሪ አድርጎ የላከው

1 J.B. Coulbeaux, Histoire Politique et Relgieuse d'Abissinia, pp. 446—46 7

ራቲብ መሐመድ ፓሻ ፣'ባንድ አፍ ሁለት መላስ' እንደሚባለው ፣
ባንድ ወገን የሰላም ድርድር በቃልም ፣ በጽሑፍም ወደ ዐፄ ዮሐንስ
እየላኩ ፣ በሌላ በኩል ደጃች ወልደሚካኤልን ማጠንከራቸው ፣ ይኸም
እንዳይታወቅ ለወልደ ሚካኤል "ደጃች ኃይሉን እንዳትወጋ"ብለው
ለይስሙላ ከጻፉ በኋላ ፣ በጐን "ስናብል ነው ፣ ደብዳቤውን ከምንም
አትቁጠረው" ብለው መጻፋቸው ፣ የመንፈሳቸውና የሞራል ዝቅተኛ
ነታቸው በግልጽ ይታያል ።

ምዕራፍ ዐሥራ አምስት

ለሥልጣን ጨበጣ የጦር መሣሪያ መፍትሔነት—
የንጉሥ ምኒልክ ለዐፄ ዮሐንስ መገበር

በኢትዮጵያም ሆነ በሌላውም አገር ፣ አንድ የበላይ አስተዳዳሪ ሥልጣኑ በሰላም ከልጅ ወደ ልጅ በዘር የሚተላለፍበት ሕጉና ልማዱ ከፈረሰበት ፣ ወይም የዚህ ዐይነት ሕግና ልማድ በፍጹም ከሌለ ወደ ሥልጣን ለመውጣት ያለው መፍትሔ የወታደር ኃይል ነው ። በዚህም ጐን የመሪው ጽናቱ ፣ ዘዴው ፣ ጀግንነቱ ፣ ብልህነቱ በተጨማሪ አስፈላጊ መሆኑ አይካድም ።

ባለፈው እንደ ጠቀስነው ፣ ቴዎድሮስንም ተክለ ጊዮርጊስንም ፣ ዐፄ ዮሐንስንም ወደ በላይ ገዥነት ያደረሳቸው የየግል ኃይላቸው ነበር ። ይኸውም ማለት በእጃቸው ያለው የጦር መሣሪያና በጦር መሣሪያ የታጠቀው የወታደር ኃይል መሆኑ አይጠረጠርም ። በግራኝ አህመድ ጊዜም ወረራን ፣ ጥቃትን ፣ እልቂትን ያስከተለው የጠበንጃ ጉድለት ነበር ። ግራኝም ራሱ መልሶ በፖርቱጋሎች የተጠቃው በመሣሪያ ልዩነት መሆኑን ለመረዳት አዳጋች አይሆንም ። የሰይፍ ፣ የጐራዴ ፣ የጦርና የጋሻ ጊዜው ያለፈበት መሆኑን በዘመኑ የነበሩት መሪዎች በደንብ ገብቷቸዋል ። በመቅደላው ጦርነት ዐፄ ቴዎድሮስ በእንግሊዝ ፊት የተሸነፉት ፣ በመሣሪያ ልዩነት ነበር ። ራሳቸው ዐፄ ዮሐንስ በቅድሚያ ዐፄ ተክለ ጊዮርጊስን ከዚያም አከታትለው ሁለት ጊዜ ግብጾችን አሸንፈው የመለሱት ፣ የእንግሊዝ ጦር አገሯ ከመቅደላ ወደ ገሩ ሲመለስ በተወላቸው ዘመናዊ ጠበንጃና መድፍ መሆኑን ንጉሠ ነገሥቱ በየደብዳቤዎቻቸው ገልጠውታል ። ስለዚህ በሕዝብ ከመወደዱ ጐን ፣ በዚያን ጊዜ ሥልጣን ለመያዝና በሥልጣንም ላይ ለመቆየት ዘመናዊ መሣሪያ ዋና መፍትሔ መሆኑን ዐፄ ቴዎድሮስ በግልጽ ቢረዱትም ፣ ራሳቸው ባገራቸው መሣሪያ ለማምረት የወረሱት ኢንዱስትሪ አልነበረም ። የጦር መሣሪያ ማምረቻ ፋብሪካ ለማቋቋምም አልቻሉም ።

ንጉሥ ምኒልክ ከመቅደላ አምልጠው ወደ ሸዋ ሲገቡ ፣ ምንም እንኳን የዘር ሐረጋቸውን የሚሰቡት ከላይ ከልብነ ድንግል ከመሆኑ

ጋር በቅርቡም በቀጥታ የንጉሥ ሣህለ ሥላሴ የልጅ ልጅ የኃይለ መለ
ኮት ልጅ በመሆናቸው የሸዋ ሕዝብ ፣ መስፍንነት የሌላቸውን የዡግ
ናውን የበዙ አባ ድክርን የጦር ጐራ እየተወ ወደ ርሳቸው መገልበ
ጡን ባይስቱትም ፣ የሸዋን ግዛት ካጠባበቁ በኋላ ወደ ደቡብና ወደ
ማኸል ኢትዮጵያ መስፋፋት የቻሉት ፣ ከጣሊያኖችም ከፈረንሳዮችም
በኩል ባገኙት ጠበንጃና ጥይት መሆኑን በግልጽ ዐውቀውታል ።ስለ
ዚህም ከፈረንሳይም ከኢጣልያም አገር የመጣ የውጭ አገር መልክ
ተኛ ወይም መላክተኛውን የላከው የውጭ አገር መሪ በፊታቸው
ሞገስ የሚያገኘው የጠመንጃና የጥይት ገጸ በረከት ያበረከተላቸው ፣
ወይም በገንዘባቸው ገዝቶ ይዞላቸው እንደሚመጣ ቃል የሚገባላ
ቸው መሆኑን ብዙ ጸሐፊዎች ጠቅሰዋል ። [1]

ምኒልክ ፡አባ ታጠቅ ካሳ ራሳቸውን ከመግደላቸው 3 ዓመት
በፊት ፣ በ1857 ዓ.ም ወደ ሸዋ ከገቡ ወዲህ ፣ በተለይ ያፄ ቴዎድሮ
ስን መሞት ከሰሙ በኋላ ራሳቸውን በራሳቸው ንጉሠ ነገሥት አሰኝ
ተው በሸዋ ላይ ወሎን ጨምረው ወደ በጌምድርም ፣ ወደ ጐጃምም
ብቅ እያሉ እነዚህን ታላላቅ የአማራ አውራጃዎች ለማስገበር ሞክ
ረዋል ። ሸዋ በተመለሱ በሁለተኛው ዓመት በ1859 ዓ.ም ከቤገምድር ፣
ከአገው ፣ ከየጁ እየመጡ የእነ ደጃች ወሌ ፣ የእነ ደጃች መንገሻ አቲ
ከም ፣ የእነ ደጃች መሸሻ ወርቄ መግባት ወደ ደቡብና ወደ ሰሜን ምዕ
ራብ ፣ ወደ ምሥራቅም ወደ የጁ ጊዜያዊ የሆነ የመስፋፋት ሙከራ
ለማድረግ አግዟቸዋል ። የአውሳውን ባላባት መሐመድ አንፋሪን ፣ የዘ
ይላውን ጌታ አቡበከርን በወዳጅነትና በስጦታ በመሳብ አቀረቧቸው።
በነዚህ አማካይነት መሣሪያም ፣ ሸቀጥም ከአውሮፓ በማግኘት የራ
ሳቸውን ጦር ከአማራውም ፣ ከኦሮሞውም እየመለመሉ በሹመት በማ
ሳደግ መንግሥታዊ አቅዋማቸውን ለማደራጀት ሞክረዋል ። በዚህ
ምክንያት ፣ ዐፄ ዮሐንስ ከነገሡበት ከ1864 ዓ.ም. ዠምሮ እስከ 1870
ዓ.ም. ድረስ ሰባት ዓመት ሙሉ ላፄ ዮሐንስ ሳይገብሩ የሥልጣን
ተፎካካሪና የዙፋን ባላንጣ ሆነው ተቀምጠዋል ።

ይኸም ማለት ባንዲቷ አገር በኢትዮጵያ ሁለት ነገሥታት ነበሩ
ማለት ነው ።

ነገር ግን ፣ እስከ 1870 ዓ.ም. የዙፋን ባላንጣ ሆነው በቆዩት
በዮሐንስና በምኒልክ መካከል በጦር መሣሪያና በወታደር ድርጅት
በኩል ያለው ሲመዛዘን ፣ ከንጉሥ ምኒልክ ያፄ ዮሐንስ በጣም በልጦ ፣

---

1 Angelo del Boca, Gli Italiani in Africa, pp. 127—133.

ይገኛል ። የርሳቸውም የጦር ኃይል ምንጩ ልዩ ልዩ ነበር ። አንደኛ
የትውልድ አገራቸውና ሥልጣናቸው የተስፋፋበት የትግራይና የምድሬ
ባሕሪ አውራጃ ለምጥዋ ወደብ ስለሚቀርብ ፣ምንም እንኳን የቱርኮ
ቹና የግብጾቹ ቁጥጥር ቢኖርም በወደቡ አማካይነት በየጊዜውና በየ
አጋጣሚው የጦር መሣሪያ ለመሰብሰብ ቀንቷቸዋል ። በዚሁ መካከል
ዤኔራል ናፒየር ሲመለስ የተወላቸው ዘመናዊ 12 መድፍና ቁጥሩ
የበረከተ ጠበንጃና ጥይት በዚያ ሰዓት ላለ ኢትዮጵያዊ መስፍን
በቀላሉ የሚገመት አይደለም ።

ከዚያ ቀጥሎ በ1864 ዓ.ም በዚሁ ዘመናዊ መሣሪያ ዐፄ ተክለ
ጊዮርጊስን በጦርነት ያሸነፉለት የማረኩት ብዛቱ ያልታወቀ ፣ ዘመና
ዊነት የሌለው መድፍና ጠበንጃ ፣ በኋላ ደግሞ ፣ ግብጾችን ሁለት ጊዜ
ተዋግተው ያሸነፉ ጊዜ የማረኩት መድፍና ጠበንጃ የርሳቸውን የጦር
ኃይል ከቀን ወደቀን አበርትቶ በዚያን ሰዓት ማንም ኢትዮጵያዊ
መስፍን ከፊታቸው ሊቆም እንደማይችል አድርጓቸዋል ። በጦር ድር
ጅቱ ጐን ካፄ ተክለ ጊዮርጊስም ፣ ከግብጾችም በምርኮ ያገኙት ወር
ቅና የማሪያ ትሬዛ ብር በሀብት በኩል ግምጃ ቤታቸውን ሞልቶታል ።
ይኸም ብዙ መኳንንትን በስጦታ ፣በሽልማት ለመሳብ አገልግሏቸዋል ።

በዚህም ላይ ከዚህ በፊት እንደ ጠቅስነው ፣ የምኒልክ ያለ ጳጳ ስ
በገዛ እጅ መንገሥና ያፄ ዮሐንስ እንደ ደንቡ በጳጳስ እጅ ተቀብተው
በስመ ጥሩይቱ ከተማ በአክሱም በወግና በሥርዓት መንገሥ ራሱ
በሕዝብና በቤተ ክህነት ፊት የሚሰጠው ግምት ልዩ ስለሆነ ፣ በዮሐንስ
አንጻር የምኒልክ የነጋሢነት አቅዋም የላላ ነበር ማለት ይቻላል ።
በዚህም ላይ በ1870 ዓ.ም. ምኒልክ በብዙ ጥረት ያቋቋሙት የሸዋና
የወሎ ግዛታቸው በፖለቲካና በሃይማኖት ረገድ የመናጋት አደጋ
አግኝቶታል ።በሸዋ በዕርቅ ገብተው የደጃዝማችነት ማዕረግ የተቀበ
ሉት መሸሻ ሰይፉ የሸዋን ዙፋን በመመኘት ካፄ ዮሐንስ ጋር በመ
ላላክ ላይ ይገኙ ነበር ። በአባ ሰላማና ባፄ ቴዎድሮስ ዘመን የተጠ
ቁት ፣ የጸጋ ልደትን የሚደግፉት ያንኮበርና የሚጣቅ አጋማሾቹ ሊቃ
ውንት 'በርታ ያንተ ነን' እያሉ ይደግፏቸው ነበር ። በሌላ በኩል ደግሞ
ምኒልክ መሣሪያ ለማግኘት ሲሉ ከፈንንጆቹ ከነ አባ ማስያስ ፣ ከነ
ሙሴ አርኑ ጋር ጧት ማታ እየተገናኙ መወዳጀታቸውን የተመለከቱ
የተዋሕዶ ሊቃውንት ፣ "እርስዎ መጥተው የአባትዎን የማርቆስን ሃይ
ማኖት ቢያቀኑልን ነው እንጂ ፣ ዐፄ ምኒልክማ ፈረንጅ ይሁን ፣ ሦስት
ልደት (ጸጋ)ይሁን አይታወቅም በቶሎ ይምጡልን" እያሉ ከመርድ—አዝ
ማች ኃይሌ ወገኖችና ከወይዘሮ ባፈና ጋር ውስጥ ውስጡን ወደፄ ዮሐንስ

ይላላኩ ነበር ። እንደዚሁም በወሎ የእንጀራ ልጃቸውን ማንአለብሽን ድረው በሡልጣን ያጠናከሯቸው መሐመድ ዐሊ የዮሐንስን ብርታት ተመልክተው ወደ ንጉሠ ነገሥቱ ገብተዋል ።

ስለዚህ ፥ ከ1864 — 70 ዓ.ም ድረስ ያለው የሰባት ዓመት ጊዜ በመዛዛትና በመሰላለል እንዳለፈ ፥ ዮሐንስ እነ ደጃች ወሌን ፥ እነ ደጃች መሻሻ ሰይፉን ፥ እነወይዘሮ ባፈናን (የምኒልክን ባለቤት) እና ሊቃውንቱን በምኒልክ ላይ ለማሸፈት ሲጥሩ ፥ ምኒልክም ያፄ ዮሐንስ ጐራ እንዲዳከም ከሸፈተው ጋር ሁሉ ሲላላኩ ቆይተዋል ። ዐፄ ዮሐንስ እላይ በጠቀስነው ኃይላቸው በመተማመን ሁሉ ሲገብርላቸው የንጉሥ ምኒልክ ወደኋላ መቅረት ዕረፍት ስለ ነሣቸው ፥ በ1870 ዓ.ም "ምታ ነጋሪት ፥ ክተት ሠራዊት" ብለው ምኒልክን ለማስገበር ከዐድዋ ወደ ሸዋ ጉዞ ዠመሩ ። ከርሳቸውም ጋር የገ፡ጃሙ ራስ አዳልና የወሎው መሐመድ ዐሊ አብረው እንዲያውም ግንባር ቀደም ሆነው ዘምተዋል ። ሆኖም የክርስቲያን ነገሥታት ለጦርነት መዘጋጀት በያለበት ስለ ተሰማ ፥ በነገሩ ብዙዎች ሊቃውንት አዝነውበታል ። ስለዚህም በአጽቢ ደራ በበረሃ የሚኖሩ የበቁ መነኮሳት * ከመካከላቸው አባ ገብረ ጻድቅንና አባ አኑን የሚባሉትን መርጠው ወደ ሁለቱም ነገሥታት ዘንድ ላኩ ። እነዚህም በቅድሚያ ከመነኮሳቱ ዘንድ ተልከው ወደ ንጉሥ ምኒልክ መጥተው ፥"..... ታረቁልን የክርስቲያን ደም በከንቱ አይፍሰስ . . ሁለታችሁ በፍቅር አንድነት ብትሆኑ ወንድማማች ሆናችሁ እንደ አብርሃና አጽብሐ በሰላም ትገዛላችሁ"1 ብላችሁ በቅድሚያ ለንጉሥ ምኒልክ ንገሩ ፥ የንጉሡንም ልብ ካገኛችሁ በኋላ ወዳፄ ዮሐንስ ገብታችሁ መከራችሁ አስታርቁ" ብለውናል ብለው ተናገሩ ። ምኒልክ እሺታቸውን ካስታወቁ በኋላ ፥ እነዚህ ከከበሩት መነኮሳት የተላኩት አስታራቂዎች ወዳፄ ዮሐንስ ሔደው ይኸንኑ ነግረው ፥ እሺ አሰኝተው እንደ ተመለሱ ስለ ዕርቁ ዐይነት ካፄ ዮሐንስ በኩል በኸሮንድ ለውጤ ፥ ከንጉሥ ምኒልክ በኩል በጅሮንድ ወርቄ ተወክለው በመልካም ስሜት የዕርቁን ጉዳይ ሲላላኩ ሳለ፥ በመካከሉ ዐፄ ዮሐንስ ከነጦራቸው ከትግራይ ወደ ወሎ ከዚያም በግሼ በኩል ዐልፈው መንዝ መግባታቸው ስለተሰማ ፥የዕርቁ ነገር

* የአጽቢ ደራ ገዳም የሚገኘው በደራ (በክልተ አውላዕሎ) አውራጃ ውስጥ ነው ። ዘውዴ ገ/ሥላሴ ግን በገጽ 92 ላይ መልዕክተኞቹ የተላኩት ከአብርሃ ወአጽብሃ ገዳም ነው ይላሉ ፤ ይህም ሥፍራ የሚገኘው በክልተ አውላሎ አውራጃ ውስጥ መሆኑን ገልጸዋል ።

1 አብርሃና አጽብሐ በአራተኛው ክፍለ ዘመን የነበሩ ወንድማማች በፍቅር ፥ በሰላም አክሱምን በነገሥታትነት ያስተዳደሩ ናቸው ። ጸ.ተ ገ/ሥ ፥ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ገጽ 79—81

እንደ ፈረሰ ተቆጥሮ ንጉሥ ምኒልክ በአንጐለላ (ደብረ ብርሃን አጠገብ) የጦር ሰልፍ አድርገው ዋሉ ። በሰልፉም ጊዜ ከሸዋ መኳንንት አንዳንዱ ፉከራውን እያንደቀደቀው ለአምስት ስናድር ለዐሥር ስናድር 'ተዋሰኝ' እያለ ሲፎክር ዋለ ። *

በዚሁም ጊዜ ፡ የዐፄ ዮሐንስ ጦር ግንባር ቀደሙ ከመንዝ ዐልፎ ድንባሮ በደረሰ ጊዜ ፥ የሸዋ ጦር ፈረሰኛው ከትግሬ ፈረሰኛ ጋር ውጊያ ዠመረ ።አቤቶ ባሻህ አቦዬ ፥ የንጉሥ ምኒልክ አክስት የወይዘሮ አያህሉሽም ልጅ ፥ በደም ፍላት ሔደው ተዋግተው ብዙ ሰው ገድለው ስናድር ጠበንጃ ማርከው ተመልሰው ለምኒልክ ግዳይ ጣሉ ። በዚሁ ጊዜ ፥

"ላሥር ስናድር ፥ ላምሳ ስናድር ዋስ የጠራችሁ ፥
በሻህ አቦዬ ከፈለላችሁ"

ተብሎ ተገጥሟል ። 1

ዐፄ ዮሐንስም ፡ በትዕቢት የሸዋን ጦር በኃይል ልደምስስ የሚል ስሜት አላደረባቸውም ። ንጉሥ ምኒልክም በበኩላቸው የኃይላቸውን መጠን በመገመት ፊት ለፊት የዐፄ ዮሐንስን ጦር ለመግጠም አልደፈሩም ። ብዙ ጊዜ ምኒልክ በማናቸውም ረገድ የራሳቸውንና የጠላታቸውን ኃይል ሳያመዛዝኑ በእልህ ወይም በችኮላ ዘለው ወደ ጦርነት አይገቡም ። በዝግጅት ጉልበታቸውን እያጠናከሩ ሁኔታውን አመዛዝነውና የሰላም መንገድም በትዕግሥት ሞክረው አልሆን ሲላቸው ውጊያውን የዠመሩ እንደሆነ እንደማይሸነፉ ሆነው አጥብቀው ይዋጋሉ ። በንጉሥ ነገሥትነት ዘመናቸውም ፥ በየትኛውም የጦር ግንባር ካገር ተወላጅም ፥ ከውጭ አገር ሠራዊትም ጋር ተዋግተው የተሸነፉበት ጦርነት የለም ።

ስለዚህ ፥ ንጉሠ ነገሥቱ ሀፄ ዮሐንስ እላይ እንደ ዘረዘርነው ቁጥሩ የበረከተውንና በደንብ የታጠቀ ጦራቸውን ይዘው ሸዋ ሲገቡ ለማስገበር እንጂ ፥ለሰላምና ለወዳጅነት ጉብኝት እንዳልመጡ ሲያውቁት ምኒልክ የነበራቸውን ለድል አድራጊነት የማያስተማምነውን ጦር ይዘው ከመግጠም ተቆጥበዋል ። በዚህ ምክንያት በመጨረሻ ካፄ ዮሐንስ ወገን ደጃች ዋሕድ * * መምህር ገብረ ሥላሴ ፥ በጅሮንድ

* ስናድር ጠበንጃ ሸዋዎቹ የሌላቸው ባፄ ዮሐንስ ጦር እጅ ያለ በዘመኑ ወታደርን የሚያስጐመጅ ጠበንጃ ስለሆነ ተዋግቼ 5 ወይም 10 ማርኬ እመጣለሁ ለማለት ነው ።

1 ሳይጠረዝ በብትን የቀረው የብላቴን ጌታ ኅሩይ መጽሐፍ ፥ ገጽ 95 -96 ።

* * ደጃች ዋሕድ ያባታቸው የሹም ተምቤን ምርጫ ወንድም ናቸው ።

ለውጤ ፡ ከንጉሥ ምኒልክ ወገን የአንኮበር ሚካኤል አለቃ ምላት ፥ ያንኮበር መድኃኔ ዓለም አለቃ ሥን ጊዮርጊስና የሚጣቅ ተክለ ሃይማኖት ገደም መምህር አለቃ ሐሴቱ (ዕሴቱ) ከመኳንንት ደጃች ናደው በሁለቱም ነገሥታት መካከል የሽማግሌ አስታራቂ ሆነው ወዲያና ወዲህ በሚሉበት ፡ ጊዜ በዚሁ ሰሞን በሽዎች በኩል የነበረው የምክክሩ ዋና ፍሬ ነገር "እንዋጋ ወይስ እንገብር" የሚል ነበር ። በማናቸውም ቤተ መንግሥት እንደሚደርሰው በንጉሥ ምኒልክ መኳንንት ውስጥ እንደ ደጃች (በኋላ ራስ) ጐበና ፥እንደ ደጃች በሻህ አቦዬ ፥እንደ ደጃች ወሌ ያሉት"እንበለው ይለይልን"ሲሉ እንደነደጃች ናደው ፥ እንደነደጃች መንገሻ አቲከም ፥ እንደነደጃች ገርማሜ ያሉት ደመ በራድና አመዛዛኝ አማካሪዎች በሁለቱ ባላንጣ ነገሥታት እጅ ያለውን የጦር መሣሪያ ልዩነት በመረዳት ፥ "የዐፄ ዮሐንስ ጦር ሠራዊት ቀድሞ ከእንግሊዞች በስጦታ ፥ ቀጥሎ ካፄ ተክለ ጊዮርጊስና ከግብጾች በምርኮ ያገኘው የጦር መሣሪያ ቁጥሩ የበረከተና በኛ እጅ የሌለ ስለሆነ ፥ አሁን በእልህ ብንዋጋ ትርፉ መሸነፍና መዋረድ ነው ።ስለዚህ ከሁሉ የሚሻለው 'አሁን እሺ ገብረናል' ብለን እንመልሳቸውና ከዚያ በኋላ ፥ እኛም ወዲያ ወዲህ ብለን የጦር መሣሪያ ከሰበሰብን በኋላ ፥ 'እምቢ እሻፈረን' ለማለት የሚያውከን ነገር የለም" ብለው መከሩ ይባላል ።

ንጉሥ ምኒልክ ምንም እንኳን ፥ "ንጉሠ ነገሥት" እየተባሉ እየተጠሩ ፥ "ንጉሠ ነገሥት" የሚል ማኅተም አሠርተው በዚሁ ሲላላኩ ቆይተው ፥ አሁን የባላንጣቸው ንጉሠ ነገሥት ገባር መሆናቸው ነገሩ መራራ ቢሆንባቸውም ፥ እላይ በተጠቀሰው በኃይል ልዩነት ምክንያት ቁጭታቸውን ውጠው የዕርቁን ነገር እሺ አሉ ። ነገሩንም ለማቀዝቀዝ ሲሉ ዕርቁን የፈለጉት ወይም የተመኙት ዐፄ ዮሐንስ ፊት ሳይቀርቡ በመላላክ ያፄ ዮሐንስን የበላይ ንጉሠ ነገሥትነት ዐውቀው ለመመለስ ነበር ። ዐፄ ዮሐንስም ይኸንኑ ሐሳብ በመዠመሪያው ላይ ወደ መቀበል አዘንብለው ነበር ይባላል ። ነገር ግን ፥ ከሰዎቻቸው መክረው ዘክረው ፥ "ተገናኝተን ተነጋግረን በፍቅርና ባንድነት ብንኖር መልካም ነው" የሚል ቃል አጽፈው ለመተማመኛ መስቀልና ሥዕል ጨምረው ፥ በደጃች ዋሕድና በመምህር ግርማ ሥላሴ እጅ ወደ ንጉሥ ምኒልክ እንደገና ላኩ ። ምኒልክም ከመኳንንቶቻቸው ከነደጃች ጐበና ፥ ከነደጃች መንገሻ አቲከም ጋር መክረው "ዐፄ ዮሐንስ በኔ ላይ ክፉ ሥራ ላይሠሩ የማሉና የተገዘቱ እንደሆነ ምላሹን ስትልኩብኝ መጥቼ እገናኛለሁ"ብለው ላፄ ዮሐንስ እንደ መዠመሪያ ግብር እንዲሆን ባለወርቅ ቅብ አልጋና ባለወርቅ ቅብ

ወንበር ፥ አብረዋቸው ለነበሩት ለዕጨጌ ቴዎፍሎስ ግን ፥ ባለወርቅ ቅብ ወንበር ብቻ ገጸ በረከት ጨምረው ላኩ ።

ዐፄ ዮሐንስም ፡ ይኸንኑ እሳብና ገጸ በረከቱን ተቀብለው ምኒልክ በሚቀርቡበት ጊዜ ምንም የከፋት ሥራ ላይሠሩ ይኸውም ማለት ከገቡላቸው በኋላ"ለምን ሸፈትህብኝ' ብለው ታሰር ፥ ተፈታ ላይሉ ቃላቸውን በመሐላ አረጋገጡ ።[1]

የመሐላው ቃል ምላሹ ከመጣላቸው በኋላ ፥ ምኒልክ በመጋቢት 12 ቀን 1870 ዓ. ም. ከልቼ ከተማ (ደብረ ብርሃንና እንኮበር መካከል) ተነሥተው ወዳፄ ዮሐንስ ሔዱ ። ንጉሠ ነገሥቱም ሰላሌ ግዛት (ጅጅጋ) እንዳሉ የምኒልክን ወደ ሠፈራቸው መጠጋት ሲሰሙ ተቀባዮች ዋግሹም ብሩን ፥ * ደጃች ማሩን ፥ ደጃች ተሰማንና * * ደጃች ዋሕድን ተቀብለው እንዲያጅቧቸው ልከው ራሳቸው ልብሰ መንግሥት ለብሰው ፥ ዘውድ ጭነው ፥ በትረ መንግሥታቸውን ይዘው ፥ ወታደራቸውን ቀኝና ግራ አሰልፈው ምኒልክ ሲደርሱ ፥ መድፍ እያስተኮሱ እምቢልታና መለከት እያስነፉ በታላቅ ክብር ተቀብሏቸው ። በዚህም ጊዜ ታላቅ ደስታ እንደ ተደረገ ብላቴን ጌታ ኅሩይ ወልደ ሥላሴ ሲገልጹ ፥ ከተገናኙ በኋላ የተደረገውን የዕርቁን ዐይነት አልዘረዘሩትም ። የተገናኙበትን ቦታ አንዱ ጽሑፍ ሰላሌ (ጅጅጋ) ሲል ፥ አቶ አጥሜ ወደራ (ሞፈር ውሃ) ብለውታል ። * * *

በቅርብ ጊዜ የታተመው ያፄ ዮሐንስ እንደኛው ዜና መዋዕል "ንጉሠ ነገሥት ዮሐንስ ያባታቸው የነገሥታቱ አገር በሆነው በሸዋ ሀገር ላይ ዳግማዊ ምኒልክን አነገሷቸው" በማለት በአጭሩ ጠቅሶ ዐልፎታል [2] ። ይሁንና ደራሲው ያልታወቀና በሙሴ ሼን የታተመው ሌላው ዜና መዋዕል ዐፄ ምኒልክ ለመዋጋት ሠራዊት ከሰበሰቡ በኋላ ፥ የደብረ ሊባኖስን መነኮሳት ወዳፄ ዮሐንስ ልከው እንደ ታረቁና ከፍቅርም የተነሣ ዐፄ ዮሐንስ ዐፄ ምኒልክን አንግሠው ወዳገራቸው መመለሳቸውን ከመጥቀስ በቀር የውለታው ዝርዝር የለም ።[3]

---

1 ሳይታተም የቀረው የብላቴን ጌታ ኅሩይ ጽሑፍ ገጽ 96—97 ።
አቶ አጥሜ ፥ የጋላ ታሪክ ፥ ገጽ 139—140

* ያፄ ተክለ ጊዮርጊስ ወንድም ።

* * የሠራዬ ሹም (አቀጽነ ሠራዊ) የገብረ ሚካኤል ልጅ ።

* * * ጅጅጋና ወደራ ቅርብ ለቅርብ ይሆናሉ ። ወደራ ሞጀ አጠገብ ነው ።

2 አንገሦ ዮሐንስ ንጉሠ ነገሥት ለዳግማዊ ምኒልክ ወረሰዮ ንጉሠ ሸዋ እንተ ይእቲ መንበረ መንግሥቶሙ ለአበዊሁ ነገሥት . . . B. Tafla (ede.) p.142 Chsonicle oı Emperere Yohannes 1V (1872-89)

3 በአፈ እሉ ካህናት ወኮነ ፍቅር ወሰላም ማዕከሌሆሙ ወእምብዝኃ ፍቅር ዐፄ ዮሐንስ አንገሦ ለምኒልክ ወተመይጠ መንገለ ሀገሩ . . . M. Chaine Histerre du regne de Yohannes IV Rei d. Ethopie' P. 13

በጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴም ታሪካዊ መጽሐፍ ላይ አይገኝም ። የውጭ አገር ጸሐፊዎች ካቆዩት ማስታወሻ ላይ እንደሚነበበው በመጋቢት14—1870 ዓ.ም የተፈራረሙት የዕርቁ ውል ከዚህ እንደሚ ከተለው ነበር ።

1ኛ/ ንጉሥ ምኒልክ ለዐፄ ዮሐንስ ይገብራሉ ።

2ኛ/ ያፄ ዮሐንስ ጦር በግዛታቸው ባለፈ ጊዜ የሚያስፈልገ ውን ነገር ንጉሥ ምኒልክ ይሰጣሉ ።

3ኛ/ ምኒልክ ለወደፊቱ ንጉሠ ሸዋ ይባላሉ እንጂ ንጉሠ ነገ ሥት መባልን ይተዋሉ ።

4ኛ/ ባስፈለገ ጊዜ ማናቸውንም እርዳታ ንጉሥ ምኒልክ ላፄ ዮሐንስ ይሰጣሉ ።

5ኛ/ ዐፄ ዮሐንስም በዚሁ ዐይነት ማናቸውንም እርዳታ ለን ጉሥ ምኒልክ ይሰጣሉ ።

6ኛ/ ንጉሥ ምኒልክ በሸዋና በአማራ ግዛት * መካከል ያሉ ትን የወሎ ኦሮሞ እስላሞች ይገዛሉ ። (ያስተዳድራሉ)

7ኛ/ ንጉሥ ምኒልክ በወሎ ኦሮሞዎች ውስጥ አብያተ ክርስቲ ያናትን እያሠሩ ክርስትናን ያስገባሉ (ያስፋፋሉ) ።

8ኛ/ ያፄ ዮሐንስ ጦር እስከ ደብረ ሊባኖስ የመጣ እንደሆነ ንጉሥ ምኒልክ በነጻ ያሳልፉታል ። በተገናኙበት ሰዓት ዮሐንስና ምኒልክ መሳሳማቸውንና በዮሐንስ ዙፋን ቀኝ ለምኒልክ ከዙፋኑ ዝቅ ያለ ዙፋን ተዘጋጅቶላቸው እንደነበረ በየመጽሐፉ ተጠቅሶ ይገኛል ። [1]

ከዚህ በላይ ከተዘረዘረው በተጨማሪ አባ ማስያስንና ሌሎችን የውጭ አገር ሚሲዮናውያንን በሸዋ ከምኒልክ ጋር ሆነው የመሣሪ ያና የፖለቲካ ጉዳይ ያካሒዱ የነበሩትን ከሸዋ እንዲያስወጡ ፣ የሸ ዋን የመግቢያ በር ለአውሮፓውያን እንዲዘጉ በማድረግ ንጉሥ ምኒልክ ከነዘራቸው የሸዋ ገዥ መሆናቸውን በይፋ እንዳረጋገጡላ ቸው ራሳቸው አባ ማስያስና አንቶኒዎ ቼኪ አመልክተዋል ። [2]

በእርግጥም ምኒልክ ለላሌ ላይ ከዐፄ ዮሐንስ ጋር ተስማምተው ወደ አንኮበር እንደ ተመለሱ ፣ "ጃንሆይ ይፈልጉዎታል" ብለው አባ

---

* በአማራ ግዛት ያለው አማራ ሳይንትን ለማለት ነው ።

1 Maurice de Coppet, Chronique du Regne de Menelik II, Vol. I, PP. 139—148.

2 L. dei Sabelli, Storia d' Abyssinia Vol. III, PP. 252—259.

ማስያስን ወዳፄ ዮሐንስ እንደ ላኩዋቸውና ዐፄ ዮሐንስም ከትግራይ በሱዳን በኩል ካገር እንዳስወጧቸው እርግጥ ነው ። በዚህም ጉዳይ ንጉሥ ምኒልክ ማዘናቸውን በደብዳቤ ለአባ ማስያስ ገልጸውላቸዋል ። [1] የሸዋን በር ለአውሮፓውያን የመዝጋቱ ነገር ምናልባት ቢነጋገሩበትም ፤ አሳቡ ወይም ትእዛዙ በሥራ ላይ አልዋለም ። ኢጣልያኖች በአሰ ብና በዘይላ ፣ ፈረንሳዮች በሐረርና በዘይላ በኩል ወደ አንኮበር ፣ ወደ እንጦጦ ም እየተመላለሱ የንግድም፣ የወዳጅነት ም ግንኙነት ከማድረ ግና መሣሪያም ከማቀበል ታግደው አያውቁም ። ምኒልኪም በፊተኛው ዘመን ያደርጉት እንደነበረ አሁንም ላፄ ዮሐንስ ከገበሩ በኋላ ከውጭ መንግሥታት መሪዎች ጋር መጻጻፋቸውንም አላቋረጡም ።

የሆነ ሆኖ በዚሁ ውል መሠረት ፤ ንጉሥ ምኒልክ ያፄ ዮሐንስን ንጉሠ ነገሥትነት ፣ ዐፄ ዮሐንስም የምኒልክን የሸዋ ንጉሥነት አጽድቀው በሰላማዊ መልክ ተለያዩ ። ይኸም በትግሬዎቹ በኩል ደስታ ሲፈጥር ፤ በሸዋዎቹ ዘንድ ደግሞ ቅሬታን አስከትሎ ነበር ። ሁኔታው በጸሐፊ ትዕዛዝ ገብረ ሥላሴ ጽሑፍ ተገልጾአል ። እንደዚሁም አቢይ ገብረ ተክሌ የሚባል የትግራይ ተወላጅ ፣ የግራዝማች ዮሴፍ ንጉሤ ጓደኛ ፣ አደንና ዘይላ በመ መላለስ ከፈረንሳዊ መንግሥት ቆንስሎች ጋራ እየተጻጻፈ የንጉሥ ምኒ ልክን ጉዳይ የሚፈጽም አሽከራቸው ነበር ። እርሱም ከ1865 እስከ 1871 ዓ ም ድረስ የፈረንሳዊ ሪፐብሊክ ፕሬዚዳንት ለነበረው ለማርሻል ማክማሆ በዚሁ ዓመት ከአደን በጻፈው ደብዳቤ ላይ

ጌታዬ ንጉሥ ምኒልክ ፈረንሳያውያን ብርሃንን ወደ መንግሥታ ቸው ሲያመጡላቸው ማየትን እጅግ ይመኛሉ. በኋለኛው ጊዜ ከሸዋ የመጣልኝ ወሬ ለኔም ምክንያት ሆነልኝ ልንገርዎ ። ጌታ ራስ ሆይ ከብዙ ዘመን ጀምሮ ስምም ያልነበራቸው ሁለቱ የሐበሻ ነገሥታቶች በማይፈርስ ፍቅርና በብርቱ ውል ታረቁ ። የትግሬው ንጉሥ ዐፄ ዮሐንስ ያፄ ምኒልክን ፍቅር ለመፈለግ ሸዋ ሔዱ ። ከዚያም በጠነከረ ዕርቅ ከተፋቀሩ በኋላ የሚበልጠውን ግዛትና ዘውዳቸውን ላጤ ምኒልክ ሰጡ ። እነሆ አበሻ ዐረፈች ። በቦታ ሁሉ መንገድን (ለሚኄዙ) ለሚያደርጉ አውሮፓውያን የሚሰጋ (የሚያሰጋ) ነገር የለም. . . በ11 በሰኔ ። በ1870 እንደ ኢ.ት. ቁ በአደን ከተማ ። ማኅተም ኢትዮጵያ ፀባህት ገብረ ተክሌ [2]

ራሳቸውም ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስ ከዕርቁ በኋላ ዕርቁን ያል ሰሙ ወታደሮቻቸው ቢዘርፉ ፣ "ከወንድሜ ከንጉሥ ምኒልክ ጋር ታር ቄያለሁና ወታደር አገር አትዝረፍ ተወኝ" ብለው ዐዋጅ ያናገሩት

---

1 Archivio Storico dei Sopressi Ministero del Africa Italiana Documente. .

2 Ministere des Affaires Etrangeres - Afrique No. 261, Paris

ከዚሁ ጋር የተያያዘ ነው [1] አገባበሩ በጦርነት ሳይሆን በዕርቅና
በስምምነት ስለሆነ "አስገበርሁ" ወይም "ገበርሁ" የሚለውን ቃል
ሁለቱም ወገኖች ለስምምነት ሲሉ ይሸሹታል ማለት ነው እንጂ
ያዬ ዮሐንስ ማስገበር ፤ የንጉሥ ምኒልክ መገበር ግልጽ ነበር ። በምኒል
ክና በጦር አለቆቻቸው ዘንድ ቅሬታ የገባውም በዚሁ ምክንያት
ነው ።በተለይ ሁለቱ በተገናኙበት ጊዜ ምኒልክ ላዬ ዮሐንስ አደግድ
ገው በሰው ፊት ስለታዩ በሸዎች ዘንድ ቁጭቱ አልቀረም ። ስለዚህ
አንድ የሸዋ ገጣሚ ምኒልክ "ንጉሠ ነገሥት" ሲባሉ ቆይተው ያት
ሙበት የነበረው ማኅተም ፈርሶ "ንጉሥ ምኒልክ" በመባል መወሰና
ቸውንና በዮሐንስ ፊት ኩታቸውን ማደግደጋቸውን የተመለከተ እን
ደዚህ ብሎ ገጠመ ።

"ሲሆን ተከናንብ ሳይሆንም አጣፋው ፤
መታጠቅ (ማደግደግ) አይሆንም ለእንዳንት ያለ ሰው ።

እንዴት ያለ ሩቅ ነው ጭንቅ ያለው መንገድ ፤
አሻቅቦ ወጥቶ ወደታች መውረድ ።" [2]

ከዚህም ስምምነት በኋላ ፤ ሁለቱም የበላይና የበታች ሆነው
በየጊዜው በመገናኘትና በመላመድ በተለይ ደግሞ በፀዬ ዮሐ
ንስ ጥያቄ ልጃቸው ራስ አርአያ የንጉሥ ምኒልክን ልጅ ወይዘሮ
ዘውዲቱን ካገቡ ወዲህ ፤ እያደር በሁለቱ መካከል ወዳጅነታቸው እየ
ጸና ሔደ ። ሁለቱ በስምምነት በሩ ሜዳ ላይ እየተገናኙ መንግሥት
የሚጸናበትን እየተማከሩ ፤ የሃይማኖት ክርክር በመስማት የክርስ
ትና ሃይማኖት በተለይ ካራ ተዋሕዶ በኢትዮጵያ የሚስፋፋበትን
በመፈለግ እስከ ሺ880 ዓ. ም. ድረስ ዐሥር ዓመት በሰላም ኖሩ ።

ንጉሥ ምኒልክ በኢትዮጵያ የባሪያ ንግድ ስለ መቅረቱ ፤ ግብ
ጾች በሐረርና በአካባቢው ስለሚሠሩት ግፍ ፤ ወደብና የባሕር በር ስለ
ማግኘት ፤ በኢትዮጵያ የአውሮፓን ሥልጣኔ በሰፊው ለማስገባት
ስላላቸው ዕቅድ ለኢጣሊያ ንጉሥ ለኡምቤርቶ በጻፉት ረዥም
ደብዳቤ ውስጥ ". . ካባቴ ከወዳጄ ካዬ ዮሐንስ ጋር ተረቅሁ ። አንድ
አካል አንድ አምሳል ሆነ (ሆነን) ከእንግዲህ በእግዚአብሔር ባንተ
ወንድሜ ፈቃድ የሀበሻ ዓይኑ ይከፈታል ብርሃንም ያያል . . ."
የሚል ቃል ይገኝበታል ። [3] በሌላ ደብዳቤ ደግሞ ፤ ሐረርን ለመያዝ
ቁርጠኛ አሳብ ማድረጋቸውን ለዚሁ ለኢጣሊያ ንጉሥ በጻፉት ደብዳቤ

---

1 ጸ.ት. ገብረ ሥላሴ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ፤ ገጽ 83 ።
2 አቶ ዐጥሜ ፤ የጋላ ታሪክ የእጅ ጽሑፍ በቤተ መጻሕፍት ወመዘክር ፤ ገጽ 141 ።
3 ተ.ጸ.መ ፤ የግራኝ አህመድ ወረራ ፤ ገጽ 837—839 ።

. . "ንጉሠ ነገሥት ዮሐንስ በእግዚአብሔር ኃይል ቱርኮችን (ግብ
ጾችን) ድል አድርገው ኢትዮጵያን አተረፏት . . " የሚል ቃል አክ
ለዋል ። ይኸ ሁሉ ንጉሥ ምኒልክ ምንም እንኳን እላይ እንዳልነው
"ንጉሠ ነገሥት" ሲባሉ ቆይተው በዚሁ ይላላኩበት የነበረው
"ንገሠ ነገሥት ምኒልክ" የሚለው ማኅተም ፈርሶ ይኸው ምኞታ
ቸው በውል መቅረቱ ቅር ቢላቸውም ፤ ቅሬታው እያደር በጋብቻና
በመልካም ግንኙነት ተፍቆ በመጨረሻ በ1880 ዓ. ም. ላይ በኢጣል
ያኖች ወረራ ምክንያት መልሶ እስኪደፈርስ ድረስ በሁለቱ መካከል
ልባዊ ወዳጅነት ተመሥርቶ ፤ ሁለቱም የኢትዮጵያን አንድነት በሰ
ላም ይገነቡ ዠመር ። ስለዚህም "እናንተ ብትታረቁና ብትስማሙ
እንደ አብርሃና እንደ አጽብሐ ወንድማማች ሆናችሁ በሰላም ትገዛላችሁ"
ሲሉ የአጽቤ ገዳም መነኮሳት የተመኙት የደረሰ ያህል ተቆጠረ ።

በሁለቱ ነገሥታት ትዕግሥት ፤ በነዚህ ሊቃውንት አስታራቂነት
እስከፊው የወንድማማች ጦርነት ባይወገድ ኖሮ ፤ በጠላት ግንባር ሊሰ
ለፍ የሚገባው የሁለቱ ጦር እርስ በርሱ ተላልቆ በኢትዮጵያ ላይ ለሚ
ያደባው የውጭ ጠላት ምቹ የመግቢያ ሁኔታ ይፈጥርለት ነበር ።

ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ሸዋ ወከፋ ወኵ
ሉ፡ አድያሚሃ ለብሔረ ጋላ ይድረስ ወደ ክቡሬ ወዳ
ጅ ወዳጄ ንጉሥ ዑምቤርቶ መንገር መርዷ የኢጣልያ ን
ጉሥ እጅግ እንዴት፡ ነዎ እኔ እግዚአብሔር፡ ይ
መስገን ደኅና ነኝ ሠራዊቴም ሁሉ ደኅና ነው።

ከኮንት፡ አንቶኔሊ ጋራ የላክሁት፡ ጉዳይ፡ ሁ
ሉ፡ ቀና፡ ብሎ ኮንት አንቶኔሊ ቢልክብኝ እጅግ
ደስ ብሎኛል አሁንም የአሰቡን መንገድ ለአመ
ክሬት፡ አሽከሬን፡ ግብረ ሥላሴን ሰድጄ ብሁ ዐቂ፡
እስዬጋር ለንጉሥም ጥቂት የፍቅር በረከት እኔ፡
ሠ ዕለ ጋራ እስብ ዩ ረክ፡ እስዬጋር ልኬዋለሁ።

ደህናም ጥቂቱን የፍቅር ምልክት፡ በረከ
ቱን እንዲህ እናገው እንደቀበሉልኝ፡ እለምናለ
ሁ፡ ንጉሥ ሆይ የቱርኮች ጕረቤትነት ለኔ መንግሥ
ት አልበጀም ዕለት ዕለት እጅግ ከየአገሩ ኬዱ፡ ከዚ
ህቀደም ቱርኮች ሐረርጌን ሲይዙብኝ የአውሮፓ ነ
ገሥታት ሰምታ ልኩ ነበር አሁን ደግሞ ለርስዎ ለ
ወንድሜ፡ ሰምታችሁ እልካለሁ። ሐረርጌን ሲይዙ፡
እነሱቸው፡ እልፈው አገሬን፡ ወበሬንና ይዞኝ ለመ
ያዝ መጥተዋል። እንግዴህ የተዋጋኋቸው እንደሆነ
የየውሮፓ ነገሥታት በዚህ እንዳይደርጉኝ፡ እር
ስዎ ወንድሜ መስክሬ ነዎ፡ አገሬን በክንቴ፡ ከም
ለት አይደለሁም፡ የርስዎን ምላሽ፡ በብዙ መጐት
ና በብዙ ናፍቆት እየጠበቅሁ ከእግዚአብሔር፡
ዘንድ እየለመንሁ እለምናለሁ። በ... ቀን፡
በ፲፰፻... በዴብረ ብርሃን ከተማ ተጻፈ።

ዐፄ ምኒልክ ለኢጣሊያው ንጉሥ ለዑምቤርቶ የጻፉት
(አርኪቪዮ ስቶሪኮ ዴ ሶፕራሰ ሚኒስቴሮ ዴል አፍሪካ ኢታሊያና ፣ ሮማ)

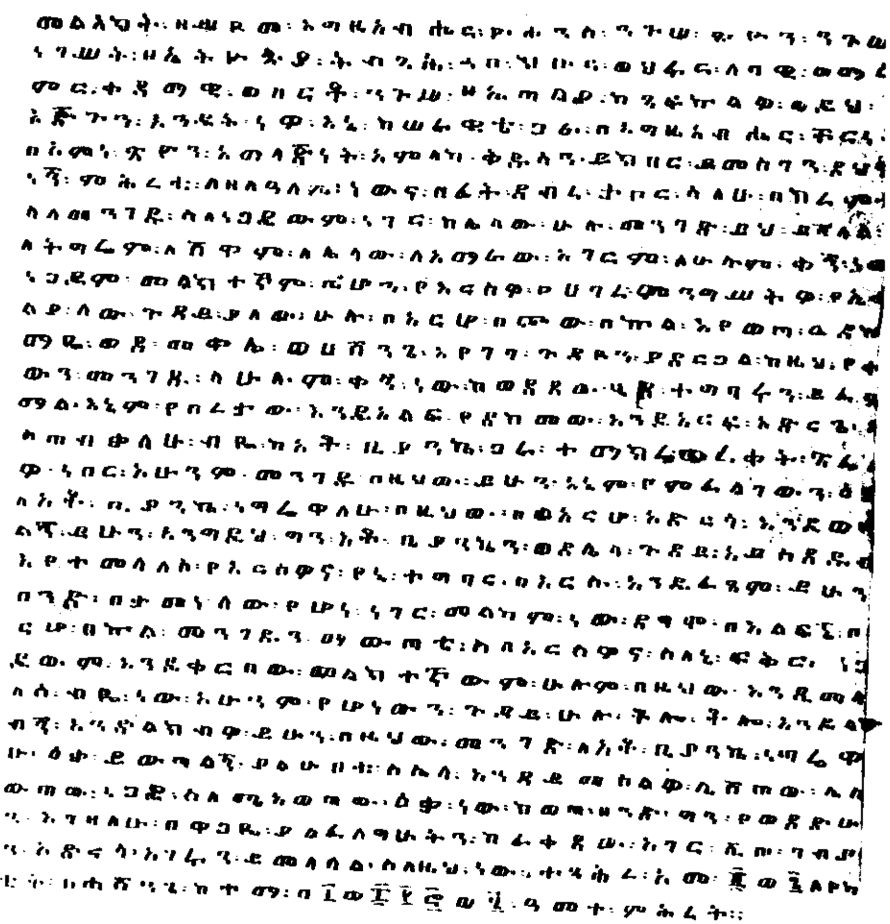

ዐፄ ዮሐንስ ለኢጣሊያው ንጉሥ ለዑምቤርቶ የጻፉት

(አርኪቪዮ ስቶሪኮ ዴ ሶፕሬሶ ሚኒስቴሮ ዴል አፍሪካ ኢታሊያና፥ ሮማ)

[illegible]

ዐፄ ዮሐንስ ለኢጣሊያው ንጉሥ ለዑምቤርቶ የጻፉት

(አርኪቪዮ ስቶሪኮ ዴ ሶፕሬሶ ሚኒስቴሮ ዴል አፍሪካ ፣ ኢታሊያና ፣ ሮማ)

መልእክት፡ ዘሠዩመ፡ እግዚአብሔር፡ ዮሐንስ፡ ንጉሠ፡
ጽዮን፡ ንጉሠ፡ ነገሥት፡ ዘኢትዮጵያ፡ ይድረስ፡
ጎበ፡ ኸቡር፡ ለእረፈቅ፡ ኮዳይ፡ የእንግዳ፡ አገር፡ በኢጣሊ
ያ፡ መንግሥት፡ ለእሌክ፡ ማንቺኒ፡ እንዴት፡ አለህ፡ በጤና
እኔ፡ ከሠራዊቴ፡ ጋራ፡ በእግዚአብሔር፡ ቸርነት፡ በእም
ቨርዮን፡ አማላጅነት፡ አምላክ፡ ቅዱሳን፡ ደኸዘር፡
ዴ መኮንን፡ ደህና፡ ነኝ፡ ምሕረቱ፡ ለዘለዓለም ፡ው
ስለ፡ ፍቅር፡ ማሳሰብያ፡ ይሆናል፡ ብዬ፡ ማሕተመ፡
ሰሎሞን፡ ሰጅ፡ ፯ ልሀከለሁ፡ በንጉሠ፡ ፈቃጅ፡ አቶ፡
ቢያንኬ፡ ካንገትህ፡ ደስርልህ፡ አዝዤ ዋለሁ፡፡
ተጽሕፈ፡ በሀገረ፡ ከተማ፡ አሙ፡ ፳፯ ወ ፲ ለየ
ካቲት፡ በ፲ ወ፰፻ ፸ ወ ፲፡ ዓመተ፡ ምሕረት

ዐፄ ዮሐንስ ለኢጣሊያው ውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለማንቺኒ የጻፉት

(አርኪቪዮ ስቶሪኮ ዴ ሶፕሬሰ ሚኒስቴሮ ዴል አፍሪካ ኢታሊያና፣ ሮማ)

ዩ ቁጣ ይ. ምኒልክ ንጉሠ ሸዋ ወከፋ ወሐረር ወኵሉ-አ
ይ.ደማ ሃ ለብሔ.ረ ጋሉ ይ.ዩ.ረስ ከንጉሠ ዑምበርቶ በሰ
ላም ሰማርመር.የ ንጉሠ ኢጣሊያ ስለ.ም ለ.ርሰዎ ይ.ሁ.ን፡
በትሥሥ ወራት ሐረርኔ በ.ያዜን ክክተማው ውሰጥ ተ
ከ.ቦ ያገኙኋቸውን የየውርሁ ሰዎች፡ከሠፈሩ ጣውጣቴ
ን ለአፄኑ ለኢጣልያ ቍንስል ለእስብም ቍንስል ልኬ፡ነበር
ወ ዲርሰዎ ችክር አለመለኪ.ም ለነዚ.የ ከለኝ ሁ ይ.ሰመ.ቍ
ሉ.በ ዉ ነው፡፡ አሁንም ሐረርጌን ሰለሁላችን ነጋዴዎች ጕት
ም መ.ያዜን የምሥራች እላለሁ፡፡ ከዚህ የበለጠ ለኢጣልያ፡
መንግሥትና ለሸዋ መንግሥት የወዳጅነት ፍላት፡ጕትም ከ
ዚ.ቶር ይ የመገኘበት ነገር አለ የዘይልዕን በር ነገር
በወጀ.ጀሌቃዎ ነገር ሁሉ ተጣኘረው በኔ ፆጀ በሆነ፡እንደኔ
በሐረርጌ በአገሩ በከንበቱ በጅማ በከፋ ያለው፡ንግድ
ሁሉ በዘይልዕ መንገድ እየርገው ነበር፡ ስለዚህ ጠገንረው
በ.የሰለት ቱላኝ እወዳለሁ ይኸንም ማለቴ ለርሰዎ፡እንዲደ
ርጋርዎ በውቀው የኢትዮጵያ ልጆች በንጉሠ፡ዑምበር
ቶ ዘመን በንጉሠ ዑምበርቶ በርቱ የዘይልዕ በር ከጆች
ተመልሶ ገባ እያሉ እንዲሉ ስም ዎ በነጋሠ ቱት ቱሬክች
ን ይ.ቱ ከለሉ፡ በሚያዝያ በ፲፩ ቀን ተጻፈ፤ በ፲፰፻፸፱ ዓመ
ተ ምሕረት፡ በእንጦጦ ከተማ ።

ዐፄ ምኒልክ ስለ ሐረርጌ መያዝ ለኢጣሊያው ንጉሥ ለዑ ምቤርቶ የጻፉት

(አርኪቪዮ ስቶሪኮ ዴ ሶፕሬስ ሚኒስቴሮ ዴል አፍሪካ ኢታሊያና ፣ ሮማ)

ሞዐ ተባበ ከ ንጉሥ ምኒልክ ንጉሥ ሰዋ ወከፋ ወሐረር ወዦሉ
ኢጨ ዌ ዶማኒ፡ ለቦሐሊ ጋሉ ዱ ዴ ሬስ፡ ከማኒስትር፡ ዴዛሬር ዜቀ
ራ ጓዜር፡ እጅግ እንዴት ነህ፡ እኔ እግዜአብሔር፡ ይመስገን ደ
ኅና ነኝ፡፡ ሠራዊቱም ሁሉ ደህና ነው፡፡ በተጻፈ ወፊት ሐረርን
ን መያዜን ከኩተማው ውስጥ ዥስረው ያገኘኋቸውን ሆዌውርም
ስፓች ከሠራተ ማውጣቴን፡ ለአዴኑ ለኢጣልያ ቴጌስል ለእስቡም
ቴንስል ልኬ ነበር፡ ወዲንቶ ቸኩዬ አለመላኬም ለነዚያ፡ ከለክሁት
ስመ ቃለህ ብዬ ነው፡ አሁንም ሐረርን ስለሁለ ችግ ነገዶቻ፡
ዋትም መያዜን ሆሙሠራች አሰለሁ ከዚህ የበለጠ ለኢጣልያ መን
ግሥት ለሸዋ መንግሥት ያለት ኅትም ብዙ ትርፍ የሚገኝበት
ነገር ዴጋሞ አለ ይህ ነገር የዘይላ በር ነገር ነው፡ እኔ በዚህ፡ ነገር
ወደ ከበሩ ንጉሥ ዑምበርቶ ልኬያለሁ እንተም ከርስቱው ጋ
ራ ተማክረህ በሚቻልህ ነገር ሁሉ ዘሪዱህልኝ እወዴ ነበር፡፡

ቍንት አንቶኔሊ ወደ ኢጣልያ መመለሱ በሆን ለሐዝብ
ችንና ለገሬቱን የመልክም ፍቅር እጠኑት ኀሰዩትናል ከኛ መ
ለየት እጅግ አሰዝኖኝ ከንት አንቶኔሊ ከኛ ዝገዩ የሚመት ስለቀ
ቀመጠ ከዚህ ተጎዳም አልከለሁ ብዬ ወደ ንጉሥ ዑምበርቶ የለ
ከሁት እ ምበሰደርኝ ስልክ የቀረዘበትን ምክንያት እርሱ ይ
ነግሩችኋል፡ መልክተኛዬ ግን ከእንተ ዘገዩ ስደመጣ በትሩ ዋኔ
ፍቅር ከእንተ ተክራስ ኢይመስለኝም እስከሁን ዌሬስ ስንልላክ
ው ለነበሬ የንጉሥ ግዳያትን እንዲያደርግ ብዬ ከኩንት አንቶ
ኔሊ ጋራ ውል ተዋውያለሁና በንጉሥ ዑምበርቶ ግዋነት ሆኖ
የተዋዋልነውን ውል መሰናከያ እንዳያገኘው ይርዳልኝ ብዬ
እዴራ ብያቸቀለሁ እንተም በዚህም ነገር እንዲተረዳልኝ ይ
ሁን በተሪ ነገር ፍቅራችም ግዳዬንም ሁሉ ከኩት አንቶኔሊ
ይነግራችሁ፡፡ በ፲፰፻፸፱ ዓመተ ምሕረት በመጋቢት
በ፬ ቀን ተጻፈ፡፡ በአንኮበር ከተማ፡፡

ዐፄ ምኒልክ ሐረርን ስለመያዙ የምሥራች ለኢጣሊያው ውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የጻፉት

(አርኪቪዮ ስቶሪኮ ዴ ሶፕሬሶ ሚኒስቴሮ ዴል አፍሪካ ኢታሊያና፣ ሮማ)

ምዕራፍ ዐሥራ ስድስት

የሃይማኖት ክርክር በቦሩ ሜዳ — የመሐመድ ዐሊና የይማም ዐመዴ ክርስትና መነሣት ፣ እስላሞች ክርስትና እንዲነሡ ስለ መገደዳቸው

ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስና የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ ፣ ባለፈው ምዕራፍ የተመለከተውን ስምምነት አድርገው ከመለያየታቸው በፊት ፣ በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ከጐንደር መንግሥት ዠምሮ ፣ ከሊቃውንቱ ዐልፎ ነገሥታትን ፣ መሳፍንትን ሲያጣላና ሲያከራክር የቆየውን ፣ ባፄ ቴዎድሮስም ዘመን ጳጳሱን አባ ሰላማንና የሸዋን ሊቃውንት ሲያበጣብጥ የኖረውን የቅባቶች ፣ የጸጐችንና የካሮችን ክርክር በጉባኤ አስመክረው አንድ ጊዜ ለዘለቄታ ለመወሰን እንዲቻል ሁለቱ ነገሥታት ወደ ፊት ጉባኤውን ለማድረግ ተስማምተው ነበር ።

በንጉሥ ምኒልክ ዘንድ የሃይማኖቱ ጉዳይ በቸልታ ሲታይ ፣ በዐፄ ዮሐንስ ዘንድ ግን ሞቅ ብሎ ይታይ ነበር ። ከዚህም ጋር በመቀሌ ባፄ ዮሐንስ ዘንድ ሊወነጀሉ የተመደቡት የጸጋ መሪዎች እነ አለቃ ተክለ ጽዮን ፣ እነ አለቃ ሥነ ጊዮርጊስ እንኮበር በምኒልክ ዘንድ የቀረቡ አማካሪዎች ነበሩ ። ዐፄ ዮሐንስንና ምኒልክን አቀራርቦ በማስማማቱ ጉዳይ ከእንኮበር ሚካኤል አስተዳዳሪ ከአለቃ ምላት ጐን የጸጋው ተከታይ የዲይ ሚካኤሉ ተወላጅ አለቃ ሥነ ጊዮርጊስ ይገኙ ነበር ።

ስለዚህ የወደፊቱ ጉባዔ እነዚህን ሁሉ የሚያስጠቃ ጉባዔ መሆኑን ቢረዱትምና ባንድ ወገን ብዙዎቹ የእንኮበር ሊቃውንት እነ አለቃ ኪዳነ ወልድ ፣ እነ አለቃ ወልደ ያሬድ ሁሉ የካራን እምነት በመደገፍ ረገድ ውስጠ ስምምነታቸው ካፄ ዮሐንስ ጋር መሆኑን ባይስቱትም ፣ ምኒልክ የሃይማኖቱ ጉዳይ ሊታይ በተመደበበት ቦታና ጊዜ ፣ እነዚህኑ ባላንጣ የሆኑትን ሊቃውንት በዐዋጅ አሰብስበው ወደ ቦሩ ሜዳ ወሎ ሔዱ ። ጉባኤው ግንቦት 21 ቀን እንዲሆን የተወሰነ ሲሆን ሁለቱ ነገሥታት ቀደም ብለው በግንቦት 15 ቀን 1870 ዓ. ም. ቦሩ ሜዳ ላይ ተገናኙ ። በዚህ ጊዜ ባፄ ዮሐንስ ዘንድ ሊወነጀሉ የተመደቡት አለቃ ተክለ ጽዮን ከእንኮበር ከሌሎች ሊቃውንት ጋር

በሩ ሜዳ መጥተው ንጉሠ ነገሥቱን እጅ ከነሡ በኋላ፣ቀደም ብለው
ከቦሩ ሜዳ ጠፍተው በምጥዋ በኩል ወደ ሮማ ሔዱ ይባላል ።

ንጉሠ ነገሥቱና ንጉሡ የየአውራጃው መሳፍንትና ሊቃውንት
በተወሰነው ቀን በተሰበሰቡበት በዚሁ ጉባኤ ለሙግት በግራ በኩል
ጸጎች ፣ በቀኝ በኩል ካራዎች ቆሙ ። የካሮች አባባል "ክርስቶስ
(ወልድ) ከዓለም ፍጥረት በፊት ከእግዚአብሔር አብ፣ ከዓለም ፍጥ
ረት በኋላ ከድንግል ማርያም ተወልዶ ሥጋውና መለኮታዊ ባሕ
ርዩ ተዋሕዶ አንድ ሆኗል" በማለት በነርሱ ግዕዝኛ አነጋገር
"ወልደ አብ ወልደ ማርያም በተዋሕዶ ከበረ" የሚል ሲሆን፣
በጸጎች በኩል ከዓለም ፍጥረት በፊት ከእግዚአብሔር አብ ከዓ
ለም ፍጥረት በኋላ ከድንግል ማርያም መወለዱን ሳይክዱ በተጨማሪ
ማርያም መለኮትን ፣ እግዚአብሔር አብም ሥጋ ለባሹን መው
ለድ ስለማይሆንላቸው ፣ሥጋ የለበሰው ክርስቶስ (ወልድ) የእግዚአብ
ሔር አብ ልጅ የሆነው በመንፈስ ቅዱስ የተጠመቀለት ስለሆነ ፣ በሰ
ውነቱ የእግዚአብሔር አብ የባሕርይ ልጅ ሳይሆን የጸጋ ልጅ የሆነው
በጥምቀቱ ነው ። በዚህ ምክንያት ፣ በጥምቀቱ ሦስተኛ ልደት አለው
የሚል ነው ። በተቀብአ (በመቀባት) ክርስቶስ የእግዚአብሔር የባሕ
ርይ ልጁ ሆነ የሚሉትም ወደ ጸጋዎች ይጠጋሉ ።

በመንፈስ ቅዱስ ተጸንሶ የማርያም ልጅ የሆነው ወልድ ሥጋ
ውና መለኮታዊው ባሕርዩ በፍጹም ተዋሕዶ የባሕርይ አምላክ ነው
ለሚሉት ለካሮች ፣ አንጋፋ ተከራካሪ (አፈ ጉባኤ) የሆኑት ሊቀ ካህ
ናት አለቃ ኪዳነ ወልድ ነበሩ ። እኚህ ሰው የትውልድ አገራቸው ተጉ
ለት (ሸዋ) ሆኖ ከዚህ በፊት ስለ ተዋሕዶ ሃይማኖት ከሸዋ ተሰደው
በቤጌምድርና በትግራይ ሲኖሩ ፣ በመጨረሻ ዐፄ ቴዎድሮስና አባ ሰላማ
በኅብረት በሸዋ ያሉትን የጸጋ ተከታዮች አጥፍተው ተዋሕዶዎቹን
(ካራዎችን) ባቋቋሙበት ሰዓት ኪዳነ ወልድ ዋና መንገድ መሪና
አስተናባሪ ሆነው ጸጎችን ማስጠቃታቸው ይታወሳል ። አሁንም ያፄ
ዮሐንስ ይዞታ እንደዚያው እንዳፄ ቴዎድሮስ በመሆኑ ተደስተው ለክ
ርክሩ ቆመዋል ። ከርሳቸው ጋር እነ መምህር አካለ ወልድ ፣ እነ መም
ህር ግርማ ሥላሴ ፣ እነ አለቃ ወልደ ያሬድ ይገኙ ነበር ።

በጸጎች በኩል አለቃ ሥነ ጊዮርጊስ ፣ አለቃ ሀብተ ወልድ ፣
አለቃ ውቤ ፣ ከቅባቶች ወገን እነ ዞርአምቤ እንግዳ ፣ እነ ዋልድቤ
እንግዳ ነበሩ ። እነዚህ ከሁለት የተከፈሉ ሊቃውንት የየራሳቸውን የእ
ምነት አባባል ከብሉይና ከሐዲስ ፣ ከሊቃውንት እየጠቀሱ ሲመላለሱ
በዳኝነቱ ዙፋን ለተቀመጡት በብሉይና በሐዲስ በሊቃውንት ትም
ህርት ያልበሰሉት ንጉሠ ነገሥቱና ንጉሡ ምስጢሩ እየረቀቀባቸው
ክርክሩ ግራ አጋቢ ሁኔታ ላይ እንዳለ ፣ ከተዋሕዶዎቹ መካከል አንዱ

ደብተራ ወልደ ዮሐንስ ብቅ ብለው ለነገሥታቱ በሚገባቸው ፣ ግልጽ
በሆነ ፣ በጥያቄና በመልስ ፣ በቀለጠፈ መንገድ ለጉባኤው ክርክር
መፍትሔ ሰጡት ።

ክርክሩን ሲከፍቱ ወልደ ዮሐንስ "የንጉሥ ገንዘብ በሒሳብ ይወ
ጣል በሒሳብ ይገባል ፤ ከሒሳቡ ያጐደለም የጨመረም ይቀጣል ፤ ይህን
ታምንላችሁ ወይስ አታምኑም" ብለው ቢጠይቋቸው፣ጸጎች ማመናቸውን
ገለጹ ። ቀጠል አድርገውም ወልደ ዮሐንስ እንዲያው "የሥላሴ ገን
ዘብ ሃይማኖትም በመጽሐፍ ውስጥ ተቆጥሮ የሚገኝ ነውና ከዚህ ያጐ
ደለም የጨመረም ይቀጣል ወይስ አይቀጣም ቢሏቸው ጸጎች
አሁንም እንደሚቀጣ አመኑ ። "እንግዲያው . . . የሃይማኖተ
አበው መጽሐፍ 'ነአምን ክልኤተ ልደታተ' (ሁለት ልደትን እናምናለን)
ብሎ በአኃዝ ወስኖ ተጽፏልና ከመጽሐፍ ውስጥ ሦስት ልደት የሚል
አምጡ፤ ያለዚያም እኔ ባመጣሁት ተረታልኝ" ብለው ገደገዱ ። በትርጉም
ካልሆነ በቀር ጸጋዎችን የሚግደፍ በአኃዝ ሦስት ልደት የሚል በብሉይና
በሐዲስም ፣ በሊቃውንትም መጽሐፍ ስለሌለ ፣ የወልደ ዮሐንስም
ግልጽ ጥያቄና የተሰጠው መልስ ለነገሥታቱ በቶሎ ስለ ገባቸው ፣
"ሦስት ልደት የሚል እንዳላችሁ አምጡ ፣ያለዚያ ተረታችኋል" ብለ
ዋቸው የግራዎቹ ተረቱ ፤ የቀኞቹ ረቱ ተብሎ ባዋጅ ተነግሮ ጉባ
ኤው ተበተነ ። ከመበተኑ በፊት ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስ ለረቾው
ለደብተራ ወልደ ዮሐንስ ነገሩን አብራርተው ስላስፈረዱ ፣ ስሙን መል
አክ ብርሃን ብዬዋለሁ ብለው እዚያው እጉባኤው ላይ ሾሟቸው ።
እኚህ የተጉለት ሊቅ መልአክ ብርሃን ወልደ ዮሐንስ እየተባሉ ላፄ
ምኒልክ መንግሥት ፍትሐ ነገሥት አውጭ ሆነው ሲያገለግሉ ኖረ
ዋል ።

የዚህ የሃይማኖት ክርክር ታሪኩ ብዙ ነው ። ሁኔታውን በሰ
ፊው ለመረዳት የፈለገ ሰው የሃይማኖተ አበውን ፣ የጸሐፌ ትዕዛዝ ገብረ
ሥላሴ ወልደ አረጋይን ፣ የመልአክ ብርሃን አድማሱ ጀንበሬን መጽ
ሐፍ በየምዕራፉ ፈልጎ ማንበቡ ይጠቅማል ።[1] በዚያን ጊዜ ዘመኑ ፣
ባንድ ወገን ከጥንት ተያይዞ እንደ መጣው ከሥጋዊው ጉዳይ ፣ ይኸ
ውም ማለት ከማናቸውም የልማት ሥራ ፣ ከእጅ ጥበብ ፣ ከእርሻም ፣
ከሕክምናም ትምህርት የሃይማኖቱ ጉዳይ ቅድሚያ የሚሰጠው ነበር።
በዚህም ላይ በአውሮፓ ተዠምሮ በመካሔድ ላይ ያለው የአሳብና
የሃይማኖት ነጻነት ፣ ኋላ ቀርነቷ በግልጽ በታወቀው በኢትዮጵያ

---

1 ጸ.ገ.ሥ. ፣ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ፣ ገጽ 27 ። መልአክ ብርሃን አድማሱ ጀምበሬ መጽሐፈ ቅኔ ገጽ 279 —283 ።

ውስጥ ምልክቱም ስላልነበረ ፤ በዚሁ ጉባኤ ከተረቱት መካከል እነዙር አምቤ እንግዳ በንጉሠ ነገሥቱ ትእዛዝ የአካል ቅጣት ደርሶባቸዋል ።

የዐፄ ዮሐንስ መሠረታዊ አሳብ ፤ በክርስቲያኑ ሕዝባቸው መካከል "የጸጋ ልጅ ፤ የቅባት ተከታይ" የሚባለው ሁሉ ተደምስሶ ሁሉም ክርስቲያን በተዋሕዶ እንዲያምን ነበር ። በዚሁ ጐን በኢትዮጵያ ያለው እስላም ሁሉ በክርስትና እንዲጠመቅ በየአውራጃው ትእዛዝ ስለ አስተላለፉ ፤ በዚሁ በ1870 ዓመተ ምሕረት በያለበት ያለው እስላም ሁሉ በጭቃሹምና በመልከኛ ወደየአቅራቢያው ቤተ ክርስቲያን እየተነዳ በግድ እንዲቀርብ ተደረገ ። በዚሁ ጊዜ አንዱ እስላም ፤

"ታናሽ ታላቅ በላን ክርካ አደባባይ ፤
ክርስቲያን ሆይ ፤ አለልብ ሥጋ ይጣፍጣል ወይ" ብሎ ገጥሟል ።[1]

ከዚህም ጋር የትምባሆ ሱረት ባፍንጫው የሚጠጣ ወይም የትምባሆ ድፍድፍ ባፉ ቋጥሮ የሚመጥ ሁሉ እንዲከለከል ፤ "ትምባሆ ሲጠጣ የተገኘ አፍንጫውና መላሱ ይቆረጥ" የሚል ዐዋጅ አወጡ ። ልማዱ እያስገደደው እምቢ ያለውና ሲጠጣ የተገኘው በዚሁ የጭካኔ ቅጣት ሲቀበል ፤ ከእስላሞቹም መካከል የፈራው እየቀረበ ክርስትና ሲነሣ ፤ የቀረው ከሀገሩ ከኢትዮጵያ ወደ ጐረቤት አገሮችና ያፄ ዮሐንስ ሥልጣን ወደማይደርስበት አውራጃ እየተሰደደ ይሸሽ ዠመር ። በዚህ ጊዜ ነው አንዳንድ የወሎ ፤ የዋጅራት ፤ የራያና የአዘቦ እስላም ባላባቶች ወደ ሱዳን በስደት ሔደው ከሃይማኖት ወገኖቻቸው ጋር ተደባልቀው ፤ ባፄ ዮሐንስ ላይ ሲያሤሩ የቆዩትና በመጨረሻ በ1881 ዓ.ም. በመተማ ጦርነት ሊበቀሉ የቻሉት ።

ከጉባኤው በኋላ ፤ መምህር አካለ ወልድ ለወሎ እንደ ሐዋርያ ሆነው የወሎን ሕዝብ እያስተማሩ ፤ ወደ ክርስትና እንዲመልሱ ተሾመው ስለነበረ ፤ በ1870 ዓ.ም. መጨረሻ ላይ ከላይ ከይማም ዐመዴ ኮላስ የሚወለዱትን የወይዘሮ መስተዋትን ልጅ ይማም ዐመዴ ዐሊን በፈረስ ስማቸው አባ ዋጠው ይባሉ የነበሩትን ንጉሥ ምኒልክ የክርስትና አባት ሆነው ካነሷቸው በኋላ ፤ ስመ ክርስትናቸው ኃይለማርያም ተብሎ የደጃዝማችነት ማዕረግ ተቀበሉ ። የርሳቸውንም

1 ደስታ ተክለ ወልድ ፣ አማርኛ መዝገበ ቃላት ፡ ገጽ 126 ።

የዘመድ ባላንጣ ከግንደ በረቷ * ተወላጅ ከወይዘሮ ጌቴና ከዐሊ አባ ቡላ የሚወለዱት ይማም መሐመድ ዐሊን ራሳቸው ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስ ክርስትና አንሥተው ራስ ሚካኤል ብለው ሠየሟቸው ። እኚህም የልጅ ኢያሱ አባት ሲሆኑ ፤ ኢያሱ ራሳቸው ሳይነግሡ ሥልጣን በያዙበት ዘመን "ንጉሥ ሚካኤል" ብለው የሾሙዋቸው ናቸው ።

"እስላሞችን በግድያ እያስፈራሩ ያጠምቃሉ ፤ እምቢ ያለውንና ትምባሆ የሚጠጣውን በአካል ይቀጣሉ" የሚለው ወሬ በሱዳንና በግብጽ ጋዜጦች ወይም በሚሲዮናውያን አማካይነት በአውሮፓ ተነዛ ። ከዚህ በፊት ፤ "የካቶሊክ ሚሲዮናውያንን አጉላሉ" ከሚለው ጋር ይኸው እየተዛመደ ፤ በአውሮፓ መሪዎች ዘንድ ቅሬታን ፈጠረ ። አንዳንድ ወቀሳም ባፄ ዮሐንስ ላይ ተሰነዘረ ።

ስለዚህ በአውሮፓ የተወራውን ፤ በኃይል እያስገደዱ የማጥመቁን ጉዳይ ለማስተባበል ፤ ለሌሎቹም እንደ ጻፉት ሁሉ በተለይ ወዳጅነታቸውን ለሚንከባከቡት ለንግሥት ቪክቶሪያ የጻፉት እንደዚህ ይላል።

"...ሸዋ ዘምቼ ሳለሁ እኛ በኛ ክርስቲያኖቹ ** በሃይማኖት ተከራክረን እረተን በእስክንድርያ ሃይማኖት አገባናቸው (ጸጋዎቹን) እስላም ሁሉ ይኸንን አይቶ ሰምቶ 'ለካ ለኛስ አባት የለንም(የለንምን) ብሎ ያጥምቁን ክርስትና ያስነሡን' ብሎ ለመነኝ እሺ ከፈቀድህስ ከወደድህስ ክርስትና ግባ ብዬው የኢትዮጵያ እስላም ሁሉ ወዶ በፈቃዱ ክርስቲያን ሆነ ። አንድ (አንድም) ነገር በኃይል ያደረግሁት የለኝም ወዶ በፈቃዱ ነው እንጂ የገባ ። በወንጌልም ጌታ ሲጽፍ በኃይል አድርጉ አላለም አላዘዘም ። በኃይል የተደረገ የለም ።"

ይኸን የጻፉት በአሥመራ ከተማ በ1872 ዓ.ም. በኅዳር 11 ቀን እንደሆነ ደብዳቤው ይገልጻል ።[1] ያን ጊዜም እንደዛሬ ለአገሬ ለአስተዳደሬ ይበጃል ወይም ጠላቴን አጠቃለሁ ብሎ አንዱ መሪ በፈጸመው ወንጀል ከውጭ ወቀሳ ሲሰነዘርበት ፤ "አላደረግሁም ወይም አልተደረገም" ብሎ በደፈናው ያስተባብላል እንጂ "አድርጌያለሁ" ብሎ በገሃድ አምኖ ራሱንም ፤ መንግሥቱንም እንዲሳጣ አያደርግም።

* የወረሂመኑ ተወላጅ የሚሏቸው አሉ ።
** በተዋሕዶና በጸጋ የተከፋፈለ ነው ።
1 Public Record Office — London — FO 95-7.38-12-99.

ምዕራፍ ዐሥራ ሰባት

የንጉሥ ምኒልክና የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጠብ —
የንጉሠ ነገሥቱ የዳኛ ገላጋይነት

የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ዐፄ ዮሐንስ ፥ ከንጉሥ ምኒልክ ጋር በ1870 ዓ.ም. በስምምነት የሸዋ ንጉሥነታቸውን ሲቀበሉ ፥ ምኒልክም የዮሐንስን ንጉሠ ነገሥትነት ዐውቀው በሁለቱ መካከል ሰላም ከተፈጠረ ወዲህ ፥ በአራተኛው ዓመት በ1873 ዓ.ም. ምኒልክ ባሉበት ፥ ራስ አዳል እየተባሉ ለቆዩት ለጐጃሙ መስፍን ዘውድ ሰጥተው ፥ "ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት" አሰኝተው በጐጃምና በከፋ ላይ አነገሡዋቸው ። "'አለያይተህ ግዛ' በሚለው ዘዴ በመጠቀም ንጉሠ ነገሥቱ ለምኒልክ አኳያ ባላንጣ መፍጠራቸው ነው" ተብሎ በዘመኑ መወራቱ አልቀረም ። ነገር ግን ይኸን የመሰለውን ፖለቲካ በዓለም ያለ መሪ ሁሉ የሚጠቀምበት ስለሆነ ፥ ለዐፄ ዮሐንስ እንደ አዲስ ያስተዳደር ሥልት አይቆጠርም ።

እውነትም ሁለቱ የሸዋና የጐጃም መሳፍንት ፥ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ንግሥ ወዲህ ፥ በተለይ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በጐጃም ላይ የከፋ ንጉሥ ሲባሉ ፥ ምኒልክ በነራስ ጐበና አማካይነት ከፋንና አካባቢውን በከፊል የያዙበትና የቀረውንም ለመያዝ የሚዘጋጁበት ወቅት ነበር ። የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ጦር ቀደም ብሎ ወለጋ ገብቶ ስለነበረ ፥ በሁለቱ ነገሥታት ዘንድ ጠቡ የማይቀር ሆነ ። ሁለቱም በዚህ ጊዜ የኢትዮጵያን ደቡባዊ ክፍል እያቀኑ ግዛት ለማስፋፋት ሲሻሙ ነበር ። ከምኒልክ ወገን ስመ ጥሩው ራስ ጐበና ዳጨው ፥ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በኩል በስመ ጥሮነት ከጐበና የማያንሱት ራስ ደረሶ አባ ጠቦ የጦር አበጋዞች ነበሩ ።

ንጉሥ ምኒልክ ፥ የእንጦጦን ከተማ ሲያሠሩ ራስ ደረሶ ከኩታይ ዠምሮ ጉድሩን ፥ አሞሮን ፥ ሆሮን ፥ ኖኖን ፥ ጅማን ፥ ባንቱን ፥ ትቤን ፥ ጨሊያን ፥ ሊሙን ይቱን ፥ ጅማ አባ ጅፋርን ፥ ሌቃን ፥ ወለጋን ፥ ጉማን፥ ጌራን ወግተው አገሩን ዘራርፈው ፥ የሰበሰቡትን ዝባድና የዝሆን ጥርስ እናሪያ ፥ ሊሙ ላይ አኑረው ከፋን ለማሳመን ሲጓዙ ፥ በመካከሉ ራስ ጐበና በበኩላቸው ዳቄን ፥ ደራን ፥ ቦረናን ፥ ጉለሌን ፥ ሰላሌን ፥ አቦቴን ፥

ጃርሶንና ሜጫን እየወጉ መጥተው እናሪያ ሊሙ ሲደርሱ ራስ ደረሶ ሰብስበው ያስቀመጡትን የዝሆን ጥርስ እጅ አደረጉ ። [1]

በዚህ ጊዜ በራስ ጐበና በኩል ያለ ገጣሚ ፡—

"እነዚህ ጐጃሞች በምን ይሥቃሉ ፤
ጥርሳቸውን ሊሙ ጥለውት ሔዱ አሉ"

ብሎ ገጠመ ይባላል ።

የዚህን ወሬ ራስ ደረሶ ሲሰሙ ፤ ከከፋ ተመልሰው ከራስ ጐበና ጋር ለጦርነት ተፋጠጡ ። በዚህ ጊዜ ራስ ጐበና "ግዛቱ የኔ ነው" በማለት ከትግራይ የመጡትን ነጋዴዎች ዳኛ አውጥተው "በዮሐንስ አምላክ አገሬን ልቀቅ" ያሉትን መሠረት አድርጎ የራስ ደረሶም ገጣሚ እንደዚህ ብሎ መለሰ ይባላል ።

"እበላለሁ ፤ እገዛለሁ ብሎ ከእንጦጦ ገሥግሦ ፤
በዮሐንስ አምላክ አስኘው ደረሶ" [2]

ራስ ደረሶ ካገር ላይ የሰበሰቡት ዝባድና የዝሆን ጥርስ በዳኛ እንደ ተያዘ ቆይቶ ሁለቱም ራሶች ሁኔታውን ለየጌቶቻቸው ማስታወቅ ግዴታ ሆነባቸው ። ራስ ደረሶ ለጌታቸው የላኩትን አላገኘነውም ። በጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴና በብላቴን ጌታ ኅሩይ መጽሐፍ ላይ "ራስ ደረሶ ወደ ከፋ ሔደው ከጉማው ባላባት ከአባ ጆቢር ጋር ተዋግተው ገደሉት የሚል ወሬ ለምኒልክ ሲደርሳቸው ፤ ራስ ጐበናን በግሥጋሤ ላኩ" የሚል ከተገለጸ በኋላ ፤ ቀጥሎ ምኒልክ ወዳሩሲ ዘምተው ሲመለሱ ፤ "ከራስ ደረሶ ጋር ጉማ ላይ ተገናኝተን ከባላገር ላይ የተቀበሉትን ከብት አስመለስናቸው ፤ ወደፊትም ንጉሥ ምኒልክ በፈቃዳቸው ከሰጧችሁ አገር እንዳታልፉ ብለን አስገዝተን ሰደድናቸው ። እኔም ወደዚያ ወደ ንጉሥ መምጣቴ ነው" የሚል ከራስ ጐበና የተጻፈ ለምኒልክ እንደ ደረሳቸው ያረጋግጣሉ ። [3]

ነገር ግን ፤ ምኒልክ በፈቃዳቸው የሰጧቸው ከየት እስከየት ድረስና የማንን አገር መሆኑ አልተገለጸም ። የዝሆን ጥርሱም በዳኛ ያስይዙት ወይም እጅ ያድርጉት አልተለየም ።

1 አለቃ ተክሌ ግን በዳኛ እንደ ተያዘ ይገልጻሉ ፤ የእጅ ጽሑፍ ገጽ 124 ።
2 አለቃ ተክሌ (ተክለ ኢየሱስ) የእጅ ጽሑፍ ፤ ገጽ 124 ።
3 ብላቴን ጌታ ኅሩይ ፤ የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሰባ እስከ ዐድዋ ጦርነት (የእጅ ጽሑፍ) ገጽ 103—104 ።

ራስ ደረሶ ፤ ከራስ ጐበና በስምምነትና በመሐላ ከተለያዩ ወዲህ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት "... ለምን ትመለሳለህ? መሐላውና ግዝቱስ ለምንህ ነው? አትሞትም ጥሯልን? ...አሁን ልጄን ራስ በዛብህን ጨምረህ ..ተዋጋው ። ራስ ጐበና አገሩ የገባ እንደሆነ አንተም አገርህ አትገባም ፤ ወዲያው ቅር ። ንጉሥ ምኒልክ የመጡ እንደሆነ ላከብኝ እንድመጣ ፤ ንጉሥ ሆኜ ከራስ ጋር አልዋጋም ከንጉሥ ጋር እንጂ ..." ብለው ወደ ራስ ደረሶ መላካቸው ይገኛል ። [1]

ዮሐንስ ለተክለ ሃይማኖት የንጉሥነት ደረጃ ከመስጠታቸውም በላይ ምኒልክን በባላንጣነት እንደሚጠረጥሯቸው ፤ ተክለ ሃይማኖትን ግን ፤ ከልብ እንደሚወዷቸውና እንደሚያምኗቸው በማወቅ ፤ 'ተክለ ሃይማኖትን ብወጋ ንጉሠ ነገሥቱ ይቀየሙኛል' የሚል ጥርጣሬ በምኒልክ ዘንድ ነበርና ፤ ቅሬታቸውን ለዐፄ ዮሐንስ ቀደም ብለው በደብዳቤ አሳውቀዋቸው ነበር ። ከዐፄ ዮሐንስ የደረሳቸው መልስም የሚከተለው ነበር ።

መልእክት ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ. . .ይድረስ ከንጉሥ ምኒልክ በአማን እስራኤላዊ ዘአልቦ ጽልሑት ..ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከዚህ በፊት ልኬያለሁ ። እንግዲህም እሺ እልካለሁ ። ነገር ግን ፤ አንድ ጳጳስ ሦስት ኤጲስ ቆጶሳት አራት ሆነው ሲመጡ ፤ በኢትዮጵያ ተደርጎ የማያውቅ ሐዲስ ነገር ሲደርስ* የረከሰ በሚቀደስበት የተጣላ በሚታረቅበት ጊዜ እላንተ ትጣላላችሁን ። እኔም ለሠራዊቴ ስንቅ አስይዝ ብዬ ነው እንጂ ምን አደርጋለሁ ይኸው መጣሁ። ተነሥቻለሁ ። ሲሆን ወደ ዋድላ ወይ ከቤጌምድር ላይ ከእኔ ስንገናኝ አለያያችኋለሁ ። አትቸኩሉ ። እስክመጣ ድረስ ቆዩ ። የቸኮላችሁ እንደሆነ ግን ፤ ካለሁበት ድረስ እየራሳችሁ . . . አንዳንድ ሰው(ነገረ ፈጅ) ስደዱ . . . ተጽሕፈ በመቀሌ ከተማ ፤ ኅዳር 28 ቀን 1874 ዓ.ም.**

ንጉሠ ነገሥቱ ፤ በዚሁ ዐይነት ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የጻፉትን እንደዚሁም ሁለቱ ነገሥታት የመለሱትን አናውቅም ። ይሁን እንጂ ፤ ሁለቱም የየራሳቸውን ስሞታና ለተጻፈላቸው መመለሳቸው የማይቀር ነው ።

1 አቶ ፀጥሜ የጋላ ታሪክ ፤ ገጽ 152 ።
* ከዚህ በፊት ከግብጽ የሚመጣው ጳጳስ አንድ ብቻ የነበረውን አሁን በርሳቸው ጊዜ አራት መምጣታቸውን ሲያስታውሱ ነው ።
** ቀንና ዓ.ም. የተጻፈው በግዕዝኛ አጻጻፍ ነው ።

ሁለተኛ ጊዜ ካሤ ዮሐንስ ፣

. . . ደብዳቤው ደረሰኝ. . . አትጣሉብኝ ፣ ተፈቀሩልኝ ፤ እንደ ሽማግሌ እንደ አባት እንደ እናት እመክራለሁ ፤ እገላግላለሁ እንጂ እንደ ንጉሥ ይህ ይሁን ብዬ ያዘዝሁት ነገር የለኝም ። አሁንም የአሕዛብና የሰይጣን መሳለቂያ እን ዳንሆን ከባሕር ወዲህ ፣ ከባሕር ወዲያ ብዙ ጠላት ሳለን እርስ በርሳችን ብንዋጋ የክርስቲያን ደም በከንቱ ቢፈስ ለክርስቶስ ደስ አይለውም. . . እኔ እስክመጣ ድረስ ታገሡልኝ ጦራችሁ በያለበት ይቆይ ። ደግሞ እኔ ፊቴን ወደ ትግሬ ብመልስ በወረባቦ ፣ ባርጕባ ፣ በወሎ ብዙ ነገር ይደረጋል ማተቡን ይቆርጣል ሲሉ እሰማለሁ ። ቀድሞውንም ያጠፉ ያባ ዋጠው ምክር ይሆንን ብዬ ነበር ። አሁንም ቢመከር በት ይሻላል ። ነገር ግን እኔ ባጠፋው ቸግሮኝ አይደለም ። ከወንድሜ* እንዳልከፋፋ (እንዳልጣላ) ብዬ ነው እንጂ ።

ተጻፈ ጥር 8 ቀን 1874 ዓ.ም.

የሚል ደብዳቤ ለንጉሥ ምኒልክ ስለመጣ ፣ በዚህ ዐይነት በቅድሚያ ልናገኘው ያልቻልነው ከምኒልክ ላዬ ዮሐንስ መጻፉን ያስረዳል ።

ከወሎ የታወቁት ባላባቶች አንደኛው መሐመድ ዐሊ አባ ሻንቆ የሚባሉትን ንጉሠ ነገሥቱ በሚካኤል ስም ክርስትና እንሥተው የራ ስነት ማዕረግ ሰጥተውና አክብረው ባለሟል አድርገዋቸዋል ። ሌላው የራስ ሚካኤል ባላንጣ ይማም አህመድ አባ ዋጠው የሚባሉት የወ ይዘሮ መስተዋት ልጅ ናቸው ። ወሎ ላይ ዮሐንስና ምኒልክ ተገናኝ ተው ቅባቶችንና ጸጋዎችን አውግዘው ተዋሕዶ ሃይማኖትን ካጸኑ በኋላ ፣ መሐመድ አባ ሻንቆን ንጉሠ ነገሥቱ ክርስትና ሲያነሡ አባ ዋጠውን ምኒልክ ኃይለ ማርያም አሰኝተው ክርስትና አስነሥተው የደጃዝማችነት ማዕረግም ሰጥተዋቸዋል ። አባ ዋጠው የምኒልክ የክር ስትና ልጅ እንደ መሆናቸው መጠን ባንዳንድ ሁኔታ ለምኒልክ እያ ደሉ ንጉሠ ነገሥቱን እንዳሳዘኑና ንጉሠ ነገሥቱ ደግሞ አባ ዋጠውን እንዳያጉላሉዋቸው ምኒልክ ይቀየማሉ ብለው እንደሠጉ ደብዳ ቤው ያስታውቃል ።

እንደዚሁም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ለጻፉላቸው ደብዳቤ ፣ "...ደብዳቤውም ደረሰኝ ። እኔም የሁለታችሁን ነገር እየሰማሁ መከራ

* ከንጉሥ ምኒልክ ለማለት ነው ።

እየተቀበልሁ ተቀምጫለሁ ። ነገር ግን ፣ 'ኢትማእ ለእኩይ በእኩይ ፣ አላ በገቢረ ሠናይ' (ክፉን በክፉ አታሸንፈው ፣ በበጎ ሥራ እንጂ)[1] እንኳን በቅርብ ያለውን ጠላቴን በሩቁ እንኳን ያለውን እግዚአብሔር በቸርነቱ ይጐዳልኛል እንጂ ፣ እኔ አልጐዳውም ። አሁንም መግፋት ክፉ ነው እንጂ ፣ የተገፋ ሰው ምን ተጐድቶ ያውቃል ። ለሁሉም እኔ ወደዚያው መጣሁ ፤ ሁሉም ስንገናኝ ይሆናል ። ተጽሕፈት በዐድዋ ከተማ በ1874 ዓ.ም." የሚል መልስ ካሤ ዮሐንስ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ተመልሷል ።

ንጉሠ ነገሥቱ ፣ ለምኒልክና ለተክለ ሃይማኖት የጻፉት ደብዳቤ ቃሉም መንፈሱም ይለያያል ። ለምኒልክ ከጻፉት ላይ ለሁለቱም ጭፍሮቻቸው በሐቅ መካሪና አስታራቂ ይመስላሉ ። ለተክለ ሃይማ ኖት ከጻፉት ላይ ፣ "ግፍም ቢሠራብህ በመጨረሻ የተገፋ ሰው ያሸን ፋል" የሚል ቃል ስለ አለበት ፣ ሁኔታው ሲታይ ምኒልክን ገፊ ተክለ ሃይማኖትን ተገፊ ያደረጉዋቸው ይመስላል ። በዚህም ላይ በመ ጨረሻ ፣ "ለሁሉም እኔ ወደዚያው መጣሁ ፣ ሁሉም ስንገናኝ ይሆናል" የሚል ቃል ስለ ተጨመረበት ፣ ዐፄ ዮሐንስና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የተስማሙበት በአሳብ ክልብ የተቀራረቡበት ነገር ያለ ይመስላል ። ደግሞም ለተክለ ሃይማኖት በጐጃም ላይ ከፉን ጨምረው ስላነገሡ ዋቸውና ምኒልክ ይኸን ክፍለ ሀገር ወደ ራሳቸው መደረብ ስለ አማ ራቸው ፣ በንጉሠ ነገሥቱ ላይ በትክክል ያልተገለጠ ቅሬታ እንደ ነበረና ወደ ርሳቸው የተደረቡትንም የወሎውን አባ ዋጠውንም (ደጃች ኃይለ ማርያምን) ለመምታት እንዳሰቡ ይታወቃል ።

1 እዚህ ላይ ንጉሠ ነገሥቱ ቅዱስ ጳውሎስ ወደ ሮማውያን በጻፈው መልእክቱ በምዕራፍ 12 ቁ. 21 ላይ የጻፈውን መጥቀሳቸው ነው ።

ምዕራፍ ዐሥራ ስምንት

በእምባቦ የንጉሥ ምኒልክና የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጦርነት

የንጉሥ ምኒልክ ማሸነፍ

ምንም እንኳን ንጉሠ ነገሥቱ ፤ ለሁለቱም ነገሥታት ደብዳቤ እየጻፉ የሁለቱን ጠብ ለማብረድ ቢሞክሩ ፤ የሁለቱ ነገሥታት ምኞት የተራራቀ በመሆኑ በወረቀትም ሆነ ቃል ለቃል ተገናኝተው በመነጋገር በመካከላቸው ስምምነት ሊፈጥሩ አልቻሉም ። የተክለ ሃይማኖት አሳብ ፤ "ከምኒልክ ጦር በፊት የኔ ጦር በወለጋ ስለገባ ፤ ከንጉሠ ነገሥቱም በጐጃም ላይ የከፋ ንጉሥ ተብዬ ስለ ተሾምሁ ፤ ከፋና አካባቢው ጉማ ፤ ሊሙ ፤ ከወለጋ ጋር የኔ ግዛት ነው" ሲሉ ምኒልክ ደግሞ፤ "ጐጃሞች ከአባይ ወንዝ ወዲህ ምንም ግዛት የላቸውም" ከማለት ጋር የከፋ ንጉሥነታቸውንም አልተቀበሉትም ።

ስለዚህ ፤ ለነገሩ መፍትሔ የሚሰጠው በውይይትና በግልግል ፋንታ ጉልበት ብቻ መሆኑ በግልጽ ይታይ ነበር ። ነገር ግን የሁለቱም የጦር አለቆች ጐበናና ደረሶ በየግንባራቸው መሬት ሲፋለሙ ፤ ሁለቱም ከየጌቶቻቸው ሳያስፈቅዱ ወይም ጌቶቻቸውን ሳይዙ በገሃድ መዋጋቱን አልፈለጉትም ነበር ። እንደዚሁም ሁለቱ ነገሥታት ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር እየተጻጻፉ ተበዳይ እንጂ ፤ በዳይ አለመሆናቸውን ከማመልከት ጋር በተለይ ምኒልክ የዮሐንስ ልብ ወደ ተክለ ሃይማኖት ማዘንበሉን ስለ ዐወቁ በተቻለ መጠን ጠብ አጫሪ ፤ ጦር ቀስቃሽ መስለው ላለመታየትና በዚህም ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር በገሃድ ላለመጣላት ነገሩን በዘዴና በትዕግሥት መያዝ የመረጡ ይመስላል ።

ለዐፄ ዮሐንስ ሰላማዊ መልክ እያሳዩ በግዛት ፍልሚያው ላይ ግን ጐበናን "በርታ ፣ ግፋ" እያሉ ከማበርታት ፤ ጦራቸውን በዚያ ግንባር ከማደርጀት በቀር መላላትን አላሳዩም ። የጦር አለቃቸው ራስ ጐበና ምንም እንኳን የራስ ደረሶን ጦር ለማጥቃት የሚችል ኃይል እንዳላቸው ቢረዱትም ፤ "የንጉሥ ምኒልክን አገር ለቃችሁ ሒዱ ፤ እናንተም ወደ ጌታችሁ ላኩ እኔም ወደ ጌታዬ አልካለሁ እንጂ ከናንተ ጋር አልዋጋም" ብለው ለራስ ደረሶ ላኩ ። ደረሶም በግዴታ ስምምነት ከየባላባቱ የተቀበሉትን በዳኛ እንደ ተያዘ እንዲቆይ

አድርገው እርሳቸው ወደ ጐጃም ሔደው ሁኔታውን ለጌታቸው አስረዱ።
ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ለራስ ደረሶ ጦር ጨምረው መልሰው ልከው
እርሳቸውም ፥ "ምታ ነጋሪት ፥ ክተት ሠራዊት" ብለው በዐዋጅ ጦራቸ
ውን ሰብስበው ጉዞ ዠምረው የአባይን ወንዝ ተሻግረው ወደ ጉድሩ
ድንበር ገቡ ። በዚህም ጊዜ ካፄ ዮሐንስ "አትዋጉ" የሚል የመጣላ
ቸውን ትእዛዝ ደስታ ኃይሉ የሚባል ተንኮለኛ ሽፍታ ከመንገድ
አግኝቶ እንደ ቀደደው አለቃ ተክሌ ጽፈዋል ።[1]

ንጉሥ ምኒልክም በበኩላቸው ይኸንኑ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን
መዝመት ሰምተው ኖሮ ፥ ጦራቸውን በዐዋጅ ሰብስበው በመጋቢት 13
ቀን 1874 ዓ.ም. ከከተማቸው ከእንጦጦ ተነሥተው በበቾ ፥ በገጃ ፥
በጥቁር ምድር አድርገው ተጓዙ ። ራስ ጐበናም ከጅማ የጊቤን ወንዝ
ተሻግረው ይጓዙ ኖሮ ፥ አንድ ከጅማ የመጣ ነጋዴ የንጉሥ ምኒልክን
መምጣት ስለ አስረዳ ፥ ወደፊት ዐልፈው በሚጠባበቁበት ጊዜ ኖኖ
ላይ ንጉሡ ሠፍረው ሳለ ፥ ራስ ጐበና ደርሰው ከንጉሣቸው ጋር በደ
ስታ ተገናኙ ። ኖኖ ከወሊሶና ከአማያ ዐልፎ ወደ ጊቤ ወንዝ ቀረብ
የሚል ወረዳ ነው ።

ከዚህ ቀጥሎ ራስ ጐበና ዝርዝር ሁኔታውን ለጌታቸው ካስረዱ
በኋላ ፥ ጠቅላላው የሸዋ ሠራዊት በንጉሡ እየተመራ ወደ ጉድሩ ሲጓዝ
እንደዚሁ ያባ ዋጠው (ራስ ኃይለ ማርያም) እናት የወሎዋ ባላባት
ወይዘሮ መስተዋት የግል ጦራቸውን ይዘው ከሸዋ ጦር ጋር ተሠል
ፈው ይጓዙ ነበር ። በዚህ ጊዜ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በጉዞ ላይ እን
ዳሉ አባይን ከመሻገራቸው በፊት ከመኳንንቶቻቸው ጋር መክረው
ፊታውራሪ ይመር የሚባሉትን ሹማቸውን ጠርተው ፥ "ወደ ንጉሥ
ምኒልክ ሔደህ ይህ አሁን እርስዎ ያሉበት አገር ባፄ ዮሐንስ ፈቃድ
ያቀናሁት የኔ ግዛት ስለሆነ ፥ የክርስቲያን ደም በከንቱ እንዳይፈስ
ትተው ይመለሱልኝ ብለህ ንገር" ብለው ልከውት ነበርና ወደ ምኒልክ
መጥቶ ይኸንኑ ቢነግራቸው ከምኒልክ የተሰጠው መልስ ፥ "ለንጉሥ
ተክለ ሃይማኖት ከአባይ ወዲህ ምን ግዛት አለው ፥ እኔ ስለ ወዳጅነትና
ስለ ፍቅር ብዬ አሞሩን ፥ ሐሮን ፥ ጉድሩንና ግንደ በረትን የባላባቱን
የቀዲዳን አገር እንዲያቀና ብሰጠው እያለፈ ሌላውን አገር ይይዝ
ዠመር ። አሁን ግን ፥ በፈቃዶ የሰጠሁትን መልሼ ወስጃለሁና ከአባይ
ወዲህ ያለው የርሱ ሠራዊት እየተመለሰ እንዲሻገር ይሁን" የሚል
ሆነ ።[2]

1 ያለቃ ተክሌ የእጅ ጽሑፍ ፥ ምዕ.38 ፥ ገጽ 124-125 ።
2 ያለቃ ተክሌ የእጅ ጽሑፍ ምዕ.38 ፥ ገጽ 151-152 ።

ፊታውራሪ ይመር ይኸን ቃል ሰምተው ወደ ጌታቸው ከተመ
ለሱ በኋላ ፥ ንጉሥ ምኒልክ የጦርነቱ ጉዳይ የቀረ መስሏቸው በነበሩ
በት አካባቢ ፥ ጐጃሞቹ ቀደም ብለው ይዘውት በነበረው ወረዳ ሹም
ሽር አድርገው ወደ እንጦጦ ለመመለስ ሆርጀሬ ከሚባል ሥፍራ
ሲደርሱ ፥ በግንቦት 21 ቀን "ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ተልከናል"
ብለው ሰዎች መምጣታቸው ተሰማና ከምኒልክ ፊት ቀረቡ ። የመልክ
ተኞቹም ዋንኛው ይግዛው መኮ ይባላል ። ስለዚህ ምኒልክ "ደብዳቤ
ይዛችሁ እንደሆነ አቅርቡ ፥ የቃልም እንደሆነ ተናገሩ" ቢሏቸው
"መኳንንቱ ሁሉ ካልተሰበሰቡ ለብቻዎ እንዳንነግር ታዘናል" ብለው
መለሱ ። ስለዚህ መኳንንቱ ከተሰበሰቡ በኋላ ፥ "እንግዲህ ተናገሩ"
ቢሏቸው ፥ "ጌታችን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ንገሩ ያሉን ቃሉ ይህ
ነው ። ምነው እርስዎ ሁልጊዜ እኔን ያዋርዱኛል ። ከዚህ ቀደም
በኃይል መጥተው አገሬን ጐጃምን አጥፍተውት ሔዱ ።[1] አሁን
ደግሞ ያቀናሁትን የኦሮሞውን አገር እያጠፉ ሹምን ሽር አደረጉበት ።
ከእንግዲህስ ወዲህ መጣሁ አይሒዱ ከጉድሩና ከሐሮ ፥ ከጅማ *
እና ከጨሊያ በወደዱት አገር የጠራ ሜዳ ይዘው ይቆዩኝ ። ይኸንንም
ቃል በደብዳቤ አለመላኬ ደብዳቤውን ብቻዎን አይተው ቀደው
ጥለው ፥ ሰምተው እንዳልሰማ ሆነው ሸሽተው ይሔዳሉ ። በቃል የሆነ
እንደሆነ ግን ፥ ይኸን ሰምተው ቢሸሹ አሽከሮችዎ ይታዘቡዎታልና
በቃል መላኬ ስለዚህ ነው" ብለዋል አሉ ።

"ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ፡ ይኸን የመሰለውን የትዕቢት ቃል
እንደምን ላኩ" በማለት የሚያጠያይቅ ነው ። በእርግጥም የንጉሡ
ነገሥቱ ውስጠ ድጋፍ እንደ ነበራቸው ይታመናል ። ነገር ግን ፥ "ከሸ
ዋው ንጉሥ ውጊያ ስገጥም መጥተው ይረዱኛል" ብለው እንዳያምኑ
ሁለቱ ያሉበት መንቆረርና ደብረ ታቦር የተራራቀ ነው ። ይኸን ደብ
ዳቤ ሲልኩ ደግሞ ፥ አባይን ተሻግረው ወደ ጉድሩ ስለተጠጉ የበለጠ
ርቀዋል ።

ንጉሥ ምኒልክ ይኸን ቃል በሰሙ ጊዜ ፥ "ንጉሥ ተክለ ሃይማ
ኖት ይኸን የመሰለ ቃል አይልኩብኝም ፥ እውነት ቢሆን ኖሮ በማኅ
ተሙ አትሞ በደብዳቤ ይልክብኝ ነበር ። ስለዚህ እናንተ ዋሽታችኋልና

1 ምኒልክ ገና ላፄ ዮሐንስ ሳይገቡ ጐጃምንና ቤጌምድርን አስገብራለሁ ብለው የዘ
መቱትን ሲያስታውሱ ነው ። ጸ. ት. ገ. ሥላሴ ፥ ታሪክ ዘመን ዘዳግ. ምኒልክ ፥
ገጽ 104 ።
* በዚያው ከአባይ ወንዝ ወዲህ ማዶ ያሉ ወረዳዎች ናቸው ። ጅማ የሚለውም እዚሁ
አጠገብ ያለውን እንጂ ከጊቤ ወንዝ ወዲያ ያለውን የከፋውን ጅማ አይደለም ።

ተይዛችሁ ተቀመጡ" ቢሏቸው ፤ መልክተኞቹ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ቃል መሆኑን በመሐላ አረጋገጡላቸው ። ከዚህ በኋላ ንጉሡ ፤ "እንግዲያው ከእናንተ አንዱ ሔዶ 'አወን ልኬያቸዋለሁ' የሚል ደብዳቤ ይዞ ይመለስ ፤ የቀራችሁት እንደ ተያዛችሁ እዚሁ ቆዩ" ብለው "እኔ ላንተ ጦርነት ሠግቼ ሸሽቼ አልሔድም ። ነገር ግን ፤ ከኔ ጋራ ለመዋጋት ከዐፄ ዮሐንስ ፈቃድ አግኝተህ እንደሆነ ፈቃድ ማግኘትህን በደብዳቤ እንድትልክብኝ ብዬ ነው እንጂ ፤ ለጦርነቱስ እዚያው አገርህ ደረቤ* ሜዳ ላይም ቢሆን እመጣልሃለሁና አንተን መንገድ አይምታህ ። ይኸንን ም በደብዳቤ አለመላኬ አንተ ደብዳቤውን ስትጠላው አይቼ ነው" ብለህ ንገረው ብለውት መላክተኛው ወደ ጌታው ወደ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሔደ ።

ከዚህ በላይ ያለውን የምኒልክን አባባል የጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴና የብላቴን ጌታ ኅሩይ ጽሑፎች ሲያመለክቱን በጎጃም በኩል አለቃ ተክሌ ያሠፈሩት ፤ በመሠረቱ አንድ ሆኖ በአነጋገር እንደዚህ ሲል ይለያያል ። "ንጉሥ ምኒልክም መኳንንቱን ሰብስቦ ቃሉን ሰምቶ አዘነ ። የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ቤት የጐበዝ መካር ነው እንጂ የሽማግሌ መካር የለበትም አለ ። ከዚህ በኋላ ለመላክተኞች ሐያ ሐያ ብር ሰጥቶ ፤ እኔ በጉልበቴ ፤ በሠራዊቴ እንዳንተ አልመካም ። ጉልበቴ ክርስቶስ ነው ። ቢሆንም እንታረቅ ሕዝቡ አይለቅ ግድ(እምቢ) ያልህ እንደሆነ እንደ መጣህ እቆይሃለሁ" [1]

ምኒልክ መላክተኞቹን ወደ ተክለ ሃይማኖት ከላኩ በኋላ አከታትለው ፤ "እስቲ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ለጦርነት በእርግጥ መጥቶ እንደሆን ወደ አባይ ወንዝ ብቅ ብለህ መርምር" ብለው ደጃች ወልዴን ላኩዋቸው ።** ደጃዝማቹም ሔደው ሁኔታውን አጣርተው እንደ ተመለሱ ፤ "አወን ከአባይ ወንዝ ወዲህ ብዙ የድንኳን ሠፈር አይቻለሁ" ብለው ተናገሩ ። ምኒልክም ከሠፈራቸው ተነሥተው ወደ ጉድሩ በመጓዝ ይላሉ እንደ ደረሱ በግንቦት 28 ቀን በበረሀ ሜዳ ላይ ሠራዊታቸውን አሠልፈው ጐበኙ ። በግንቦት 30 ቀን ማለዳ

* ደብረማርቆስ ከመከተሙ በፊት የንጉሥ ተክለሃይማኖት ከተማ መንቆረር ነበር ፤ ደረቤ ወደ መንቆረር አጠገብ የሚገኝ ሜዳማ ሥፍራ ነው ።

1 ያለቃ ተክሌ የእጅ ጽሑፍ ፤ ገጽ 125

** ደጃች ወልዴ የኤፍራታ ተወላጅ ፤ በኋላ ራስ ወልዴ የተባሉት የደጃች መሸሻ አባት ናቸው ።

እምባቦ ሜዳ ሲደርሱ የጐጃሞች ግምባር ቀደሙ (ፊታውራሪ) ጦር ታየ ።[1]

እዚህ ላይ የሁለቱም ወገን የጦር ሠራዊት መልኩም ልብሱም ተመሳሳይ ፤ ሃይማኖቱም ክርስቲያን ስለሆነና አብዛኛውም እርስ በርሱ በመልክና በስም የማይተዋወቀው ተደበላልቆ ሲዋጋ ፤ ወገን ለወገኑ ጠላቱን ያገኘ መስሎት መትቶ እንዳይገድለው የመለያ አነጋገር (ርችት ወይም ምልክት) በሸዋዎቹ በኩል እንደዚህ የሚል ተፈጠረ ።

ጥያቄ ፡ የማን ነህ?

መልስ ፡ ያባ ዳኘው (የምኒልክ)

ጥያቄ ፡ ዳኘው ምን አለ?

መልስ ፡ ስለበው አለ[2]

በዚህ ዐይነት ያንዲቱ የኢትዮጵያ ተወላጅ የሆነው የሁለቱ ወገን ጦር ሠራዊት ማክሰኞ ግንቦት 30 ቀን 1874 ዓ.ም. ከቀኑ በአምስት ሰዓት ውጊያ ገጠመ ። በጦርነቱ ሰዓት ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የሸዋው የፈረሰኛ ጦር እንደማይቻል እያጋነኑ ፤ ከእርሳቸው ወገን አንድም ሰው በፈረሱ ላይ እንዳይወጣ አስጠንቅቀው ነበር ይባላል ። ይኸንንም ማለታቸው ተዋጊው ጦራቸው የሚሸሽበት ፈረስ እንዲያጣና ጠንክሮ እንዲዋጋ ነበር ። በሸዋ በኩል ደግሞ ምኒልክ" አንድ ጐጃሜ እንዳያመልጥህ ጠብቅ ፤ ካላዘዝኩህ በቀር አትዋጋ ፤ ከበህ ተመልከት" የሚል ትእዛዝ ለራስ ጐበና ሰጥተው ወደፊት ተጓዙ ። ጐጃሞቹ የመድፍ ጥይት አከታትለው በመተኮስ ብዙ ሰው ሲፈጁ እያዩ ፤ ምኒልክ አሁንም ጦራቸው እንዳይተኩስ አስጠንቅቀው ወደፊት መጓዝ ቀጠሉ ። በጣም ሲጠጉም ባጠገባቸው ለነበሩት ለሰናድር ያዥ ዘበኞች ፤ ለባለሚሎች ፤ ለባሩድ ቤቶች* "ተመሬት ተኛ" ብለው አዘዙ ። ከዚያም ራሳቸው ጠጣው በሚባለው ፈረሳቸው ላይ እንደ ወጡ ፈረሱ አንገቱ ላይ ተመትቶ መውደቁን አለቃ ተክሌና ነጋድራስ

1 ያለቃ ተክሌ የእጅ ጽሑፍ ገጽ 124-130 ።

2 በዚህ የርቺት ቃል ምኒልክ ሰለባን እንደ ፈቀዱ ያሳያልና እውነት እንደሆነ የማይገባ ሠርተዋል ማለት ነው ። በኋላ ደግሞ የሰለቡትን ሰዎች ስለ ወቀሱና በዐዋጅ ስለ ከለከሉ ፡ ሁኔታው ትንሽ የተማታ ነው ። የብላቴን ጌታ ኅሩይ የእጅ ጽሑፍ፤ ገጽ 107-109 ።

* ሰናድር ያዥ ፤ ባለሚል ፤ ባሩድ ቤት የሚባሉት ልዩ ልዩ የወታደር ክፍልና ባለ ጠመንጃ ነው ።

አፈወርቅ ይገልጻሉ ። አባ ዳኛው በሌላ ፈረስ ቢወጡም ይኸኛውም
ፈረስ በጥይት ቆሰለ ። በዚህ ጊዜ የተያዘላቸውን ዣንጥላ ዒላማ አድርጎ
የጐጃም ጠረኛ ተኩሶ እንዳይመታቸው በመሥጋት ጥላ ያዥው ቢያ
ጥፍ ፣ "የኔ ጥላ አይታጠፍም ፣ ዘርጋ" ብለው ተቆጡ ። ወዲያው የጐ
ጃም ጦር በፉከራ እየተታኮሰ ሲቀርብ "በል እንግዲህ ሳትነሣ ተኩስ"
ብለው ለጦራቸው ትዕዛዝ ሰጡ ። ጡሩም እንደ ዔሊ እንገቱን ብቻ
ቀና እያደረገ የጥይት እሩምታ ሲዘራ ብዙ የጐጃም ዐርበኛ ወደቀ ።
ከሁለት ሰዓት ውጊያ በኋላ ፣ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከብዙ ቦታ ላይ
ቆስለው መማረካቸውን ፤ ተማርከው እንደ ቀረቡም "ይማሩኝ" ብለው
መውደቃቸውንና ምኒልክም ፣ "አይዞህ ምንም አላደርግህ ተነሥና
ሳመኝ" ብለው በእጃቸው አንሥተው ፣ ሁለቱ ነገሥታት መሳሳማቸ
ውን ፤ ቁስላቸውንም አይተው በማዘን ምኒልክ ፣ በገዛ እጃቸው አከ
መው እንዳዳኗቸው ጸሐፊ ትዕዛዝ ገብረ ሥላሴ በዝርዝር አመልክተዋል ።
በመገርመሪያ ማርከው ወደ ንጉሥ ምኒልክ ያመጡዋቸው ደጃዝማች
መንገሻ አቲከም(በኋላ ራስ ቢቶደድ) መሆናቸውን አለቃ ተክሌ ዘግ
በዋል ።

በዚህም ቀን ጦርነት ፣ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከመማረካቸው
በፊትና በኋላ በዐፄ ምኒልክ የንጉሠ ነገሥትነት ዘመን አንድ ጊዜ
ንቡረ ዕድ ቀጥሎም ፣ እጨጌነት ይዘው የነበሩት አባ ወልደ ጊዮር
ጊስ በጐጃሞቹ በኩል ሆነው በተፋፋመ ጦርነት ማኸል ለማኸል
ሰይፋቸውን እንደ ታጠቁ እየተዘዋወሩ 'ወታደር ሆነህ የሸሸህ ገዝቻ
ለሁ' እያሉ በርትተው ማዋጋታቸውን ከጦር አለቆች ዋናው መሪ ራስ
ደረሶና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከተማረኩ በኋላ ፣ "ንጉሣችሁ ተማር
ከዋልና እጃችሁን ስጡ" የሚል የለፈፉ ድምፅ ቢሰሙ ፣ "ወጊድ
በለው ፣ ንጉሥ ያለ በደብረ ታቦር ነው" ብለው በዠግንነት እስከ
ዘጠኝ ሰዓት ድረስ መዋጋታቸውን ፣ ከሸዋ በኩል በመስተዋት የተመ
ራው የወሎ ጦርና ደጃች ወሌ የጀግንነት ሙያ ማሳየታቸው በነጋድ
ራስ አፈወርቅ ጽሑፍ ተጠቅሷል ።[2]

ነገር ግን ራስ ደረሶም ፣ ራስ በዛብህም ፣ ደጃች ሥዩምም (ራስ
ኃይሉ) ፣ አባ ወልደ ጊዮርጊስም ምንም ጠንክረው ቢዋጉምና ቢያዋጉ

---

1 አቶ ዐጽሜ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን መማረክ ጦርነቱ ከተጀመረ ከአንድ ሰዓት
በኋላ አድርገውታል ። ገጽ 154 ። ማርከስ ደግሞ በገጽ 69 ከ4 ሰዓት ጀምሮ እስከ
ሰዓት በኋላ ድረስ መቆየቱን ገልጿል ።

2 ጸ.ት. ገ/ሥላሴ ፣ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ፣ ገጽ ፻02-፻07 ።
አፈወርቅ ገ/የሱስ ፣ ዳግማዊ ዐፄ ምኒልክ ፣ ገጽ 32-37 ብላቴን ጌታ ኅሩይ ወ/ሥላሴ
የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፣ ገጽ ፻04-፻08

ዋናው መሪ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከተማረኩ በኋላ ፣ በጐጃሞቹ
በኩል የድል አድራጊነት ተስፋ እንደማይኖር ግልጽ ነበር ። እንደ
ኢትዮጵያ ያለ ኋላ ቀርና በበላይ መሪው ብቻ የሚታዘዝ ጦር ከመሪው ጋር
ያላገኘውን ድል ብቻውን ያገኘዋል ማለት ከንቱ ነው ። ቢሆንም
ጦርነቱ በአምስት ሰዓት ተዠምሮ ወደ ሰባቱ ሰዓት ላይ ንጉሡ ከተ
ማረኩ በኋላ ፣ እነራስ ደረሶ እስከ ዘጠኝ ሰዓት ድረስ ሁለት ሰዓት
ለብቻቸው መቀጠላቸው በእርግጥም የነራስ ደረሶን እልህና ዤግንነ
ታቸውን በትክክል የሚያሳይ ነው ማለት ነው ።

የቀድሞ ጸሐፊዎቻችን የሁለቱን ወገን አሰላለፍ ፣ ይኸውም ማለት
የያንዳንዳቸውን የሠራዊት ቁጥር ፣ የባለ ጠበንጃውንና የባለ ጦሩን ፣
በጦርነት ላይ የቆሰለውንና የሞተውን በየታሪካዊ ጽሑፋቸው ላይ
አሥፍረው አላቆዩንም ። ቢሆንም ፣ የጦርነቱ አዝማሚያ ሲገመገም
በጐጃሞቹ በኩል እልህ የተበረዘበት የጀብዱ ሥራ ሲታይ ፣ በሸዋዎቹ
በኩል ለተኩስ ሳይቸኩሉ ለጠላት ደረትን ሳይሰጡና ለጥይት ሳይመቹ
ተኝቶ ጠላትን በጥይት እየመቱ በመጣል የተሻለ የአወጋግ ዘዴና
ዝግጅት እንደ ነበረ ይታያል ። የዚህም ምክንያት ፣ ንጉሥ ተክለ ሃይማ
ኖት አዳል ተሰማ እየተባሉ በዚያው ባገራቸው ፣ በጐጃም ፣ በዘመዶ
ቻቸው በነደጃች ብሩ ጐሹ ፣ በነደጃች ተድላ ጓሉ ቤት የወጣትነት
ጊዜያቸውን ሲያሳልፉ ፣ ምኒልክ ከ12 ዓመት ዕድሜ ዠምረው ባፄ
ቴዎድሮስ ቤተ መንግሥት ባለሟልም ፣ አማችም ሆነው የ10 ዓመት
ጊዜ ሲያሳልፉ ብዙ የጦርነት ሁኔታ በቃልም በልምምድም ያጠኑ
ይመስላል ።

በመጨረሻ ፣ መቅደላ በግዞት በነበሩበት አጭር ጊዜ ውስጥ ካቸው
ከተጋዙት ፈረንጆች ጋር እንደ ነበረ ፣ ወደ ሸዋም ተመልሰው በሸዋ
እንዳባቶቻቸው የነጋሢነት ሥልጣን ከያዙ ወዲህ ፈረንሳዮቹን እነ
ሙሴ ፒዬር አርኑን ፣ ኢጣልያኖቹን እነ አንቲኖሪን ፣ እነ ማርቲኒን
እያቀራረቡ የአውሮፓዎችን ባህልና ሥልጣኔ መጠየቅና መረዳት
ይወዱ ስለነበረ የጦርነቱንም ሥልት ተራመድ ፣ ተኩስ ፣ ውደቅ ፣
ተነሡንም በመጠኑ ከፈረንጆቹ አጥንተው በቃል ያጠኑትን በዚህ
በእምባቦ ጦርነት ከሥራ ላይ አውለውታል ማለት ነው ።

በዚህ በእምባቦ ጦርነት ፣ ከሸዋ ወገን የሞቱት ቁጥር 913 ፣
የቆሰለው 1648 ፣ በጦርነቱ ሜዳ በውጊያ የወደቀው ፈረስ 534 መሆ
ኑንና በሰሞኑ በተነሣው በሽታ የሞተው ቁጥር 3123 መድረሱን
ከጦርነቱ ቀደም ባለው ጊዜ ፊታውራሪ ሸዋረገድ የሚባሉት
የራስ ዳርጌ ልጅ በሚያዝያ 10 ቀን ከፈረስ ወድቀው በዶዶሳ ወንዝ
ሠፈር በተደረገበት ጊዜ ሞተው ሬሳቸው በሳጥን ሆኖ እየተጓዘ ቆይቶ

ወደ እንጦጦ ተመልሰው ላባታቸው አስረከበው በታላቅ ሐዘን መቀ
በራቸውን አቶ ዐፅሜ ገልጸዋል ።[1] በጉጃም በኩል ስለ ደረሰው
ጉዳት የሚገልጽ መረጃ አልተገኘም ።

1 አቶ ዐጥሜ ፣ የጋላ ታሪክ ፣ ገጽ 154- 155
ከደጃዝማች መታፈሪያ መልክ ጻዴቅና ከብላታ ደሬሳ አመንቴ የቃል ገለጻ የተገኘ ።

ንጉሥ ምኒልክና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የተዋጉበት የእምባቦ ቀበሌ

ምዕራፍ ዐሥራ ዘጠኝ

የአሸናፊ በጎ አድራጊ — የንጉሥ ምኒልክና የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጉዞ ወደ እንጦጦ—ወረይሉ ላይ ካፄ ዮሐንስ ተገናኝተው በሁለቱም ላይ የደረሰው ቅጣት

በዚህ በአሁኑም፣ ባለፈውም ወደፊትም በሚያደርጉት ጦርነት ሁሉ ምኒልክ በጉልበታቸውና በኃይላቸው የመመካት፣ ጦር የማጫር ሁኔታ አይታይባቸውም። ተዋግተው ካሸነፉ በኋላ እጃቸው በወደቀው ምርኮኛ ላይ 'በለው፣ ግረፈው፣ ቁረጠው' የሚባል የጭካኔና የዕብሪት ሥራ አያሳዩም። በዚህ ፈንታ በርኅራኄ ለሁሉም የሚገባውን በጎ አድራጎት ከፈጸሙ በኋላ፣ ጠቅላላው የባላጋራ ጦር በውድም በግድም ታዞ የመጣ መሆኑን ስለሚረዱት፣ ጠቅላላ ምሕረት ከማድረግ በቀር ተሠልፎ የወጋኝን ሁሉ አስሬ ላጉላላው ወይም ልግደለው አይሉም።

አሁንም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት፣ ምንም እንኳን ከውጊያው በፊት የትዕቢት ቃል በመላክና አባይን ተሻግረው መጥተው ቢወጉዋቸው፣ ቆስለውና ተማርከው ከፊታቸው ሲደርሱ በምን አኳኋን እንደ ተቀበሏቸው ከጐጃምም አለቃ ተክሌ ሲያወሱ እንደዚህ ብለዋል። "ያን ጊዜ ንጉሥ ምኒልክ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የርኅራኄ ሥራ ሠራለት እንጂ፣ ስድቡን ቂም አድርጎ አልጨከነበትም። ከብዙ ላይ ቆስሎ ነበርና ሐኪም ፈልጎ አረሩን (ጥይቱን) አስወጥቶ ፍሪዳና ማር፣ ቅቤ እየመገበ ጫት ማታ እየተመላለሰ እየጠየቀ አዳነው።"[1]

ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ይኸን በጎ አድራጎት ሲያሳዩ እርሳቸውን ተከትሎ ለተዋጋው የጐጃም ጦር፣ "እኔ ሳልፈልጋችሁ እናንተ ፈልጋችሁኝ መጣችሁ፣ እግዚአብሔር ግን በትዕቢታችሁ ጣላችሁ አሁንም በያገራችሁ ግቡ" የሚል ዐዋጅ አድርገው፣ ከጌታዩ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አልለይም ያለው እንዲከተል፣ ወዳገሬ እገባለሁ ያለውን አደጋ እንዳያገኘው ራስ ጐበና እየጠበቁ አባይ ወንዝ ድረስ

1 ያለቃ ተክለ ሥላሴ የእጅ ጽሑፍ፣ ገጽ 126-127

እንዲሸኙ ፣ የቆሰለውንና የደከመውን ያገሩ ባላባቶች እነ ፊታውራሪ ቀዲዳ በየቤታቸው ተቀብለው ፣ አስታመው ሲድኑ እንዲሸኙ አድርግው ፣ በበቅሎ ለመሔድ ያልቻሉትን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን በእልጋ አስተኝተው በዝግታ የመልስ ጉዞው በሰኔ 5 ቀን ተዠምሮ በሰኔ 19 ቀን እንጦጦ ከተማቸው ገቡ ።[1]

እንደ ገቡም ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የተለየ አዳራሽና እልፍኝ ተዘጋጅቶ ፣ ምርኮኛውን ንጉሥ ከእምባቦ የተከተላቸውንና ከጐጃም የመጣውንም ጭፍራቸውን ከእንጦጦው ቤተ መንግሥት ምግብና መጠጥ እየቀረበ ግብር ሲያበሉ ፣ ሁለቱም ነገሥታት እንደ ባላጋራ ሳይተያዩ ፣ እንደ ሁለት ወንድማማች በሰላምና በደስታ ወግ እየተለዋወጡ ሲጫወቱ ሰነበቱ ። ከዕለታት አንድ ቀን በዚሁ የጭውውት ጊዜ፣ "ሰማህ ወይ ፣ እኔ ማርኬ እንደዚህ እንቀባርሬ አስቀመጥሁህ ፣ ተሸንፌ እንተ ማርከሽኝ ቢሆን ኖሮ ምን ታደርገኝ ነበር?" ብለው ምኒልክ ለተክለ ሃይማኖት ጥያቄ ቢያቀርቡ ፣ የጐጃሙ ንጉሥ ፣ "እኔማ ብሆን ቆራርጬ ነበር የምጥልዎ" ብለው መለሱና ሣቅ ሆነ ። ቀጠል አድርገው ምኒልክ "ታዲያ የሚሻለው ያንተ ነው ወይስ የኔ" የሚል ጥያቄ ቢያስከትሉ ፣ "ሲያሸንፉ ለተሸነፈ ኀራራት አግባብ ነው" ብለው የምኒልክን አቅዋም የተሻለ መሆኑን አጸደቁ ይባላል ። "እኔ ብሆን ቆራርጬ ነበር የምጥልዎ" ያሉትም ምናልባት ለማሣቅና ምኒልክን ለማስደሰት ይሆናል እንጂ ከልብ ላይሆን ይችላል ።[2]

ሁለቱ ነገሥታት በሚዋጉበት ጊዜ ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስ ደብረ ታቦር ከተማ ነበሩ ። ቀደም ብለው ፣ "እኔ መጥቼ በዳኝነት እስክገላግላችሁ ድረስ በየወሰናችሁ እርጉ ፣ እንዳትዋጉ" ብለው በደብዳቤ ማስጠንቀቃቸው ይታወሳል ። አዲስ የመጡት ጳጳሳትም ፣ በንጉሠ ነገሥቱ ማሳሰቢያ ላይ ውግዘት ጨምረው ለሁለቱም ነገሥታት ከላኳቸው ደብዳቤዎች ለምኒልክ የደረሳቸው ከተዋጉ በኋላ ነበር ። ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የተጻፈውንም እንዳንዶቹ ደስታ ኃይሉ የሚባለው ሽፍታ ፣ አንዳንዶች ደግሞ ራስ ደረሶ ተቀብለው ንጉሡ ያዩት እንደሆን ጦርነቱን እንዳያስቀሩት በመሥጋት ሳያሳዩአቸው ደበቁት ይባላል ።

1 አቶ ዐጥሜ የጋላ ታሪክ ፣ ገጽ 155 ።

2 ጸ.ት.ገ.ሥላሴ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ገጽ 102-107 ። የጥያቄና የመልስ ጭውውቱን እስታ ተክለ ሥላሴ በምኒልክና በን.ተ.ሃይማኖት መኳንንት መካከል አድርገውታል ፤ ገጽ 127 ።

ዐፄ ዮሐንስ የሁለቱን ነገሥታት ውጊያ የምኒልክን ማሸነፍ ፣ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን መማረክ ሲሰሙ ፣ መኳንንቶቻቸውን ሰብስበው "ክረምት ሲወጣ ወደ ሸዋ እንዘምታለንና ከብታችሁን እያጠነከራችሁ ክረሙ" ቢሏቸው ፣ ከመኳንንቱ የሚበዙት "ንጉሥ ምኒልክ እንኳን የጐጃሞችን መሣሪያ ጨምረው በራሳቸውም ቢሆን የሚያስፈሩ ሆነዋልና አሁኑኑ ቁስለኛው ሳይሽር ፣ የደከመው ሳይበረታ ፣ ገመምተኛው ሳይነሣና ሳይጠነክር ብንደርስባቸው ይሻላል እንጂ ክረምት ውጭስ አንችላቸውም" ብለው ስለ መከሩዋቸው ፣ "ሰኔ ሲያልቅ ሐምሌ ሲገባ ከደብረ ታቦር ተነሥተው በአማራ ሳይንት በኩል ተጓዙ" ሲሉ ጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴና የርሳቸውንም ጽሑፍ መሠረት ያደረጉት ብላቴን ጌታ ኅሩይ ያረጋግጣሉ ።[1]

ይኸ ሁኔታ ከሁለቱ ነገሥታት ጦርነት በፊት ንጉሠ ነገሥቱ በሁለቱ ተዋጊዎች ላይ የነበራቸውን ስሜት በትክክል ይገልጻል ። በጦርነቱም ጊዜ ተክለ ሃይማኖት ምኒልክን አሸንፈው፣ ኃይላቸውን ቢቀንሱላቸው ይወዱ እንደነበረ አይጠረጠርም ። ተክለ ሃይማኖት ቢያሸንፉም በአሸናፊነት እኔን ይጫናል በማለት እንዝመትበት የሚልም ስሜት በርሳቸውም ፣ በመኳንንቶቻቸውም ልብ አያድርም ነበር ለማለት አይቻልም ። በዚህ ምክንያት ፣ ከእምባቦ ዠምሮ ምኒልክና ተክለ ሃይማኖት ባላጋራነታቸውን ረስተው ሲወያዩ ፣ ሲወዳጁ የምኒልክ የአሸናፊነት ወሬ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መሣሪያ በንጉሥ ምኒልክ እጅ መግባት በዐፄ ዮሐንስ ሠፈር ሲሰማ ሥጋት ሳይጥል አልቀረም ።

ስለዚህ ፣ ዐፄ ዮሐንስ በሸዋ ላይ ለመዝመት ከነሠራዊታቸው ፣ በዋናው ክረምት በሐምሌ ወር ፣ በውሃ ሙላት ብዙ ሰውም እያለቀባቸው ወደ ወሎ ተጓዙ ። በዚህም ጊዜ ደጃዝማች መሸሻ ሰይፉ የምኒልክ የዙፋን ባላንጣ ሸፍተው ብዙ ጊዜ ከራስ ዳርጌም ፣ ከነደጃች ወልደ ሚካኤልም ጋር በሚዋጉበት ጊዜ በገሃድ ያፄ ዮሐንስ ድጋፍ እንደ ነበራቸው ይገመታል ።* በኋላ ደግሞ ምኒልክ ለዮሐንስ ገብተው ስምምነቱ ስለ ተዠመረ ፣ ዮሐንስ ለመሸሻ የሚሰጡትን ድጋፍ ቀዝቀዝ አድርገው የነበረውን አሁን በምኒልክ ትእዛዝ ከታሰሩበት ሥፍራ ከአትሮንስ ማርያም ፈትተው ግንባር ቀደም በማድረግ በምኒልክ ላይ ለመጫን ይዘው በለጋምቦ በኩል አድርገው ወደ ወረይሉ

1 ብ.ጌ.ኅሩይ ፣ የኢት ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፣ ገጽ 109-110

* መሸሻ ሰይፉ የንጉሥ ሣህለ ሥላሴ የልጅ ልጅ ያቤቶ ሰይፉ ልጅ ስለሆኑ ከንጉሥ ኃይለ መለኮት ልጅ ከምኒልክ ጋራ የታናሽና የታላቅ ልጆች ናቸው ማለት ነው።

በግሥጋሜ ሲጓዙ ፣ ምኒልክ ምንም እንኳን ከተክለ ሃይማኖት ተራር ቀው ቢወዳጁ ያጼ ዮሐንስ በክረምት ወደ ወሎ ግሥገሣ ለሰላም አለ መሆኑን ቢረዱትም ፣ እንደ ልማዳቸው ስሜታቸውን በልባቸው ይዘው የእምባቦን የጦርነት ሁኔታ በደብዳቤ አድርገው መልከተኞቻቸውን ደጃች መሸሻ ወርቄንና የሻነው ተፈሪ የሚባሉትን ወዳጼ ዮሐንስ ልከው ሁኔታውን በትዕግሥት ሲጠባበቁ ቀጥሎ ያለው ደብዳቤ ካጼ ዮሐንስ መጣላቸው ።

> መልእክት ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ. . .ይድረስ ከንጉሥ ምኒልክ . . . በጌምድር ሳለሁ ሁለቱ ነገሥታት ተዋግተው ድሉ ለንጉሥ ምኒልክ ሆነ ፣ ንጉሥ ተክለ ሃይ ማኖትን ይዘው ወደ ሸዋ ተጓዙ ሲሉ ብስማ እግዚአብሔር የፈቀደውን ሠርቷል ። የክርስቲያን ደም በማይረባ ነገር በመፍሰሱ (ሳዝን) የናንተን ደብዳቤ ስጠብቅ ደብረ ታቦር ላይ ወር ሙሉ ተቀመጥሁ ። ኋላ ግን ወሬያችሁ ቢጠፋ ብኝ ይህስ ነገር አለበት ብዬ ተነሥቼ ስመጣ ሳይንትን ሳል ፌው የንጉሥ ወረቀት ደረሰልኝ ። ደብዳቤውንም አይቼ ፣ መዘግየቱ በመንገዱ ርዝመት ሆኖ ተንኮል አለመኖሩን ሳውቅ ወደ ቤገምድር ለመመለስ አሰብሁ ። ነገር ግን ፣ ክረምቱ ተጭኗልና ሠራዊቴ የሚጐዳብኝ ሆነ ። በወሎ እንድከርም ፈቃድ ይደረግልኝ ። እኔም አገር አልበድልም ። በጥቢ (ክረ ምት ሲወጣ) ተገናኝተን ሁሉንም ተማክረን ወደ ቤገም ድር መመለስ ይሻለኛል ብዬ ነው እንጂ ሌላ ጉዳይ ኖሮ ብኝ አይደለም ። ደግሞ ይህም የሚያሳዝን ነገር ሲሆን ተመልሼ ሠራዊቴ በውሃ ሙላት በጭቃ ያለቀው አልቆ የተረፈውን ይዤ መመለስ ይሻለኛል ። 1

በዚህ ደብዳቤ ውስጥ ፣ "ወሬያችሁ ቢጠፋብኝ ይህስ ነገር አለ በት" የሚለው ቃል ምኒልክን "በኔ ላይ የሸፈቱ መስሎኝ" ለማለት ነው ። ከዚያ ደግሞ ዝቅ ብለው ፣ "ተንኰል አለመኖሩን ባውቅ ወደ ቤገምድር ለመመለስ አሰብሁ" የሚሉት ፣ ደብዳቤው የዘገየው በመን ገድ ርዝመት እንጂ ፣ በኔ ላይ ለማመጥ አሳብ እንደሌለዎ ስለተረዳሁ ወደ ቤገምድር ለመመለስ አሰብሁ ማለታቸው ነው ። ከዚህ ጋር መደምደሚያውን የመላዋ ኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሆነው ለምኒል ክም የበላይ ገዥ መሆናቸው ሲታወቅ ፣ "በወሎ እንድከርም ፈቃድ

---

1 ብ.ጌ. ኅሩይ የኢት- ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፣ ገጽ 110-111

ይደረግልኝ" ማለታቸው ፣ ንጉሥ ምኒልክ ገና ዐፄ ቴዎድሮስ ሳይሞቱ በሸዋ ላይ ወሎን የራሳቸው ግዛት አድርገው በወረይሉ ከተማ ከት መዋል ። ወደ እምባቦ ሲዘምቱ የወሎዋ ባላባት ወይዘሮ መስተዋት ጭፍራ ይዘው ምኒልክን የተከተሉበት ምክንያት ይኸው ነው ።

ስለዚህ ዘመኑ ምንም የበላይ ንጉሠ ነገሥት ያለበት ቢሆን የባለ ጉልት ጊዜና እያንዳንዱ መስፍን በቤቱ አዛዥ ፣ ናዛዥ እርሱ ስለሆነ ያሰርሱ ፈቃድና መስተንግዶ አንዱ መስፍን ፣ ንጉሠ ነገሥትም ቢሆን በግዛቱ ውስጥ አይገባበትም ። "አገር አላጠፋም" ማለታቸውም አንዱ ንጉሥ ወይም መስፍን ካንዱ አገር ወደ ሌላው ሲሔድ ከተነሣ በት አገር በቂ ስንቅ መያዝ ይቸግረዋል ። ቢይዝም የጉዞው ወይም የዘመቻው ጊዜ በረዘመ መጠን ስንቁ ያልቅና ለወታደር ያለው ምርጫ ከሠፈረበት አውራጃ ካለው ነዋሪ ሕዝብ ላይ ዘርፎ መብላት ነው ። ከዚህ የተነሣ ፣ ንጉሠ ነገሥቱ አገር አልበድልም ማለታቸው በትዕዛዝ ወይም በይሉኝታ በነራስ ሚካኤል አማካይነት ሕዝቡ ዐውቆ ይሰጠ ኛል እንጂ እንዲዘረፍ አላደርግም ማለታቸው ነው ።

የዚህን ዐይነቱን ያጼ ዮሐንስን የትሕትና አባባል ፣ የንጉሥ ምኒ ልክ መልስ ሞገስ ሰጥቶት ይገኛል ። ንጉሠ ነገሥቱና ንጉሡ እንደ መልካም የፖለቲካ ሰው በቃል ልውውጥ እየተጫወቱ ፣ እንደ ኃይለኛ ባላጋራ ውስጥ ለውስጥ እየተጐነታተሉ ፣ በይፋ ደግሞ በጨዋነት እየ ተከባበሩ ፣ በሁለቱ ጐን ላሉት ወደ ጠብ ለሚገፋፉዋቸው የጦር ባለሥ ልጣኖች መንገድ ከመስጠት እንደሚቆጠቡ ይታያል ።

በዚህ ምክንያት ፣ ምኒልክ ደብዳቤው እንደ ደረሳቸው በእምባ ቦው የጦርነትና በጉዞ ሠራዊታቸው መድከሙንና የክረምቱን መከ በድ ሳያመከኙ ፣ "ጃንሆይ ፣ እንደዚህ ከቀረቡ ሳንገናኝ አንከርምም ። እኔም መጣሁ ። ከድንኳን ቤት ይሻላልና ወረይሉ ከኔ ቤት ይግቡ" የሚል ደብዳቤ አስቀድመው በሐምሌ 14 ቀን 1875 ዓ.ም. ከእን ጦጦ ተነሥተው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን እንደያዙ በሐምሌ 16 ቀን ደብረ ብርሃን አድረው በነሐሴ 7 ቀን ወረይሉ ሲደርሱ ንጉሠ ነገሥቱ በታላቅ ክብርና በመድፍ ተኩስ ተቀበሏቸው ። በዚያን ጊዜ ያጼ ዮሐንስም መኳንንት "ጦራቸው ከኛ ይበልጣል ለምን አልወጉ ንም" እያሉ ምኒልክን አሙ ይባላል ። 1

እንደ ተገናኙ ምንም እንኳን ሁለቱ የቀድሞ ጠበኞች እንጠጠ ሳሉ ላለመከሳሰስ ውስጠ ስምምነትና ልባዊ ዕርቅ ቢያደርጉም ፣ ንጉሠ

---

1 አቶ ዐጥሜ ፣ የጋላ ታሪክ ገጽ 155-156 ።

ነገሥቱ ሁለቱን ግራና ቀኝ አጋቁመው "እኔ መጥቼ እስከገላግላችሁ ድረስ አትዋጉ" ያሉትን ትዕዛዝ አፍርሰው በመዋጋታቸውና ሰዋቸውን በከንቱ በማስጨረሳቸው እንደ ተወቀሱ አለቃ ተክሌ ገልጸውታል ። ጸሐፊው በምኒልክ ላይ የተሠነዘረውን ወቀሳና ከምኒልክ ወገን የተሰጠውን መልስ ሳይጠቅሱ ተክለ ሃይማኖት ከንጉሠ ነገሥቱ ፣ "ለምን ተዋጋህ?" በሚል ለቀረበላቸው ጥያቄ ፣ "ንጉሥ ምኒልክ እምቢ ብሎ ገፍቶ መጥቶ ያለውድ በግድ ገጠመኝ. . .አሽከሮቼ ያቀኑትን አገር ቀምቶ ምርኮውን ሁሉ እጅ አደረገ ፤ የጃንሆይ ደብዳቤ ቢዘገይብኝ አገሬን ገንዘቤን አልሰጥም ስል ተዋጋሁ" ሲል ፣ ዐፄ ዮሐንስም "አትዋጋ ብዬ የላክሁብህን ደብዳቤ ማን ወሰደው" ብሎ መላከተኞቹን ቢመረምር * "ደስታ ኃይሉ የሚባል ሽፍታ ከመንገድ ቀማን" ብለው እንደ መለሱ ከጠቀሱ በኋላ ዐፄ ዮሐንስ ያለ ትእዛዝ በተዋጉበትና ሕዝቡን ባስፈጁበት ከንጉሥ ምኒልክ ላይ ወሎን ወስደው ለልጃቸው ለራስ አርአያና ለራስ ሚካኤል ፣ ሰባት ቤት አገውን (አገው ምድርን) ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ወስደው ለራስ አሉላ መስጠታቸውን ያረጋግጣሉ ። [1]

በመጨረሻ ጊዜ ቤገምድርን ፣ ደምቢያን ለራስ አርአያ ሰጥተው የወሎን ግዛት ጠቅልለው ለክርስትና ልጃቸው ለራስ ሚካኤል ስለ ሰጡዋቸው በምኒልክ ዘንድ ቅሬታ ነበር ። በተለይ እርሳቸው እንደ ወገን ያደረጉዋቸው ወይዘሮ መስተዋትና ልጃቸው ኃይለማርያም እየተዳከሙ ራስ ሚካኤል የወሎን ጠቅላላ ግዛት በመጨበጥ ስለ ተጠናከሩ በምኒልክ ዘንድ ቅሬታው እየባሰ ሔዶ ነበር ።

---

* አለቃ ተክሌ ባጸጻፋቸው ላይ ዮሐንስም ለማንም የአንቱታ ክበረታ አይሰጡም ።

1 ያለቃ ተክሌ የእጅ ጽሑፍ ገጽ 127-128 ።

ራስ ሚካኤል

(ከሞሪስ ደ ኮፒ)

ምዕራፍ ሐያ

የራስ እርእያና የወይዘሮ ዘውዲቱ የጋብቻ መሣሪያነት — የእምባቦው ጦርነት ያስከተለው ውዝግብ — የወሎ ግዛት ከምኒልክ እጅ ወጥቶ በንጉሠ ነገሥቱ ቁጥጥር ውስጥ መግባት

በዓለም ያሉ ነገሥታት ፣ በፈላጭ ቆራጭነት በነበሩበት ዘመን መን ሲያቅታቸው ፣ ወደ ራሳቸው ጐራ ለመሳብ ዘራቸውን ከዘሩ ያንድን አስፈሪ መስፍን ወይም አሥጊ ቀንደኛ መሪ በቀጥታ ማሳ ይደባልቁ ነበር ። ከተደባለቀው ዘር ውስጥ የተገኘው መስፍን ለልጅ ልጅ እንዲገዛና በርሱ አማካይነት የነርሱ ስም ፣ የነርሱ ዝና ለታሪክ እንዲቆይ ጽኑ ምኞታቸው ነበር ። ብዙ ጊዜ ለዚህ ፖለቲካና ለገዥነት ዓላማ ሲባል ለወንድ ያልደረሰች ልጅ አገረድ ፣ ለሴት ያልደረሰ ወጣት መሣሪያ ሆነው በመሥዋዕትነት ሲዳሩ ሲኳሉ ኖረዋል ። ይህ ዐይነቱ መሥዋዕትነት ሊቀር የቻለው በምሁራን ነጻ አስተሳሰብና በሕዝብ ንቅናቄ ግፊት የዘውድ አገዛዝ በሬፑብሊክ ሲለወጥ ፣ ወይም የዘ የአስተዳደሩ ውዱ ፈላጭ ቆራጭነት በሕገ መንግሥት ዐዋጅ የተወሰነ ሲሆንና ሥልጣን ወደ ሕዝብ ወኪሎች የተዛወረ ጊዜ ብቻ ነው ።

በዚሁ መሠረት ፣ ቀደም ባለው ጊዜ ውስጥ ዐፄ ቴዎድሮስ ብዙ ታላላቅ ልጆች እያሏቸው ሕፃኑን ዓለማየሁን አልጋ ወራሽ ያደረጉበት ፣ ወይም ሴት ልጃቸውን ወይዘሮ አልጣሽን ለሸዋው የወጣት መስፍን ለምኒልክ የዳሩበት ከዚሁ ስሜት ጋር የተያያዘ ነበር ። ለጋብቻ ወደጐን አቆይተው የንጉሠ ነገሥቱን ልጅ አልጣሽን ለማግባት ተገድደዋል ። ብቻ ከልባቸው ጣይቱን የተመኙት ምኒልክ በተጽዕኖ የጣይቱን

በዚሁ ዐይነት ፣ ምኒልክና ተክለ ሃይማኖት አንድ ጊዜ ወረይሉ ፣ አንድ ጊዜ ቦሩ ሜዳ በነበሩበት ሰዓት ከንጉሠ ነገሥቱ ካሤ ዮሐንስ ወደ ንጉሥ ምኒልክ ስለ ጋብቻ የተላከውን መልእክት ብላቴን ጌታ ኅሩይ ወልደ ሥላሴ እንደዚህ ሲሉ አስፍረውት ይገኛል ። “. . .ዐፄ ዮሐንስ መቼም ቢሆን ለኢትዮጵያ የሚያስቡት አሳብ መሠረት ያለው ነበርና የንጉሥ ምኒልክ ኃይላቸው እየበረታ ፣ ሠራዊታቸው እየበዛ መሔዱን አይተው ፣ “ከእንግዲህ ወዲህ ለእኔም ያለኝ አንድ ወንድ ልጅ

ብቻ ነው ። ለንጉሥ ምኒልክም ያለቻቸው አንዲት ሴት ልጅ ብቻ ናትና የኔ ወንድ ልጅ የንጉሥ ምኒልክን ሴት ልጅ ያገባ እንደሆነ ፤ እኛም ብንሞትና ብናልፍ የሁለታችንም ዘር በአልጋው እንዲቀመጥ ሴት ልጅዎን ለልጄ ይስጡልኝ” ብለው ራስ አሉላን ፤ ራስ ገብረ ኪዳንን ፤ ቢቶደድ ገብረ መስቀልን ወደ ንጉሥ ምኒልክ ላኩዋቸው ። ንጉሥ ምኒልክም ይህን የጋብቻውን ነገር በሰሙ ጊዜ ፤ “የልጅቱ ዕድሜ ገና 6 ዓመት ስለሆነ ፤ ሕፃን በመሆኗ ብቻ ነው እንጂ ጋብቻው እጅግ ያማረ ነውና ጃንሆይ ፈቃዳቸው ከሆነ የኔም ፈቃዴ ነው” ብለው ተናገሩ ። ዐፄ ዮሐንስ አሳባቸው በመፈጸሙ ደስ አላቸው ። ወዲያውም ስለ እምባቦ ጦርነት መቀጫ ከንጉሥ ምኒልክ የተወሰደባቸው የወሎ ግዛት ለራስ አርአያ እንዲሆን ተማከሩና ዐዋጁ ተነገረላቸው ።[1] የራስ አርአያም ዕድሜ በዚህ ጊዜ 12 ዓመት ሲሆን ፤ የዘውዲቱም ዕድሜ እላይ እንደ ተባለው 6 ዓመት ነበር ። የጋብቻውን ዕድሜ እንደዚህ ያሳጠረው የፖለቲካው ጋብቻ መሆኑ ነው ። ይኸን የመሰለው ጋብቻም ፤ በኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን ቀደም ብሎ በሌላውም ዓለም ይደረግ ነበር ። የፈረንሳዊ ንጉሥ ሉዊ 15ኛ በ11 ዓመቱ የ3 ዓመቷን የእስፓኝ ንጉሥ ሴት ልጅ ማጨቱ በታሪክ ተመዝግቦ ይገኛል ።[2]

ስለዚህ ፤ በሁለቱም ቤተ መንግሥት የተደገሰውን ድግስ ፤ ለሙሽራውና ለመላከተኞቹ ለነራስ ገብረ ኪዳን ፤ ለነራስ አሉላ የተሰጠውን የሽልማት ብዛቱንና ዐይነቱን ጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ በሙሉ በመጽሐፋቸው በምዕራፍ 33 ላይ በደንብ ዘርዝረውታል ። ለሙሽራው ለራስ አርአያ ከምኒልክ ከተሰጠው ስጦታ ውስጥ 1 መድፍ ፤ 500 ጠበንጃ ፤ 500 ፈረስና በቅሎ ፤ 500 አገልጋይ ፤ 100 ሰርፍና ሥጋጃ ይገኝበታል ። ዐፄ ዮሐንስም ለሙሽራይቱ ለወይዘሮ ዘውዲቱ ከወረይሉ ወደ መኖሪያ ቤታቸው እስኪደርሱ ያደሩበትን ቦታ ሁሉ ርስተ ጉልት አድርገው ሰጧቸው ይባላል ።[3]

---

1 ብ.ጌ.ኅ.ወ/ሥላሴ ፤ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፤ ገጽ 1፤2 ። ጸ.ት. ገብረሥላሴ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ በሚባለው መጽሐፋቸው ልጅቱ ሕፃን ነች እንጂ ምን ከፋኝ ቢሉ ዮሐንሰ “የንጉሥ ልጅ ባንቀልባና በማደጐ ይሔዳል (ሔዶ ይዳራል) ግድ የለም” ብለው መለሱ የሚል ይገገኝበታል ፤ ምዕ.33 ።

2 M. de Coppet, Chronique du Regne de Menilik p.185,No. 719.

3 Ibid .pp. 185-186 No. 11 ምኒልክ ዘውዲቱን የወለዱዋቸው ከደንበኛ ሚስት ሳይሆን ከወሎ ባላባት ከሚወለዱት ከወይዘሮ አብቺው ሲሆን ፤ ዐፄ ዮሐንስም አርአያን የወለዱ ካንዲት አሊማ የክርሰትና ስማቸው (ጥበበ ሥላሴ) ከሚባሉ የደንከል (ጥልጣል) ተወላጅ መሆናቸውን ፤ ሴትዮዋም ክርስትና ተነሥተው እንደቆዩ አርአያ በተወለዱበት ቀን መሞታቸውን አንዳንድ ሰነዶች ይጠቁማሉ ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ፤ ምንም ለግብር ይውጣ “ጥፋቱ የንጉሥ ምኒልክ ነው ፤ የኔ አይደለም” በማለት ዐፄ ዮሐንስ ላይ ክርክር ቢያደርጉም ፤ ከእምባቦ ጦርነት ወዲህ ፤ በጉዞም ላይ ሆነ እንጦጦም ሳሉ በምኒልክ ዘንድ በተደረገላቸው እንክብካቤ ልባቸው ከምኒልክ ጋር ነበር ይባላል ።

ንጉሥ ምኒልክ ፤ በእምባቦ ጦርነት የማረኩትን የጦር መሣሪያ በንጉሠ ነገሥቱ ትእዛዝ ፤ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እንዲያስረክቡ በመገደዳቸው ቅሬታ ተሰምቷቸው እንደነበረ ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደዚህ ሲሉ ገልጸዋል ። “አንዳንድ ጊዜ ዐፄ ዮሐንስ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የሚያደሉ በመሆናቸው ፤ ንጉሥ ምኒልክ የሞትሁበትን መሣሪያ ለምን ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አስረክብ ይሉኛል በማለት እጅግ አዘኑ ። ቢሆንም የንጉሥ ቃል ረዘመ ብለው አያሳጥሩት ፤ አጠረ ብለው አያስረዝሙት የሚባል ነገር አለና መድፉንም ፤ ሰናድሩንም በሙሉ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አስረከቡ ።”

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ወዳገራቸው ወደ ጐጃም ሲመለሱ የተማረኩባቸውን መሣሪያ በምን አኳኋን እጅ ለማድረግ እንደቻሉ ሲያስረዱም ፤ ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደዚህ ብለዋል ። “. . . የሠርጉ ወራት ካለፈ በኋላ ንጉሥ ምኒልክ ከወረይሉ ተነሥተው ባንድ ቀን ግሥጋሤ ቦሩ ሜዳ ገብተው ካፄ ዮሐንስ ተገናኙ ። የትግራይ መኳንንትም የንጉሥ ምኒልክን አኳኋንና የሠራዊታቸውን ብዛት በማየት ሥጋት ስለ አደረባቸው ክፉ ምክር ይመክሩባቸው ጀመር ።”

ይኸን “ክፉ ምክር” የተባለውን ብላቴን ጌታ በትክክል አልገለጹትም ። ምናልባት ፤ “ምኒልክ በዚህ ዐይነት ከበረቱ ለእርስዎም በሕይወትዎ አይገዙልዎትም ፤ ወደፊት ልጅዎንም አያስገዙምና አሁን ቦሩ ሜዳ እንዳሉ እጃቸውን ይዘን እንሰርና በርሳቸው ፋንታ የንጉሥ ሣህለ ሥላሴን የልጅ ልጅ ደጃች መሸሻ ሰይፉን አንግሠን ወደ ሸዋ እንላክ” ብለዋቸው ይሆናል ። ዐፄ ዮሐንስ ግን ፤ በተፈጥሮአቸው ከተንኮል ይልቅ የሐቀኝነት ዝንባሌ ስለሚታይባቸው ፤ “ትናንትና ልጆቻችንን አጋብተን እንዴት እንደዚህ ያለውን ክህደት እንሠራለን?” ብለው እምቢ ብለው ይሆናል ። ደግሞም ምኒልክ በሸዋ በሕዝባቸው ዘንድ ያሠፈኑትን መወደድና ዝና በምንም ዐይነት መሸሻ ሰይፉ ሊያሟሉት ስለማይችሉ ፤ መሸሻን ለሸዋ አንግሠው ቢልኩ ብጥብጥ እንደሚፈጠር አልሳቱትም ነበር ።

ከዚህ ይልቅ ምኒልክን እንዳሉ ትተው ፤ በዘዴ ተክለ ሃይማኖትን እንደገና በጦር ማጠናከሩንና ምኒልክን ማዳከሙን የሚሻል አድርገው የገመቱት ይመስላል ። ስለዚህም ነበር በጋብቻው ሰበብ አድርገው

የወሎን ግዛት ከምኒልክ ወስደው ፣ ለልጃቸው ለራስ አርአያ የሰጡዋቸው ። በዚሁ አያያዝ ይሆናል ከእምባቦ ጦርነት የተማረከውንም የጦር መሣሪያ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እንዲመለስ ያደረጉት ።

ከዚህ ሁኔታ ጋር የተያያዘ መሆኑና የተመለሰበትን ዘዴ ለማመልከት ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደዚህ ሲሉ አብራርተውታል ።

> . . . ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ወዳፄ ዮሐንስ ገብተው ፣ "እባክዎ ጃንሆይ ወደ አገሬ እንድገባ ይፍቀዱልኝ" ብለው ቢለምኗቸው ፣ "ወደ አገሬ ልግባ የምትለኝ መቼ ማርሁህና ነው ። አሁንም ስለ ጥፋትህ ሁሉ ምሕረት እንዳደርግልህ ንጉሥ ምኒልክን አማላጅ ላክብኝና ከዚያ በኋላ አሰናብትሃለሁ" አሏቸው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ፣ ወደ ንጉሥ ምኒልክ ሔደው ፣ "ወደ አገሬ እንድገባ ከጃንሆይ ጋር ከልብ ያስታርቁኝ" ብለው ወደቁባቸው ። ንጉሥ ምኒልክም ባፄ ዮሐንስ ልብ የታሰበውን ሳያውቁ ፣ "እባክዎ ጃንሆይ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ከልብዎ ይታረቁትና ወደ አገሩ ይግባ" ብለው ቢለምኗቸው ፣ "እኔ ባነግሠው እርሱ በጥጋቡ ለቀታልና መንግሥት አይገባውም ነበር ። ነገር ግን ፣ ንጉሥን አማላጅ ከላከ ምን ይደረጋል? ትናንትናም ንጉሥ አድርገን ዛሬ ብንሽረው ለእኛም አያምርልን ምና ምሬዋለሁ ። ዳሩ ግን ፣ ንጉሥ ሆኖ ያለ መሣሪያ በጀሌ ወታደር ታጅቦ ወደ አገሩ ቢገባ ውርደቱ ለእኛው ነውና የተማረከበት መድፉም ነፍጡም እንዲመለስለት ይሁን" ስለ አሏቸው ፣ ንጉሥ ምኒልክ በድንጋጤ አዘኑ ። የሸዋ መኳንንትም ይኸን ወሬ በሰሙ ጊዜ ፣ "ጥንቱንም የፈራነው ይኸንኑ ነበር ። መቼስ ምን እናደርጋለን? ይልቅስ የባሰ ነገር ሳያገኘን ተሰናብተን ብንመለስ ይሻለናል" በማለት ምክራቸውን ጨረሱ ። [1]

ዐፄ ዮሐንስ ፣ ደጃች መሸሻ ሰይፉን ቀደም ብለው ምኒልክ ካስሩአቸው ቦታ አስፈትተው ፣ አጠገባቸው በማስቀመጥ ባለሟል አድርገዋቸው ነበር ። ገባ ወጣ ማለታቸውን ሰው ሁሉ እያየ ፣ "በመኳንንቶቻቸው ምክር ምኒልክን አስረው መሸሻን አንግሠው ወደ ሸዋ ሊልኩ ነው ። የምኒልክም ባለቤት ኃይለኛዋ ወይዘሮ ባፈና ውስጥ ለውስጥ ልባቸውን ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር አድርገው የደጃች መሸሻን

1 ብ.ጌ.ኅሩይ ፣ የኢት- ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፣ ገጽ 113 ።

አነጋገሥ ይደግፋሉ" እየተባለ ይወራ ነበርና አሁን መኳንንቱ በምርኮ የተገኘውን የመሣሪያውን መመለስ ሲሰሙ ፣ "ይልቅስ የባሰ ነገር ሳያገኘን ወደ አገራችን ወደ ሸዋ እንመለስ" ያሉት ስለዚህ ነበር ። 'የባሰ ነገር' ማለትም ሳያስሩዎ ወይም ሳንታሰር ማለት ይመስላል ።

ምኒልክም የባሰ ነገር እንዳይመጣባቸው በመጠንቀቅ ፣ የወሎም ግዛት ለራስ አርአያ ሲሰጥና የተማረከውም የጦር መሣሪያ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ይመለስ ሲሏቸው በልባቸው እየተናደዱ ፣ ባፋቸው "ይሁን" እያሉ ንዴታቸውን እየደበቁ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር በሰላም መለያየትን ብቻ እንደ ፈለጉ ያሳያል ። ይሁን እንጂ ፣ ውስጡን እየተበሳሰሉ ሁለቱም ላይ ላዩን ተቻችለው በጨዋነት ለውጭው ሕዝብ ቢጋብቻ ተሳስረው እንደ ተፋቀሩ ይመስላሉ ። ስለዚህ ጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ወደ ዝርዝሩ ውዝግብ ሳይገቡ የሁለቱንም በስምምነት መለያየት ሲገልጹ ፣ ". . .በፍቅር አብረው ሰንብተው በየካቲት 2 ቀን ሁለቱ ነገሥታት ተሰነባብተው . . . ዐፄ ምኒልክ ወደ ሸዋ ተጓዙ" ብለዋል ።[1]

የሆነ ሆኖ ፣ ምኒልክ ከሐምሌ ወር 1875 ዓ ም ጀምሮ እስከ የካቲት ወር 1876 ድረስ ብዙ ጊዜ ወረይሉ እራሳቸው ባሠሩት ቤተ መንግሥት ሲቀመጡ አንዳንድ ጊዜም ንጉሠ ነገሥቱ ወደ ሠፈሩበት ወደ ቦሩ ሜዳ እየተመላለሱ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር ስለ ሠርጉም ስለ ሌላውም ጉዳይ እየተነጋገሩ ፣ ከመንፈቅ በላይ በወሎ ቆይተው በመጨረሻ ከንጉሠ ነገሥቱ ተሰናብተው በየካቲት 2 ቀን 1876 ዓ ም ከቦሩ ሜዳ ተነሥተው ፣ በጨፋ መንገድ አድርገው ፣ ልቼ ደርሰው ከዚያ በደስታና በዕልልታ ደብረ ብርሃን ከተማ ገቡ ።

በዚህ ዘመን ፣ ዐፄ ዮሐንስ ከእስክንድርያ ፓትርያርክ ተላልከው በማስፈቀድ ለኢትዮጵያ አራት ጳጳሳት አስመጥተው ነበር ። ይኸም በኢትዮጵያ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ ለመዠመሪያ ጊዜ መሆኑ ነው ። ከአራተኛው መቶ ዓ ም ዠምሮ እስከዚህ ዘመን ድረስ ለአንድ ሺ አራት መቶ ዓመት ያህል ለኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከእስክንድርያ የሚላከው ጳጳስ አንድ ብቻ ነበር ። አንድ ብቻ ከመሆኑም የተነሣ ክህነት ፣ ዲቁናና ቅስና ከጳጳሱ ለመቀበል ጳጳሱ ወደሚቀመጡበት ከተማ በመጓዝ የነበረው ድካም ከፍ ያለ ነበር ።

አሁን ግን ፣ እላይ እንዳልነው ዐፄ ዮሐንስ፣ "ኢትዮጵያን ለሚያህል የክርስቲያን አገር አንድ ጳጳስ አይበቃም" ብለው ከእስክንድርያው

1 ጸ.ት. ገ/ሥላሴ ፣ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ፣ ገጽ 113 ።

ፓትርያርክ ጋር ተጻጽፈው አራት ጳጳሳት አቡነ ጴጥሮስ ፡ አቡነ ሉቃስ ፡ አቡነ ማቴዎስ ፡ አቡነ ማርቆስ የሚባሉትን አስመጥተው አቡነ ጴጥሮስን ለትግረና ለትግራይ ይኸውም ማለት ለራሳቸው ፡ ሁለተኛውን አቡነ ማቴዎስን ለሸዋ ለንጉሥ ምኒልክ ፡ ሦስተኛውን አቡነ ሉቃስን ለጐጃም ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ፡ አራተኛውን አቡነ ማርቆስን ከወሎ በኋላ የቤገምድርና የስሜንን ግዛት ሰስጡቸው ለልጃቸው ለራስ አርአያ ደልድለው ሰጡ ። ማርቆስ ግን ምንም ጊዜ ሳይቆዩ ሞቱ ።

ምኒልክ ከንጉሠ ነገሥቱ ከተሰነባበቱ ወዲህ ፡ አቡነ ማቴዎስን ይዘው ከወሎ ወደ ሸዋ ተጉዘው ልቼ ገብተው ጥቂት ካረፉ በኋላ ደብረ ብርሃን ከተማ ገቡ ። የአገባባቸውን ሁኔታ ጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ከዚህ እንደሚከተለው አሥፍረውታል ። "በየካቲት 23 ቀን ንጉሡ በሥርዓተ መንግሥት ዘውድ ደፍተው ፡ አቡነ ማቴዎስም ሙሉ የጵጵስና ልብስ ለብሰው ፡ ሠራዊቱም ተሰልፎ በታላቅ ሥርዓት አምረው ደብረ ብርሃን እከተማዎ (እከተማቸው) ገቡ ። በሸዋም ያሉ ካህናት አጊጠው በታላቅ ክብር ተቀበሉዎ ። ያን ጊዜ የተደረገ የቀለም ድርሰት ፡ የሠራዊት ደስታ እጅግ ብዙ ሆኗልና ካህናቱም እንዲህ አሉ "ንሕነስ ነአምን በአብ ማርቆስ ዘላዕለ ኵሉ ወበወልዱ ተክለ ሃይማኖት ዘደብረ ሊባኖስ የምስ ዓባይ ትፍሥሕተነ ሶበ መጽአ ማቴዎስ ወነበረ በየማነ ንጉሥ ዐፄ ምኒልክ ። በዚህም ጊዜ 101 ጊዜ መድፍ ነፍጥም (ጠበንጃም) ሙሉ ግባት ተተኰሰ ። ንጉሡም ሙሉ ግብር አግብተው አዳራሽ ተገኝተው ዋሉ ።"[1]

የሆነ ሆኖ ፡ ከዚህ በፊት ተደርጎ የማያውቀውን በዘመናቸው አራት ጳጳሳት ማስመጣታቸው ፡ ካስመጡ በኋላ በተለይ እንደ ባላንጣ የሚመለከቷቸው ምኒልክ "ጳጳስ ካገኘ በጳጳስ ተቀብቶ ንጉሠ ነገሥት ነኝ ይልና ከኔ ያፈነግጣል" የሚለውን ሥጋት አሸንፈው ፡ ጳጳስ ሰጥተው ንጉሥ ምኒልክን በሰላም ወደሸዋ ማሰናበታቸው ፡ ያፄ ዮሐንስን ልበ ሰፊነትና ቅንነት በግልጽ ያሳያል ። ምኒልክም ፡ "ድርጅቻለሁ ፡ ሠራዊቴ በዝቷል ፡ ከንጉሠ ነገሥቱ የበላይነት ቀንበር ልላቀቅ" ብለው በትዕቢትና በኵራት ተፈንቅለው በመሸፈት ለብዙ ሕዝብ እልቂት ሰበብ አለመፍጠራቸው ታጋሽነታቸውን ያመለክታል ።

በዚሁ አንጻር ፡ የራሳቸውን ንጉሠ ነገሥታዊ ሥልጣን ለማጠናከርና የምኒልክንም የግዛት ኃይል ለማዳከም ዐፄ ዮሐንስ መሞከራቸው አልቀረም ። ምኒልክ ከቴዎድሮስ ጊዜ ዠምረው ብዙ ጊዜ ወደ ወሎ እየተመላለሱ በወረይሉ በመቀመጥ "እሺ" ብሎ የተገዛላቸውን የወሎ ባላባት ሲሾሙ ሲሽልሙ ፡ ያፈነገጠውን ሲሽሩ ሲያግዙ ወሎን በማናቸውም ረገድ ልክ እንደ ራሳቸው ግዛት ቆጥረውት የነበረው አሁን ከርሳቸው ፡ ባለሟላቸው ከሆኑት ከወይዘሮ መስተዋትም እጅ ወጥቶ ወደራስ አርአያ እጅ ሲዛወር መጠነኛ ቅሬታ እንደ ገባቸው አይጠረጠርም ። ቢሆንም "ተጋብተናል ፡ ግዴለም የተሰጠውም ለልጄ ባል ነው" በሚል ስሜት ችለውት ሳለ ፡ በሚቀጥለው ጊዜ ራስ አርአያ የቤገምድርና የስሜን ገዥ ተብለው ወሎን ሲለቁ በርሳቸው እግር በወሎ የወይዘሮ መስተዋትና የልጃቸው የአባ ዋጠው ባላንጣ ለሆኑት ለራስ ሚካኤል (መሐመድ ዐሊ) በመስጠቱ የበለጠ ቅር አሰኝቷቸዋል ። ስለዚህም ምኒልክ ከውጭ አገር ሰዎች እየተጻጻፉ መሣሪያ በመሰብሰብና ዐልፎ ዐልፎ ፡ በዘዴ በማፈንገጥ ንጉሠ ነገሥቱን አዳክመዋል ። ይኸንንም ንጉሠ ነገሥቱና ንጉሡ በፉስ ዳርጌ አማካይነት ሲወቃቀሱ ወደፊት እናነባለን ።

ይሁን እንጂ ፡ ምኒልክ በማኸል ኢትዮጵያ የወሎን ግዛት ቢያጡም ፡ በሚቀጥለው ጊዜ በደቡብ በኩል አሩሲን ፡ ባሌን ፡ ቀጥሎም ሐረርጌን በማግኘታቸው ቅርታቸው ለጊዜው እየጠፋ ሔዷል ። ከዚህም በቀር ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጋር ያጣላቸው የጉድሩ ፡ የጨሊያ ፡ የሊሙ ፡ የከፋ ፡ የወለጋ ፡ የኢሉባቦር አውራጃዎች ሁሉ እያደር በርሳቸው ቁጥጥር ውስጥ ፡ ስለ ተጠቃለሉ ፡ የየአውራጃው ባላባት ሁሉ በራስ ጕበና መሪነት እየመጣ የሚገባውን ግብር እየሰጠ ስለ ታመናላቸው ፡ በዚሁ የበለጠ ሳይጽናኑ አልቀሩም ።

1 ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ገጽ 113—114 ።

ምዕራፍ ሐያ አንድ

የግብጽ መንግሥት አወዳደቅ ፣ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀራረብ ያደረገው ሙከራ—የዤኔራል ጐርዶን መሾም— የመህዲ አነሣሥ — የጐርዶን አሟሟት

ዐፄ ዮሐንስ ፣ በግብጽ ጦር ላይ ሁለት ጊዜ የማሸነፍ ዕድል ስለ ገጠማቸውና የዙፋን ባላንጣቸውን ምኒልክን ያለምንም ጦርነት ስለ አስገበሩ ፣ በፊታቸው ሁሉም ነገር እየቀናቸው ፣ ባገራቸው የማንም ኃያል መንግሥት የበላይነት ሳይኖርባቸው በኢትዮጵያ ሥልጣናቸው እየተጠናከረ ሔደ ። በርሳቸው እንጻር ዋናው የውጭ መንግሥት ባላጋራቸው ከዲቭ ኢስማኤል በእንግሊዝ ቁጥጥር ውስጥ ገብቶ በውስጥ አስተዳደርና በውጭ አገር አገዛዝም ፣ በኢኮኖሚም አቅዋሙ እየወደቀ ሔደ ። መውደቅም የዠመረው ሁለት ጊዜ (1867 እና 1868 ዓ.ም.) ጉንዳጉንዲና ጉራዕ ላይ በኢትዮጵያ ጦር ከተመታ በኋላ መሆኑን ራሳቸው ግብጾቹ ያምናሉ ።[1]

በኢትዮጵያ ድል ከመመታቱም በላይ ፣ ሊጥለው የቻለው ያለ ብዙ ጥናት ፣ ያለ በቂ ሀብት አንደኛ በጦርነት ግዛት ማስፋፋቱ ነበር ። በዚህም ኢትዮጵያ ብቻ እያሸነፈች ስትመልሰው ፣ የቀረው በአካባቢ ያለው አገር ሁሉ ለጊዜው በግብጽ ሥር ወድቆለት ነበር ። የግብጽ ጦር የሱዳንን አገር በሙሉ በቁጥጥር ውስጥ ከአደረገ ወዲህ ወደ ደቡብ ዘልቆ ኤኳቶርን ዐልፎ እስከ ኒያንዛ ባሕር ደረሰ ። በምሥራቅ በኩል የዘይላን አካባቢ በጁ ካደረገ ወዲህ በ1867 ዓ.ም. በራውፍ ፓሻ መሪነት ሐረርን ያዘ ። እነዚህንም የተያዙትን አገሮች ለመቆጣጠር ከ30.000 እስከ 45.000 የሚደርስ በደንብ የታጠቀ ጦር በያለበት ማስቀመጥ አስፈለገው ። በመጨረሻ ግን ለነዚህ ሁሉ የሚከፈል ገንዘብ ተቸገረ ።

ከዚህ በተጨማሪ ፣ የግብጽ መንግሥት በሱዳን ውስጥ የነበረውን የበላይነት ሥልጣን የሚቀናቀን ኃይለኛ የማህዲስቶች እንቅስቃሴ በዚያው ወቅት ተቀስቅሶ ነበር ። በዚያም ሳቢያ በየጊዜው የተፋፋሙ

1 Catawi Pacha, Coup d'Oeil sur la Chronologie de la Nation Egyp. ,pp.378-379.

ወጊያዎች በየሥፍራው እየተደረጉ በግብጽ ከዲቭና በእርሱም እየተ ሾሙ በሱዳን ውስጥ ከፍተኛ የአስተዳደር ሥልጣን በነበራቸው አማ ካሪዎቹ ዘንድ ሥጋትን አስከትሏል ።

በዚህ ምክንያት የግብጹ መሪ ከእንግሊዝ ባለሥልጣኖች ጋር በመስማማት ፥ "ለማናቸውም ቢያላችሁበት እየተከላከላችሁ ተቀመጡ" የሚል ትእዛዝ በካርቱምና በአምዱርማን ለነበሩት አገረ ገዥዎች አስተላለፈ ፥

1ኛ/ ይኸን የማህዲን እንግሥ ደምስሶ በሱዳን ሰላምና ጸጥታ ሊመሠርት የሚችል ጠንካራ ሰው እንዲገኝ ለማድረግ ፥

2ኛ/ የሱዳን ሁኔታ እየባሰበት ሔዶ የግብጽ መንግሥት የጦር ሠራዊቱንም ፥ የሲቪል አስተዳዳሪዎቹንም ከሱዳን በሰላም አስወጥቶ በኢትዮጵያ ግዛት አሳልፎ ወደ ምጥዋ ከማዛወር በፊት የኢትዮጵያና የግብጽ መንግሥታት በከዲቭ እስማ ኤል ዘመን ሁለት ጊዜ ተዋግተው በጠብ ላይ ስለነበሩ ፥ ባሁኑ የችግር ጊዜ ሁለቱንም መንግሥታት ማስታረቅ የተሻለ መሆኑን አመነበት ።

በርግጥም ዐፄ ዮሐንስ ምንም ሁለት ጊዜ የግብጽን ጦር በጉንዳጉንዲና በጉራዕ አሸንፈው ቢመልሱም ፥ የግብጽን አገዛዝ ከምጥዋና ከአካባቢው ከሐባብ ፥ ከቦጎስ ፥ ከከረን ማስወጣት አልሆነላቸውም ነበር ። ከጦርነቱም በኋላ ከግብጾች በኩል መሐመድ ሪፋት ቤይ እና ራቲቭ ፓሻ ፥ ከዐፄ ዮሐንስ ወገን ሊቀ መኳስ ምርጫ ወርቄና ዐሊ አልሩቢ ተመድበው የዕርቅ ስምምነት ለማድረግ ብዙ ጊዜ ተሞክሮ የግብጽ መንግሥት ቦጎስንና የቦጎስን አካባቢ አለቅም ከማለቱም በላይ ፥ በዐፄ ዮሐንስ ላይ የተነሡትን እነደጃች ወልደ ሚካኤልን እያከበረ ፥ መሣሪያ እያስታጠቀ ፥ በሐማሴን የተሾሙትን እነ ራስ ባሪያውን ፥ እነ ራስ አሉላን ማስጠቃቱን እንደ ቀጠለ ነበር ። የዚህንም ሁኔታ ለእንግሊዝ መንግሥት ባለሥልጣኖች ደጋግመው ቢያሰሙም ፥ ባለሥልጣኖቹ ከግብጽ በኩል የሚያገኙትን ጥቅም በመገምገም የርሳቸውን ስሞታና ጥያቄ በቁም ነገር አልተመለከቱትም ነበር ።

አሁን ግን ፥ በኢትዮጵያ በኩል ሁኔታው በዚህ ላይ እንዳለ ፥ በሱዳን የማህዲ መነሣት የግብጽንና የእንግሊዝን መንግሥታት አሥጊ ሁኔታ ላይ ስለ ጣላቸው ነገሩ በካይሮም ፥ በሎንዶንም ውይይትና ንግግር ሲደረግበት ሰነበተ ። በመካከሉም ዐፄ ዮሐንስ በኢትዮጵያና በግብጽ መካከል በሚደረገው የፖለቲካና የመሬት ጠብ የእንግሊዝ መንግሥት ባለሥልጣኖች ለግብጽ መንግሥት ማድላታቸው ስለ ተሰማቸው ፥

በመቅደላ ጦርነት ጊዜ ተዋውቀው ለተዛመዱት ለጄኔራል ናፒየር ጉዳዩን እንሥተው በተለይ ማሳሰቢያ ጽፈውለት ነበር ። የማሳሰቢያው መሠረተ ሐሳብ በመቅደላ ጦርነት ጄኔራሉ ተመልሶ ወደ አገሩ ሲሔድ በተወላቸው የጦር መሣሪያ ጠላቶቻቸውን አሸንፈው ለዙፋን መብቃታቸውን ፥ ከዚያ ወዲህ ደብዳቤ ጽፈውለት እንዲትም መስመር መልስ ስላልጸፈላቸው ማዘናቸውን ገልጸዋል ። ከዚሁ እያይዘው ከቱርኮችና ከግብጾች በኩል ብዙ በደል እንደ ደረሰባቸው ለርሱና ለእንግሊዝ መንግሥት ሁለት ደብዳቤዎችን ጽፈው በጄኔራል ኪርክሃም እጅ ቢልኩ ቱርኮቹ * እርሱንም አስረውና መርዘው በመግደል ደብዳቤዎቹንም ቀዳደው ከባሕር እንደ ጣሏቸው ከእንግሊዝ በኩል ምንም ዐይነት ሽቀጥና ጠበንጃ እንዳይመጣላቸው በማድረጋቸው ስለ ተጐዱ ፥ ጄኔራል ናፒዮር በነገሩ ገብቶ በወዳጅነቱ እንዲረዳቸው ያሳስባል ። በዚሁም ጊዜ ለእንግሊዝ ንግሥትም የጻፉት ይህንኑ የመሰለ ቃል ያዘለ ነበር ።[1]

ሎርድ ናፒዮር ይኸ ደብዳቤ ሲደርሰው ፓሪስ ነበር ። ከፓሪስ በ25 መስከረም 1872 ዓ ም የደረሰውን ደብዳቤ ከነትርጉሙ እድርጎ የራሱንም ደብዳቤ ጨምሮ ለጠቅላይ ሚኒስትሩ ለሎርድ ሮበርት ሳልስቤሪ ጻፈለት ። በራሱ ስም በጻፈው ደብዳቤ ላይ ፥ "ዐፄ ዮሐንስ ምነው እስካሁን ሳትጽፍልኝ ቀረህ"ብለው በመውቀሳቸው ምክንያት፥እውነትም ከመቅደላው ዘመቻ 1860 ዓ.ም. በኋላ አንድ ጊዜ ብቻ ለራሳቸውና ለባላንጣቸው ለዋግሹም ጐበዜ (ዐፄ ተክለ ጊዮርጊስ) ከጎረቤቶቻቸው ጋር ሰላም እንዲያደርጉ ከጻፈላቸው ወዲህ ምንም ሳይጽፍ ብዙ ዘመን ማለፉን አረጋገጠ ። መልሱን ያልጻፈበትም ምክንያት እርሱም አማርኛ ባለማወቁ በእንግሊዝኛም ቢጽፍ ምን ያደርጉታል በማለት መሆኑን ገልጸ ፥ "ከዐፄ ዮሐንስ ጋር በመቅደላ ጊዜ ከአደረግነው ወዳጅነት በቀር በክርስቲያንነታችን እንደምንረዳቸው ስለሚያምኑ ፥ ልንረዳቸውና ወደ ሥልጣኔ ልናመጣቸው ይገባል" የሚል ቃል ጨምሮ፥ መደምደሚያውን ንጉሡ ዮሐንስ ለአቀረቡት አቤቱታ መልካም አስተያየት እንደሚደረግለት ተስፋ አደርጋለሁ" የሚል ቃል ጨምሯል ።[2]

* ዐፄ ዮሐንስ ቱርኮች የሚሉት አብዛኛውን ጊዜ ግብጾቹን ጭምር ነው ። በተለይ የቱርክ ሡልጣን ምጥዋን ለግብጽ ከለቀቀ ወዲህ በዚህ ወደብ የሚገኙት በብዛት ግብጾች ነበሩ ።

1 Correspondence respecting the relations between Egypt and Abyssinia (1878-79) -Confidenetial, pp. 26,No. 28-Public Record Office, Londomn- FC 407-11-11897.

2 Public Record Office Londoo-F.C. p.407.

የግብጽንም ችግር ፡ የኢትዮጵያንም አቤቱታና እሮሮ ደህና አድርገው የተገነዘቡት ፡ በካይሮ ዋናው ቆንሲል ባሪንግ (ክሮመር)ና አውግኀትስ ዋይልድ የሚባለው በጅዳና በምጥዋ የሚቀመጠው የእንግሊዝ ቆንሲል ፡ ጉዳዩን በዝርዝር ከአጠኑ በኋላ ፡ በዚሁ ዓመት በመስከረም ወር ከሳሊስቤሪ በኋላ ጠቅላይ ሚኒስትርነት ለተሾመው ለግላድስተንና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ለግራንቪል ባቀረቡት ሪፖርት ውስጥ "በአሁኑ ሰዓት የኢትዮጵያንና የግብጽን መንግሥታት በዕርቅ ማስማማቱ ለእንግሊዝ መንግሥታት ጠቃሚ ነው" የሚል ስለ ጻፉና መንግሥቱም የነርሱን አስተያየት ስላመነበት ፡ የዚህን ጉዳይ ከሁለቱም መንግሥታት መሪዎች ጋር ተነጋግሮ እንዲጨርስ አላይ ስሙ የተጠቀሰው ጄኔራል ጆርጅ ቻርልስ ጎርዶን ተመረጠ ። ይህም ጄኔራል ትውልዱ እንግሊዛዊ ሲሆን የሩቅ ምሥራቅንና የመካከለኛውን ምሥራቅ ጉዳይ የሚያውቅ ፡ አስቀድሞም በካርቱም ከተማ በግብጽ መንግሥት አገረ ገዥ ሆኖ የተሾመ ፡ የአፍሪካን ባህልና የሕዝቡን ጠባይ የሚያውቅ ፡ በአስተዳደር ብልህነቱ በወታደርነትም የቆራጥነት ዝና ያተረፈ ነበር ። ስለዚህ ይኸው ጄኔራል ጎርደን በዐፄ ዮሐንስና በግብጽ መንግሥት መካከል የተነሣውን የመሬት ጠብ በስምምነት እንዲጨርስ ተደረገ ።

ጄኔራል ጎርዶን ፡ በእንግሊዝ መንግሥት ፈቃድ ከሎንዶን ወደ ካይሮ ሔዶ ፡ በፓሻነት ማዕረግ የሱዳን ጠቅላይ ገዥ ተብሎ ከተሾመ ወዲህ የግብጹ ከዲቭና እርሱ በሚግባቡበት በፈረንሣይ ቋንቋ እንደዚህ ብሎ ጻፈለት ። "የተወደዱት ፓሻ እንደሚያውቁት በአበሻና በግብጽ መካከል መለያየት (በጠብ) አለ ። በልምድዎ ፡ በታማኝነትዎ ከሁሉ የበለጠ እምነት አለኝ ። የመንግሥቴ ጉዳይ በእርስዎ በኩል ከመፈጸም በቀር ሌላ ምርጫ የለውም ። ስለዚህ በዚህ ደብዳቤ አማካይነት ወደ ንጉሡ ወደ ዮሐንስ ሔደው ሁኔታውን እንዲያስተካክሉ ወክየዎታለሁ ። የአሁኑ ሁኔታ (መጥፎ) የተፈጠረው በእኔ ምክንያት አለመሆኑን ፡ ከጐረቤቶቼ ጋር በሰላም ለመኖር የምወድ መሆኔና የኔ ስሜት በርስዎ ዘንድ የታወቀ ነው ። ስለዚህ በሁለቱ መንግሥታት (ግብጽና ኢትዮጵያ) መካከል መልካም ግንኙነት እንዲመሠረት ፡ የግብጽ መብቶች እንዲጠበቁ ፡ ለሐበሻ ምንም የምንሰጠው (ቦጎስና የምጥዋ አካባቢ) ሳይኖር የአሁኑ ወሰን እንዲከበር ፡ ለሁለቱ አገሮች ጥቅም እንዲሆንና ማናቸውም ግጭት እንዲወገድ የእርስዎ የአሁኑ መልእክት የሚያተኩረው በነዚህ ጉዳዮች ላይ ነው ።" 1

1 G. Douin , Histoire du Regne du Kedive Ismael, Tome III, 2c partie, pp.580-582.

ጎርዶን ፓሻ ከሎንዶን ባለሥልጣኖች ልዩ መመሪያ በደብዳቤ መልክና እነዚህን አሳቦች ከከዲቩ ተቀብሎ በምጥዋ በኩል መጥቶ ከዐፄ ዮሐንስ ጋር ደብረ ታቦር (ቤጌምድር) ላይ በ1871 ተገናኘ። ነገር ግን የዐፄ ዮሐንስ ጥያቄና በከዲቭ ስም ለማስፈጸም ጎርዶን የመጣበት ጉዳይ በፍጹም የተራራቀ ሆነ ። የዐፄ ዮሐንስ ጥያቄ "ከሱዳን ወሰን አካባቢ ያሉት ጋላባት ፡ መተማ ፡ ከረን ፡ በምጥዋ አካባቢ የሚገኙት ሐባብና ቦጎስ ፡ ሰሐጢና ዶጋሊ እነዚህን የመሳሰሉት ሁሉ የኢትዮጵያ ታሪካዊ ግዛቶች ናቸውና ለኔ መመለስ አለባቸው ። በነዚህ ወረዳዎች የሚገኙትም ባላባቶች ጥንት ለኢትዮጵያ ነገሥታት ይገብሩ እንደ ነበረው ፡ አሁንም ለኔ መገበር አለባቸው" ሲሉ ፡ እርሱ ግን ከከዲቩ እንደ ተቀበለው መመሪያ ፡ "እነዚህ ሁሉ ንጉሡ የሚጠይቋቸው ወረዳዎች የግብጽ ግዛቶች ስለሆኑ ፡ ለኢትዮጵያ ሳይመለሱ እንዳሉ ለግብጽ ረግተው ዕርቁንና የሰላሙን መንገድ ብቻ መቀበል አለብዎት" የሚል ነበር ። በዚህ ምክንያት ባለፉት ዓመታት የቦጐስን ከንቲባ በእርሳቸው ላይ እያስነሣ ፡ ለነደጃች ወልደሚካኤል የራስነት ማዕረግ እየሰጠና ፡ እያስታጠቀ ራስ አሉላን ማስወጋቱን ጠቅሰው "ግዛቴን ሳላገኝ እንደዚህ ያለውን ባዶ የሰላም ዕርቅ እንዴት እቀበላለሁ" ቢሉ ፡ ጎርዶን ፓሻ በአንድ ወገን በእንግሊዝ ጄኔራልነቱ እና በነጭነቱ ፡ በሌላው ወገን በሱዳን ጠቅላይ አገረ ገዥነቱ እየተኩራራ በማስፈራራት ጭምር እርቁን ጠይቆ ሳይሳካለት ስለቀረ ፡ ሁለቱም በጠብ ተለያዩ ።

በዚህ መካከል ፡ በሱዳን የማህዲስቶች አነሣሥ በእንግሊዝና በግብጽ ወታደሮች ላይ የሚያደርሱት ጥቃት ፡ በየወረዳው የሚገኙትን የእንግሊዝ ፡ የጀርመን ፡ የፈረንሳይና የጣሊያን ተወላጆች ግማሾቹ በንግድ ፡ የቀሩትም በወንጌል ሰባኪነት የተቀመጡትን ወደ እስላምነት ግቡ እያሉ በማጉላላት ታላቅ ችግር ተፈጥሮ ነበር ። አንዳንዶቹ አውሮፓውያን ሕይወታቸውን ለማትረፍ እያሉ ከክርስትና ሃይማኖት ወደ እስላምነት የተለወጡ ይገኙባቸዋል ። ከእነዚህም መካከል አንዱ የጐርዶሩን ገዥ የነበረው ሩዶልፍ ሳላቲን ይባል የነበረው የጐርዶን ወዳጅ በማህዲስቶቹ ተገዶ የሰለመው ነበር ።

በዚህ ሁሉ ምክንያት ፡ ጐርዶን ፓሻ ከዐፄ ዮሐንስ ጋር ያለውን ንግግር አቋርጦ በቶሎ ወደ ካርቱም መሔድ ግዴታ ሆነበት ። ካርቱም ሲሔድ ከሎንዶን ባለሥልጣኖች ጋር የተስማማው ፡ "ከሱዳን የግብጽን አገዛዝ ሽሮ ፡ በሱዳን ውስጥ ከግብጽ ነጻ የሆነ መንግሥት አቋቁሞና የዚህን ሥልጣን ባገር ላሉት ባላባቶች አስጨብጦ ፡ አዲሶቹ ባለሥልጣኖች ማህዲን እንዲቃወሙ ማድረግ ይቻላል" የሚል አሳብ አለበት ።

ዋናው መሠረታዊ ዓላማ ግን ፣ በማናቸውም ረገድ የእንግሊዝ የበላይ ገዥነት በሱዳን ውስጥ እንዲመሠረት ነው ።

ስለዚህ ፣ ጐርዶን ፓሻ ደብረ ታቦርን ለቆ ላዩን በበርበር አድርጎ በየካቲት 18 ቀን 1878 ካርቱም ገባ ። ከበርበር ፣ ከዋናዎቹ ከተማዎች ከካርቱምና ከአምዱርማን ወይም ከኢትዮጵያ አዋሳኞች ከመተማና ከከሰላ በቀር ሁሉም ከተማዎች በማህዲስቶች ተይዘዋል ወይም ተከበዋል ። ከዚህ በፊት ስሙን የጠቀስነው ሩዶልፍ ሳላቲን የሚባለው የአውስትሪያ ተወላጅ ሠላጢን ፓሻ እየተባለ የጉርዶፉን አውራጃ ያስተዳድር የነበረው ፣ ብዙ ቀን ተከላክሎ ሳይሆንለት ስለቀረ በዕርቅ ገብቶ ሕይወቱን ለማዳን ሲል ፣ ሰልሞ ከተቀመጠ በኋላ በጥርጣሬ ታስሮ ወህኒ ቤት ገብቷል ። ሎፕቶን የእንግሊዝ ተወላጅ ባሕር ኤልጋዛል የሚባለውን አውራጃ ይገዛ የነበረው ፣ እንደ ጓደኛው እንደ ሠላጢን እጁን ለማህዲስቶች ሰጥቶ ሰልሞ ተቀምጧል ። ሺናይድለር የሚባለውን ኤሚን ቤይ ተብሎ የተሠየመው የጀርመን ተወላጅ ብቻ ግዛቱ ፣ ኤኳቶርያ ፣ ወደ ደቡብ ራቅ ስላለ የነገሩን አስፈሪነት በመገንዘብ ፣ ከነሱው ወደ ላይ ኒያዛ ሐይቅ አጠገብ ሸሽቶ ራሱን ለማዳን ችሏል ።

ስለዚህ ፣ ጐርዶን ፓሻ ካርቱም ሲገባ ወታደሩም ፣ ሲቪሉም በክብርና በአለኝታ ከተቀበለው በኋላ ፣ ካገር ተወላጆችና ከውጭ አገር ታላላቅ ሰዎች ጋር በመመካከር ባንድ ወገን የወታደር ዝግጅቱን እያጠነከረ ፣ በሌላው በኩል ከማህዲ ጋር ለመስማማት ሞከረ ። ለማህዲም ፣ "ጦርነቱን አቁመህ ወደኔ ብትገባ የጉርዶፉንን ሡልጣንነት እፈቅድልሃለሁ" ብሎ ላከበት ። ማህዲ ግን በዚህ ጊዜ በፊቱ ሁሉም ነገር ስለ ተሳካለት ፣ እንኳን ወደ ጉርዶፉ ሊገባ እንዲያውም "ይልቅስ አንተ እጅህን ለኔ ስጥና ስልመህ ነፍስህን አድን" ብሎ መለሰለት ።

ከዚህ በኋላ ከመቶ ሺ በላይ ጦር እንደያዘ* ማህዲ አምዱርማንና ካርቱምን ከበበ ። ከካርቱምም በፊት በአቅራቢያው ያለው እምዱርማን ወድቆ ተበዘበዘ ። ካርቱም ግን ፣ ራሱ ጐርዶን በደንብ አጠናክሮ ስለ መሸገው ከበባው ብዙ ቀን ፈጀ ። ወሬውም በሎንዶን ስለ ተሰማ ለእርሱ እርዳታ የሚደርስ ዘማች ጦር ተዘጋጀ ። ከዚህ በፊት በካይሮና በእስክንድርያ የነኮሎኔል አራቢን እንቅስቃሴ በጦር ኃይል የደመሰሰው ጄኔራል ወልስሌ የሚባለው በዘማቹ ጦር ላይ ተሾሞ በካይሮ ዐልፎ በጥቅምት ወር 1879 ዓ. ም. ዋዲ ኃልፋ ደረሰ ።

* ከባቢውን ጦር ኡቱሬ አልጊዬሪ እስከ 200.000 አድርሶታል ።

ወልስሌይ በጄኔራል ጐርዶን ጄግንነት በመተማመን ከነሠራዊቱ በዝግታ ሲጓዝ ፣ የካርቱምን ከበባ ከቀን ወደ ቀን እያዋከበ በማጣደፍ ጥር 26 ቀን 1878 ዓ.ም. የማህዲ ጦር ተጯጩሆ ጥሶ ወደ ከተማው ገብቶ ብዙ እልቂትና ብዝበዛ በሚደረግበት ጊዜ ያንዱ ክፍል የማህዲ ጦር ጐርዶን ፓሻ ወደአለበት ቤተ መንግሥት ደርሶ ጐበዙ ጄኔራል በኩራት እንደቆመ እጁን ተይዞ አንገቱ ተቆረጠና በደስታና በጭፈሮ ለማህዲ ቀረበለት ። የዚህንም ወሬ በጉዞ ላይ የነበረው ጄኔራል ወልስሌይ ሲሰማ ጦሩን እንደያዘ ወደ መጣበት ተመለሰ ። ከዚህ ጊዜ ዠምሮ የሱዳን ግዛትና ሥልጣን በማህዲ እጅ ተጠቀለለ ። ዳሩ ግን ፣ ከዚህ ድል በኋላ ማህዲ ብዙ ዘመን ሳይቀመጥ ጐርዶን በተገደለ በአምስተኛው ወር ስለሞተ በርሱ እግር ከአራቱ ከሊፋዎች አንዱ አብዱላሂ ተተካ ።

ጐንደር የተቃጠለው ፣ የጐጃሙ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ተዋግተው የተሸነፉት ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስ በመተማ ተዋግተው መጋቢት 1 ቀን 1873 ዓ.ም. የሞቱት በማህዲ ተከታይ በከሊፋ አብዱላሂ ኤል ታእሺ ጊዜ ነው ። ዝርዝር ታሪኩ ወደፊት ይነበባል ።